

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**COVID-19’UN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİNİN EKONOMİK VE
TOPLUMSAL ALANLARDA İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS

Şahturna TÜRKASLAN

EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**COVID-19'UN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİNİN EKONOMİK VE
TOPLUMSAL ALANLARDA İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**THE CASE OF COVID-19 THE CONTEXT OF THE SECURITIZATION IN
ECONOMIC AND SOCIAL FIELDS IN TURKEY**

YÜKSEK LİSANS

Şahturna TÜRKAŞLAN

**EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**COVID-19'UN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİNİN EKONOMİK VE
TOPLUMSAL ALANLARDA İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**THE CASE OF COVID-19 THE CONTEXT OF THE SECURITIZATION IN
ECONOMIC AND SOCIAL FIELDS IN TURKEY**

YÜKSEK LİSANS

Şahturna TÜRKASLAN

Danışman: Doç. Dr. Metin AKSOY

**EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum **“Covid-19’un Güvenikleştirilmesinin Ekonomik ve Toplumsal Alanlarda İncelenmesi: Türkiye Örneği”** isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

07/09/2022

.....
Şahturna TÜRKASLAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın fikir aşamasından sonuçlanma safhasına kadar geçen süre zarfında beni yönlendiren, daima hoşgörüsünü ve desteğini esirgemeyen tez danışman hocam sayın Doç. Dr. Metin AKSOY'a teşekkürlerimi sunarım. Bugüne kadar hayatımın her anında ve aldığım her kararda beni destekleyen, her zaman yanımda olan kıymetli babam Nihat TÜRKASLAN'a ve annem Keziban TÜRKASLAN'a, ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca beraber yol aldığım, çalışmam boyunca daima desteğini ve bana olan inancını hissettiğim sevgili dostum Sedanur OCAK'a, her zaman bana inanan ve güvenen, aldığım her kararda beni destekleyen, bu çalışmanın tamamlanması sürecinde de yanımda olan değerli Muhammed İkbâl PINAR'a teşekkür ederim.

Şahturna TÜRKASLAN
GÜMÜŞHANE - 2022

ÖZET

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, insan yaşamını tehdit eden küresel bir sağlık krizine dönüşmüştür. Covid-19 dünyada ticaretten ekonomiye, insani ilişkilerden toplumsal yaşama ve uluslararası ilişkilere kadar tehdit oluşturarak sağlık krizi olmasının ötesine geçmiştir. Salgın, insanların varoluşunu ve devletlerin sürdürülebilirliğini tehdit ederek güvenlik meselesi haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışmada; Covid-19 salgınının Türkiye’de güvenlikleştirci aktörler olarak değerlendirilen siyasi partiler içerisinde AKP, MHP, CHP, HDP ve İYİ parti tarafından algılanışı güvenlikleştirme kuramı kapsamında incelenmiştir.

Covid-19’un Türkiye’de güvenlikleştirci aktörlerce siyasi söylem içerisinde toplumun varoluşuna dair güvenlik tehdidi olarak çerçevelendiği görülmüştür. Ayrıca salgının ülkede ekonomik ve toplumsal alanlarda da bir tehdit unsuru olduğu ve bu alanlarda olumsuz etkilerinin görüldüğü dolayısıyla salgının ülkenin ekonomik ve toplumsal güvenliğine de tehdit oluşturduğu görülmüştür. Bu tehditle mücadele etmek için alınan olağanüstü önlemlerle de salgın güvenlikleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın, ülkede bir salgın hastalığın güvenlikleştirci aktörler olan siyasi parti elitleri tarafından nasıl güvenlik meselesi olarak ele alındığını ve sağlık alanında ortaya çıkan krizin ülkede ekonomik ve toplumsal güvenliği nasıl tehdit ettiğini göstermesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Ekonomik güvenlik, Güvenlik, Güvenlikleştirme, Toplumsal güvenlik

SUMMARY

The Covid-19 epidemic, which has affected the whole world, has turned into a global health crisis that threatens human life. Covid-19 has gone beyond being a health crisis by creating a threat from trade to economy, from human relations to social life and international relations in the world. The epidemic has become a security issue, threatening the existence of people and the sustainability of states. In this context, in the study; The perception of the Covid-19 epidemic by the AKP, MHP, CHP, HDP and IYI parties among the political parties considered as securitizing actors in Turkey has been examined within the scope of securitization theory.

It has been seen that Covid-19 is framed as a security threat to the existence of society within the political discourse by securitizing actors in Turkey. In addition, it has been seen that the epidemic is a threat in the economic and social areas of the country and its negative effects are seen in these areas, so the epidemic also poses a threat to the economic and social security of the country. The epidemic was also securitized by the extraordinary measures taken to combat this threat. In this context, it is thought that the study will contribute to the literature in terms of showing how an epidemic in the country is handled as a security issue by the political party elites, who are the securitizing actors, and how the crisis in the field of health threatens the economic and social security in the country.

Keywords: Covid-19, Economic security, Security, Securitization, Social security

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XII
1. GİRİŞ	1
2. GÜVENLİK KAVRAMI.....	5
2.1. Güvenlik Nedir?	5
2.2. Kavramın Gelişimi ve Dönüşümü.....	7
2.3. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı.....	9
2.4. Yeni Güvenlik Yaklaşımları	11
2.5. Kopenhag Okulu ve Güvenlik.....	12
2.5.1. Güvenikleştirme Kuramı.....	13
2.5.2. Güvenlik-dışlaştırma	19
2.5.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı	20
2.5.3.1. Toplumsal Güvenlik Sektörü	21
2.5.3.2. Çevresel Güvenlik Sektörü	22
2.5.3.3. Askeri Güvenlik Sektörü.....	23
2.5.3.4 Siyasi Güvenlik Sektörü.....	24
2.5.3.5. Ekonomik Güvenlik Sektörü.....	25
3. TARİHTEKİ SALGINLAR.....	27
3.1. Veba Salgınları.....	29
3.2. Çiçek Salgınları.....	32
3.3. Kolera Salgını.....	33
3.4. İspanyol Gribi	35
3.5. HIV/AIDS Salgını.....	37
3.6. Kuş Gribi.....	38

3.7. Domuz Gribi	40
3.8. SARS.....	41
3.9. Ebola	42
3.10. MERS.....	44
3.11. Covid-19 Salgını	46
4. COVID-19 SALGINININ GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİNİN EKONOMİK VE TOPLUMSAL ALANLARDA İNCELENMESİ.....	51
4.1. Salgının Türkiye’de Ortaya Çıkışı	52
4.2. Bir Tehdit Olarak Covid-19	53
4.3. Siyasi Partilerin Söylemlerinin İncelenmesi	55
4.3.1. Adalet ve Kalınma Partisi’nin Söylemleri	56
4.3.1.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi	56
4.3.1.2. Söylemlerde Olağanüstü Önlemlerin İncelenmesi.....	58
4.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Söylemleri.....	61
4.3.2.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi	61
4.3.2.2. Söylemlerde Olağanüstü Önlemlerin İncelenmesi.....	62
4.3.3. Milliyetçi Hareket Partisi’nin Söylemleri	66
4.3.3.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi	66
4.3.4. İYİ Parti’nin Söylemleri.....	68
4.3.4.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi	68
4.3.5. Halkların Demokratik Partisi’nin Söylemleri	72
4.3.5.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi	72
4.4. Covid-19 Salgınının Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	76
4.5. Covid-19’un Toplumsal Alandaki Etkileri.....	82
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	87
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEÇMİŞ	114

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Tarihte meydana gelen önemli salgınlar	28
Tablo 2. Covid-19 salgınının DSÖ bölgesine göre istatistikleri	47
Tablo 3. 2020 yılı işsizlik rakamları ve oranları	79

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Güvenlik sektörleri.....	20
Şekil 2. 2019 Yılı ekonomik büyüme	77
Şekil 3. 2020 Yılı ekonomik büyüme	77
Şekil 4. 2019 ve 2020 istihdam rakamları (kişi/ milyon	79
Şekil 5. 2020 Yılı aylık dış ticaret rakamları (milyon dolar)	81
Şekil 6. 2019 yılı aylık dış ticaret rakamları (milyon dolar).....	82

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Age	: Adı Geçen Eser
AIDS	: Sonradan Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
Bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
E.T.	: Erişim Tarihi
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MERS	: Ortadoğu Solunum Sendromu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MS	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SARS	: Şiddetli Akut Solunum Sendromu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTB	: Türkiye Tabipleri Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb. : Ve benzeri

1. GİRİŞ

Güvenlik, insanlık tarihinin başlangıcı kadar eskiye dayanan bir olgudur. Güvenlik, insanoğlunun yaşamı boyunca daima var olan, ihtiyaç duyulan ve kullanılan bir kavramdır. İnsanlar hayatları boyunca daima tehdit ve tehlikeden uzak güvenli bir ortamda yaşama arzusu içerisindeyler. Aynı şekilde devletler de hem varlıklarının devam etmesini hem de vatandaşlarının huzur ve güven içerisinde yaşamalarını arzu etmektedirler. Bu amaçla da devletler ülke bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini korumak, toplumun güven içerisinde yaşamasını sağlamak adına tehdit ve tehlikelere karşı daima uyanıklık halinde olmaktadır.

Güvenlik kavramının ifade ettiğı anlam, içerdiği tehdit ve tehlike durumları içerisinde bulunulan dönemin özelliğine göre şekillendiğı için farklılıklar göstermektedir. Uluslararası sistemde de güvenlik algısı hem içerisinde bulunulan dönemin koşullarına ve gereklerine hem de devletlerin tehdit ve tehlike anlayışlarına göre şekillenerek farklılık göstermektedir. Güvenlik, uluslararası sistemde uzun yıllar boyunca yalnızca “devletin güvenliği” olarak algılanmıştır. Ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından dünya üzerindeki iki kutuplu yapının da ortadan kalkmasıyla beraber hız kazanan küreselleşme olgusunun da etkisiyle güvenlik anlayışında değişim başlamıştır. Güvenlik artık sadece askeri tehditler etrafında değil bunun yanında ekonomik, siyasi, çevresel, toplumsal alanlarda ve açlık, kadın sorunları, göç ve bu çalışmanın konusunu da oluşturan salgın hastalıkları da içerisinde alacak şekilde genişlemiştir.¹ Böylelikle artık salgın hastalıklar da hem insanların hem devletlerin hem de uluslararası sistemin güvenliğini tehdit eden olgular arasında değerlendirilmektedir.

Geçmiş tarihe bakıldığında birçok salgın hastalığın meydana geldiğı görülmüştür. Bu salgınlardan en etkili olan ve bilinenleri; tarihe derin etkiler bırakan veba salgınları, kolera pandemileri, çiçek salgınıdır. Bu salgınlar tüm dünyada milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Yalnızca bununla da kalmayarak ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, sosyal vb. pek çok alanda istenmeyen olumsuz etkilere sebep olmuştur. Özellikle salgın hastalıklar sonucunda, yaşanan can kayıpları sebebi ile iş gücünde yetersizlik meydana gelmiş ve devamında üretim aksamış, ekonomik krizler yaşanmıştır. Ayrıca salgınlar toplumsal alanda eğitimin aksamasına, insanların sosyal hayattan soyutlanmak zorunda kalmasına ve psikolojik olarak etkilenmelerine yol açmıştır. Aralık

¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 2011, Cilt 8, Sayı 30, s. 47.

2019 yılında Çin’de ortaya çıkan Covid-19 virüsü de bu salgın hastalıklardan biridir. Covid-19 virüsü, hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına almaya başlayınca Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmiştir. Küresel bir sağlık krizine bürünen Covid-19 salgınının yayılması ile beraber dünya üzerinde milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte ülkeler salgınla mücadele edebilmek için ülkelerarası seyahat yasakları, karantina uygulamaları, sokağa çıkma yasakları, iş yerlerinin kapatılması, eğitime ara verilmesi gibi pek çok çeşitli önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Bu noktada devletlerin Covid-19 salgınını güvenlikleştirdiği görülmüştür. Güvenlikleştirme ile kamusal bir mesele söz-edim yolu ile tehdit olarak inşa edilir, bu tehdidin ortadan kaldırılması için sorun normal siyasal sürecin dışına taşınır ve olağanüstü tedbirler alınması yoluna gidilir.² Bu doğrultuda devletlerin Covid-19 salgınını normal kamusal alandan çıkararak güvenlik alanına taşıdığı ve salgının yayılmasını önlemek için yürüttüğü mücadeleler ile de salgını güvenlikleştirdiği görülmüştür.³

Covid-19 salgını, yalnızca bir sağlık sorunu olarak kalmayıp toplumsal ve ekonomik bir tehdit unsuruna da dönüşmesi sebebi ile Türkiye’de de güvenlik alanında yer edinen bir mesele haline bürünmüştür. Daha ayrıntılı ifade edilecek olursa; Covid-19 salgını başlangıçta insan sağlığına tehdit oluşturan ciddi bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda bu salgının ekonomik ve toplumsal alanlarda da ciddi problemlere yol açtığı görülmüştür. Böylelikle salgın sorununun çözümüne yönelik olağanüstü önlemler alınması gerekmiştir ve bu sorun siyasal alana taşınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı; Türkiye’de 11 Mart 2020 tarihinde görülen Covid-19 salgınının siyasal alanda nasıl bir tehdit ve güvenlik unsuru olarak yer aldığı dolayısıyla nasıl güvenlikleştirildiği, ekonomik ve toplumsal alanlarda nasıl bir tehdit oluşturduğu ve bu alanlarda hangi etkilerinin açığa çıktığı konusunu araştırmaktır. Bu kapsamda çalışmada; Türkiye’de güvenlikleştirici aktörler olarak parlamentoda grubu bulunan AKP, MHP, CHP, İYİ Parti ve HDP’nin Covid-19 salgını sürecinde basın açıklamaları ve grup toplantılarındaki konuşmaları ve bu süreçte alınan olağanüstü önlemler incelenerek salgının Türkiye’de siyasi söylem içerisinde nasıl güvenlikleştirildiği araştırılacaktır. Ayrıca söylemlerde salgının ekonomik ve toplumsal alanda nasıl tehdit oluşturduğu ve bu alanlarda ortaya çıkan etkilerin neler olduğu da incelenecektir. Aktörlerin söylemlerinde Covid-19 salgınının ekonomik ve toplumsal alanda oluşturduğu

² Başar Baysal ve Çağla Lülecı “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt.11, Sayı.22, 2015, s. 63.

³ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Covid 19 ve Güvenlikleştirme”, *Dış Politikada Kadınlar, 2020’de Kadınlar, Dünya Politikası ve Türkiye*, 2020, s. 10.

tehdit durumu ortaya konulacak ve devamında ulaşılan bilgiler dahilinde verilere de yer verilerek genel bir tablo altında salgının Türkiye’de ekonomide ve toplumsal alanda oluşturduğu kimi etkilere değinilecektir. Dolayısıyla çalışmada; salgının ekonomik ve toplumsal alanda sebep olduğu tehdit durumu güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde aktörlerin söylemleri üzerinden ve devamında genel bilgilere yer verilerek incelenecektir. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezleri aşağıdaki şekildedir;

- Bir sağlık sorunu olarak ortaya çıkan Covid-19 salgını Türkiye’de siyasi parti elitleri tarafından güvenlikleştirilmiştir.
- Covid-19 salgını Türkiye’de ekonomik ve toplumsal bir tehdit unsurudur.
- Covid-19 salgını Türkiye’de ekonomiyi ve toplumsal alanı olumsuz etkilemiştir.

Bu doğrultuda çalışmada izlenecek yöntem nitel araştırma tekniğidir. Çalışmada kullanılan veriler kitap, makale, bildiri, resmî belgeler ve online çevrimiçi sitelerden elde edilmiştir. Çalışmanın araştırma bölümünde ise aktörlerin söylemlerinde Covid-19 salgınının ele alınışı güvenlikleştirme açısından incelenerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Bu kapsamda güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde AKP, MHP, CHP, İYİ Parti ve HDP’nin Mart 2020 ve Aralık 2021 tarihleri arasındaki zaman zarfında Covid-19 salgınına yönelik olan konuşmaları değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmede amaç söylemler üzerinde detaylı bir analiz yapmak değil, yalnızca ilgili aktörlerin Covid-19 salgınına yönelik söylemlerindeki güvenlik tehditlerinin neler olduğunu incelemektir. Çalışmanın, aslında bir sağlık sorunu olan Covid-19 salgınının Türkiye’de ilgili aktörlerin söylemleri ile siyasi alan içerisinde güvenlik sorunu olarak görülmesi ve salgının ekonomik ve toplumsal güvenliği de tehdit ettiğini göstermesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda böylesine güncel bir konunun Türkiye’de siyasi parti elitlerince güvenlik sorunu olarak inşa edilmesi sürecinin ve bu süreçteki etkilerin ekonomiye ve toplumsal alana yansımalarının açığa çıkarılması da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; güvenlik olgusunun tanımı, zaman içerisindeki dönüşümü ve güvenlik teorilerine kısaca değinilmiştir. Ardından çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan Kopenhag Okulu’nun geliştirmiş olduğu “Güvenlikleştirme Kuramı” ve yine Kopenhag Okulu’nun “Güvenlik Sektörleri” yaklaşımı açıklanmıştır. İkinci bölümde; tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan salgın hastalıkların neler olduğu, bu salgınların ekonomik ve toplumsal alanları nasıl tehdit ettiği ve ne tür etkilerinin ortaya çıktığından bahsedilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmı olan üçüncü bölümde ise, Türkiye’de ilgili aktörlerin söylemleri ile Covid-19 salgınının nasıl güvenlikleştirildiği, bu söylemlerde ekonomik ve toplumsal güvenliğe

yönelik tehditlerin neler olduğu ve güvenlikleştirme ile ekonomik ve toplumsal alanlarda ne tür etkilerin ortaya çıktığı incelenmiştir.

2. GÜVENLİK KAVRAMI

2.1. Güvenlik Nedir?

Güvenlik kelimesinin kökeni Latince kelimeler olan ‘se’ ve ‘cura’ sözcüklerinin birlikte kullanılmasına dayandırılmaktadır. Securitas olarak ifade edilen bu kavram, aslında yüz yıllardır süregelen tarihi süreçte, çeşitli coğrafi alanlarda pek çok farklı kullanımı ile karşımıza çıkan ‘endişenin bulunmaması ile birlikte var olan sükûnet’ anlamına gelmektedir.⁴ Aslında güvenlik, insanların doğası itibari ile bir arada yaşamaya başlamaları neticesinde oluşturdukları aile, kabile, topluluk, devlet şeklindeki oluşumlardan itibaren günümüze dek hayatın her aşamasında ortaya çıkan bir olgu olarak görülmektedir. Dolayısıyla güvenliği insanların varlığı ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır.⁵ İnsanlar yaşamın farklı dönemlerinde, farklı bölgelerinde zaman zaman kendilerini dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı koruyabilme iç güdüsü içerisinde bulunmuşlardır. Bu sebeple güvenlikte tarihin farklı dönemlerinde değişen koşullara, yaşanan gelişmelere ve dönüşümlere bağlı olarak farklı anlamlarla değerlendirilen bir kavram şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁶ En genel hali ile ifade edildiğinde ise insanların kendilerini tehlikede hissedecekleri bir sorun veya tehdit karşısında bulmamaları, korkusuz bir şekilde emniyetle hayatlarını devam ettirmeleri şeklinde açıklanabilmektedir.⁷

Güvenlik, hayatın gündelik akışı içerisinde ve farklı pek çok disiplinlerde kullanılmaktadır. Aynı zamanda güvenliğin özellikle uluslararası ilişkiler alanında çok sık kullanılan ve önem arz eden bir kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu denli yaygın olan kullanım sıklığına rağmen disiplinde kavram üzerinde uzlaşılmış, genel kabul gören bir tanımlamanın olmadığını da söylemek mümkündür.⁸ Nitekim sosyal bilimlerde kavramların tanımlanması noktasındaki muğlaklık sebebi ile pek çok tartışma ortaya çıkmakta ve farklı görüşler dile getirilmektedir. Güvenlikte bu muğlak kavramlardan biri olduğu için anlamca net bir kullanımı bulunmamaktadır. Güvenliğin bu muğlaklığı üzerine McSweeney kavramı “*tıpkı barış, onur, adalet gibi bir*

⁴ Arends, J. F. M. "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 22, 2009, s. 5.

⁵ Hüsmen Akdeniz, "Değişen Güvenlik Konsepti ve Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması", *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, İstanbul: TASAM Yayınları, 2017, s. 63.

⁶ Selahaddin Bakan ve Sonay Şahin, "Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler", *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, Cilt 4, Sayı 2, 2018, s. 136.

⁷ Seval Gökbaşı, Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde "Güvenlik" Algısı, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2021

⁸ Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 64.

dizi diğer kavramla ilişkilendirilebilen fakat tanımlanmaya direnen bir terim” şeklinde ifade etmiştir.⁹ Buzan ise “tıpkı sevgi, özgürlük ve güç kavramları gibi tartışmaya açık ve oldukça muğlâk” bir terim olduğunu söyleyerek yine kavramın anlam muğlaklığını desteklemiştir.¹⁰ Kavrama yönelik tüm bu belirsizliklere nazaran kavramın tanımlanması noktasında uluslararası ilişkiler alanında Arnold Wolfers ön planı çıkmaktadır. Wolfers’a göre güvenlik, elde edilen birtakım değerler karşısında tehdit riskinin bulunmayışı şeklinde ifade edilebilirken aynı zamanda değerlere karşı dışarıdan gelebilecek herhangi bir hamlenin var olması korkusunun yokluğu şeklinde de açıklanabilmektedir.¹¹ Yine bu alanda bir diğer isim olan Buzan tarafından ise güvenlik “tehlileden özgür olmak” şeklinde ifa edilmektedir.¹² Ole Waever tarafından ise mevcut olan bir tehdit karşısında önlemlerin alındığı husus şeklinde açıklanmaktadır.¹³

Güvenlik kavramının tanımlanması noktasında pek çok görüş farklılığının bulunduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi incelendiğinde temelde iki olgunun bulunduğu söylenebilmektedir. Bunlardan ilkinin; terimin farklı tarihi dönemlerde, farklı olaylar karşısında ve koşullar altındaki kullanımının değişkenliği oluşturmaktadır. İkincisini ise kavrama bireysel, siyasi vb. görüşler neticesinde farklı perspektiflerden bakılması oluşturmaktadır.¹⁴ Nitekim bu noktada söylenebilmektedir ki; aslında tek bir güvenlik kavramı yoktur. İnsanlığın doğuşundan bu yana geçen zaman düşünüldüğünde her dönemde içerisinde bulunan koşullar ve şartlar değişiklik göstermiştir. Gelişen bu koşullar ve şartlar ise zaman içerisinde tehdit ve tehlike algılarının da değişmesine sebep olmuştur. Güvenlik kavramı da bu değişimden etkilenecek şekilde bulunduğu dönemin özelliğine göre şekillenmiş ve pek çok farklı tanımlamaya tabi tutulmuştur.¹⁵

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde güvenliğe yönelik tanımların ve görüşlerin farklı dönemlerde, bölgelerde ve alanlarda, farklı kişiler, ülkeler ve aktörlerin ‘tehdit’ algısına göre şekillendiği söylenebilmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplinde bu tehdit algıları ülkeler, devletler ve aktörlerin gücüne, kapasitesine, iç ve dış politika ilişkilerine göre farklılık göstermektedir. Uluslararası sistem, doğası gereği devletler arasında pek çok tehdit arz eden sorunlar ve kaygılar doğurduğu için de güvenlik

⁹ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, 1. Baskı, 1999, s. 13.

¹⁰ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1991, s. 7.

¹¹ Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009, s. 32.

¹² Buzan, a.g.e., 1991, s. 11.

¹³ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995

¹⁴ Demet Haser, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2018, s. 5.

¹⁵ Bakan ve Şahin, a.g.e., s. 136.

uluslararası arenada önem arz eden bir kavram olarak görülmektedir.¹⁶ Bu sebeple uluslararası arenada güvenlik kavramının kullanımının geçirdiği değişim, dönüşüm ve bu alanda güvenlik temelinde yürütülen çalışmaları incelemekte fayda vardır.

2.2. Kavramın Gelişimi ve Dönüşümü

Güvenlik kavramı aslında insanlığın varoluşu gibi çok eskiye dayandırılacak bir olgudur. Bu kavram geçmişten günümüze kadar kişilerin güvenliğinden toplumların güvenliğine, ülkelerin güvenliğinden uluslararası güvenliğe kadar uzanan bir serüvenle süregelmiştir. Bu serüvenin uluslararası ilişkiler disiplini içerisine girmesi ve bu alandaki araştırmaların konusu haline gelmesi ise kavramın çok eski olmasına nazaran yeni gerçekleşmiş bir durum olarak görülmektedir.¹⁷ Güvenliğin uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde incelenmeye başladığı döneme değinilmeden önce belirtmek gerekir ki uluslararası ilişkiler disiplini yaygın görüşe göre; Birinci Dünya Savaşı akabinde¹⁸, devletler ve bu devletlerin birbirleriyle, uluslararası kuruluşlar ve örgütlerle, uluslararası normlarla olan ilişkileri inceleyen bir alan¹⁹ olarak ortaya çıkmıştır. Bu alanda güvenlik kavramının incelenmeye ve çalışılmaya başlanması ise İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Bu dönemde yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ağır sonuçlarından sonra artık bu savaşların son bulması istenmiş, uluslararası alanda bu ve benzeri savaşların tekrar gerçekleşmemesi, uluslararası arenada barışın ve güvenliğin sağlanmasının nasıl gerçekleştirileceği konuları akademinin temel çalışma alanlarından biri haline gelmiş ve bu alanda çalışmalar artış göstermiştir.²⁰

Uluslararası disiplinin temel alanlarından biri haline gelen güvenlik kavramının kapsamı bu disiplin içerisinde 1940'lı yıllardan 1950'li yıllara değin daha çok devleti merkeze alan ve askeri meseleler ile ilgilenen dar bir çerçeveden çizilmiştir.²¹ Başka bir ifade ile İkinci Dünya Savaşı'na dek güvenlik daha çok askeri temelli meseleler olarak değerlendirilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşının bitmesi ile dünya üzerindeki devletler arasında dengeler değişmiş ve dünyada düzene hâkim olan iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapının bir tarafında ABD yer alırken diğer tarafında ise SSCB yer almıştır. Dünyada hâkim olan bu iki kutbun (doğu-batı) mücadelesinin geçtiği süreç bilindiği üzere

¹⁶ Haser, a.g.e., s. 5-8.

¹⁷ Kadir Sancak, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü", *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 6, 2013, s. 128.

¹⁸ Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, 2009, s. 244.

¹⁹ TUİC Akademi, "Uluslararası İlişkiler", <https://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskiler/>, Erişim Tarihi: 11.03.2022

²⁰ Sancak, a.g.e., s. 128.

²¹ Şeyma Uzun, "Avrupa'da Aşırı Sağ Partiler Çerçevesinde Uluslararası Göçün Güvenleştirilmesi: Fransa ve Macaristan Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2021, s. 41.

Soğuk Savaş süreci olarak adlandırılmıştır. Bu süreç boyunca güvenlik algısı ise kutuplar arasındaki çatışmada birbirine üstünlük sağlama maksadıyla var olan güç dengeleri çerçevesinde biçimlenmiştir ve güvenlik anlayışı daha çok askeri, iktisadi ve siyasi alanlar üzerinde temellendirilerek oluşturulmuştur.²² Bu süreçte her ne kadar barışın sağlanması adına çeşitli kuruluşlar oluşturulması düşüncesinde ortak bir tavır sergilense de ne yazık ki taraflar arasındaki bu çatışma ve uzlaşamama durumu sebebi ile başarılı olunamamıştır.²³ Nitekim Soğuk Savaş döneminin konjonktürü gereği var olan askeri ve nükleer tehditler sebebi ile bu dönem sona erene kadar güvenlik, geleneksel yaklaşımın askeri tehditler temelli devleti merkeze alan anlayışı çerçevesinde algılanışını devam ettirmiştir. Ancak 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş döneminin son bulması ile beraber dünyada ekonomiden siyasete değin tüm alanlarda değişimler yaşanmıştır. Yeni bir döneme başlayan dünyada güvenlik anlayışı da artık yeni düzenin koşulları çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır.²⁴ Eski dönemdeki askeri ve nükleer tehditler üzerinde şekillenen dar güvenlik anlayışı, 1970'lerde başlayan ekonomik meseleler ve çevre meseleleri, yine sonraki yıllarda ortaya çıkan kimliğe yönelik tehditlerin artması endişeleri, uluslararası suçların meydana gelmesi, terör gibi olayları ve ayrıca küreselleşen dünyada değişen tehdit algılarını açıklamakta yetersiz kalmış ve sorgulanmaya başlamıştır.²⁵ Bu sorgulama ile Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru artık askeri tehditlerin gittikçe daha az önemli hale gelmeye başlamasıyla aslında önceleri var olan ama göz ardı edilen daha birçok meselenin güvenliği etkilediği fikri ön plana çıkmaya başlamıştır.²⁶ Böylelikle ortaya çıkan güvenliğin genişletilmesi savıyla birlikte güvenlik anlayışı, salgın hastalıklar,²⁷ göçler, ekonomik ve çevre meseleleri ve toplumsal konuları da içerisine alacak şekilde geniş bir çerçeveden tanımlanmaya başlamıştır.²⁸

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde özetlemek gerekirse, uluslararası arenada güvenlik algısı, anlayışı ve çalışmaları iki kutuplu yapının hâkim olduğu dünya da dönemin şartları çerçevesinde yalnızca askeri meseleler odaklı bir anlayışla sürdürülmekteydi. Ancak bu düzenin son bulması ile güvenlik algısı, yalnızca askeri nitelikte meseleler değil bunun yanında çevre, ekonomi, siyaset, sosyal ve toplumsal meseleler gibi diğer pek çok alanı da kapsayacak ölçüde genişlemiş ve bu yönde yürütülen

²² Sancak., a.g.e., s. 128.

²³ Gökbaş, a.g.e., s. 2.

²⁴ Taha Baran, "Türkiye'de Güvenlik Söyleminin Kuruluşu: TBMM Tutanakları Üzerinden Bir İnceleme (1978-2002)", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2018, s. 11-12.

²⁵ Buzan vd., s. 2

²⁶ Akgül Açıkmeşe, 2011, s. 47.

²⁷ Hakan Karaaslan ve Murat Demirel, "Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Covid-19 İle Mücadelede Uluslararası İş Birliği: Güvenliğin Bölünmezliği İlkesi Kapsamında Bir Değerlendirme", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3, 2021, s. 121.

²⁸ Açıkmeşe, a.g.e. 2011, s. 47-48.

alışmalar yaygınlık göstermeye başlayarak güvenlik literatürüne eklenmiştir. Bu noktada uluslararası alanda Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinden bugüne değin geçen zaman zarfında güvenlik algısının dönüşümünün daha net anlaşılması için bu süreçte güvenliğe yönelik var olan yaklaşımların incelenmesi gerekmektedir. Güvenliğe ilişkin yaklaşımlar Geleneksel ve Yeni yaklaşımlar çerçevesinde ele alınabilmektedir. Bu çalışmada da “Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı” ve ardından geleneksel yaklaşıma eleştiri olarak var olan ve çalışmanın ana çerçevesini oluşturan “Yeni Güvenlik Yaklaşımları” içerisinde bulunan “Kopenhag Okulu” detaylı bir biçimde incelenecektir.

2.3. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkilerin en temel ve ana yaklaşımı olarak ifade edilebilen geleneksel yaklaşım, güvenliği özünde devletleri temel alan, birincil olarak devletlerin güvenliğinin sağlanması üzerine odaklanan bir anlayış çerçevesinde açıklamaktadır. Geleneksel yaklaşıma göre devletlerin güvende olması demek, devletlerin meydana gelebilecek herhangi bir savaş sırasında bu savaşa dahil olmayı istemediklerinde sahip oldukları değerlerinde bir kayıp yaşamamaları ve aksine bir savaşta olmaya kalkıştıklarında da bu durumun üstesinden gelebilecek mevcut gleri ve kabiliyetlerinin bulunması demektir.²⁹ Burada güvenliğin öncül amacı da; devletleri varlığını, bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını sürdürebilmesinin önündeki tehditlere karşı koruma niyeti gtmektir. Dolayısıyla burada söylenebilir ki geleneksel yaklaşım, güvenliğin merkezi noktasına devletleri koymakta ve askeri ölçekteki tehditleri bir sorun olarak algılayarak meseleleri askeri g ile zme ulaştırma niyetindedir.³⁰

Geleneksel güvenlik anlayışında, bir nevi Birinci Dünya Savaşı'nın sebebiyet verdiği büyük tahribatın sonucunda bu tür olayların yinelenmemesi adına yoğunlaşılması gerekenlerin neler olduğunu açıklayan ve barışı getirmekle güvenliği sağlamanın mümkün olabileceği görüşü ile ortaya çıkan İdealistler, ne yazık ki iddialarında yetersiz olduklarını 1929 Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi ile kanıtlayarak uluslararası ilişkilerde geçerli olan görüşlerini yitirmiř³¹ ve güvenliği gücün bir çıktısı şeklinde değerlendiren realist görüşün alanda hâkim düşünce haline gelmesine olanak sağlamıştır.³² Realist teori, uluslararası ilişkilerde güvenlik denildiğinde akla ilk gelen, alanın hakim geleneğini oluşturan teori olarak kabul edilen, pek çok araştırmacı

²⁹ Uluslararası İlişkiler Konseyi, “Klasik Güvenlik Kuramları Nelerdir?”, Güvenlik Portalı, E.T: 13.02.2022 <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/> 0:32-0:50.

³⁰ Haser, a.g.e., s. 12.

³¹ Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Tartışmalar”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der., Ramazan Gzen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 51.

³² Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 91-92.

tarafından tartışılan, yine çok fazla eleştiriye maruz kalan ve aynı zamanda da uzun yıllardır geçerliliğini koruyan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.³³ Aslında realist teori geleneksel yaklaşımların esasını, özünü oluşturan düşünceyi ifade etmektedir. Realist teorinin temeline baktığımızda da özellikle güç ve devlet olarak iki önemli kavramın ön plana çıktığını görmekteyiz. Realizm, uluslararası arenanın anarşik bir yapıya sahip olduğunu ve bu sebeple devletlerin bu sistemde barınabilmesinin yolu olarak da güç sahibi olma amaçlarının bulunduğu altını çizmektedir. Devletleri merkezine alan bu yaklaşıma göre güç, devletler tarafından hem varlığını, ulusal egemenliğini, korumak ve sürdürmek hem de uluslararası arenada diğer devletlere karşı gerekli olduğu düşünüldüğü an da savunmaya geçmek ve diğer devletleri engellemek maksadı ile kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Bu sebeple uluslararası sistemde herhangi bir kurala, otoriteye bağlı olmadan önemli rol oynayan devletler daima kendi kendilerinin güvenliğini sağlayacak yine kendileri olduğu için hep bir diğer devlete karşı üstünlük elde etmek maksadı ile gücünü artırmanın yolları arayışı içerisinde bulunmaktadır.³⁴ Yani devletler hep bir güç artırma ve diğer devletlerle mücadele edebilme kapasitesine sahip olma amacı içerisinde bulunmaktadır. Bu gücü artırmanın ise askeri yollarla mümkün olabileceği düşüncesindedirler. Uluslararası sistemde bir devlet varlığını, toprak bütünlüğünü, ülke içerisindeki siyasi mekanizmasının işleyişini koruyup, sürdürmek ve aynı zamanda uluslararası sistemde kalmak istiyorsa bu yönde atacağı adımların başında askeri kapasitesini artırmak gelmektedir. Askeri güç demek devletlerin var olması demektir. Aslında askeri güç demek realistlere göre bir devletin güvenliği demektir.³⁵

Realist teori, uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik alanına en önemli tesiri bırakan, uzun süre bu alanda tek yaklaşım olarak varlığını devam ettiren, özellikle Soğuk Savaş'ın konjonktürü ile örtüşen ve daha çok bu süreçte en parlak dönemini yaşayan teori olarak bilinmektedir.³⁶ Soğuk Savaş döneminde realist teori değerlendirildiğinde görülmektedir ki; aslında tam olarak bu sürecin getirdiği devletlerarası askeri ve siyasi rekabet çerçevesinde, realizmin temel savı olan güvenliğin devletler temelinde ve askeri güçle özdeşleştirilmesi düşüncesi bir bakıma kendisine alan bulmuştur.³⁷ Realizme göre; bu süreçte askeri hareketler ve çatışmalar şeklindeki devletlerin mevcudiyetini devam

³³ Eyüp Ersoy, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der., Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 165.

³⁴ Güvenlik Portali, "Realist Güvenlik Çalışmaları", <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/>, Erişim Tarihi: 19.03.2022

³⁵ Elif Yıldırım, "Uluslararası İlişkiler Yaklaşımlarında Güvenlik Kavramı", *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, Cilt 3, Sayı 15, 2020, s. 1701.

³⁶ Mücahit Özdoğan, "Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2019, s. 6-7.

³⁷ Hakan Akmanlar, "Soğuk Savaş Sonrasında Güvenlik Algısının Değişimi: Doğu Avrupa ve Türkiye Karşılaştırması", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, s. 17.

ettirmesine yönelik olan konular önem sıralamasında en başta yer alan birincil derece öneme sahip meseleler olarak “*high politics*” şeklinde değerlendirilirken; bu alanın içerisine dahil olmayan toplumsal, ekonomik, sosyal, ticari konular ise birincil öneme sahip olanlara nazaran daha az önem arz etmesi sebebi ile ikincil derece öneme sahip meseleler “*low politics*” olarak değerlendirilmiştir.³⁸ Sonraları realizmin hakim olduğu bu geleneksel güvenlik algısı, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ve globalleşmeyle beraber hızla değişen dünyanın getirdiği pek çok farklı yenilik ve tehditler neticesinde değişime uğramıştır. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerde geleneksel yaklaşıma yönelik getirilen eleştiriler çerçevesinde ortaya çıkan yeni güvenlik yaklaşımına değinmekte fayda vardır.

2.4. Yeni Güvenlik Yaklaşımları

Yeni güvenlik olarak isimlendirilen bu yaklaşım, geleneksel güvenliğin artık değişen yeni dünyanın getirdiği güvensizlikleri aksettirmekte, bir diğer deyişle açıklamakta yetersiz kalması ve bu güvensizliklerin giderilmesi noktasında çözüm önerileri sunmakta yeterli görüşe sahip olmaması nedeni ile eleştirilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre güvenlik demek gelenekselciler gibi yalnızca devlet merkezli ve askeri nitelikli meseleleri güvensizlik kaynağı olarak görüp bunların yok edilmesi amacı gütmek demek değil bunların yanında bir de bireylerin huzurunu ve refahını da göz önüne alarak politikalar geliştirmek demektir. Genişlemecilerinleştirmeci olarak da isimlendirilen bu yeni güvenlik yaklaşımı 1990’larda güvenlik gündeminin yalnızca askeri meseleleri içermesinin dışında tüm insanları, devletleri ve dahası insanların yaşadığı yer olan gezegenin güvenliğinin de önem arz ettiğinin ileri sürülmesi şeklinde genişletilmesi vurgusu ile dikkat çekmeye başlamıştır.³⁹ Böylelikle de güvenlik çalışmaları artık daha fazla araştırmacı tarafından ve daha çok toplum, sağlık, göç, çevre, kimlik gibi geniş birimleri, olguları, olayları ve nesneleri kapsayan, geniş bir analiz alanını oluşturan konular şeklinde çalışılmaya başlanmıştır.⁴⁰

Yeni güvenlik yaklaşımları, geleneksel güvenliği devletlere karşı dışarıdan gelebilecek tehditleri ve çoğunlukla birbirine rakip devletlerden gelebilecek askeri nitelikteki tehditleri odak noktası haline getirmekle eleştirmektedir.⁴¹ Yeni yaklaşım,

³⁸ TUIÇ Akademi, “Teoriler Işığında Güvenlik Algısı”, 2014, [https://www.tuicakademi.org/teoriler-isiginda-guvenlik-algisi/#:~:text=Realistlere%20g%C3%B6re%2C%20devletin%20varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%BCrd%C3%BCrmeye,\(low%20politics\)%20olarak%20nitelendirilmektedir](https://www.tuicakademi.org/teoriler-isiginda-guvenlik-algisi/#:~:text=Realistlere%20g%C3%B6re%2C%20devletin%20varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%BCrd%C3%BCrmeye,(low%20politics)%20olarak%20nitelendirilmektedir), Erişim Tarihi: 19.03.2022

³⁹ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 14, 2010, s. 72- 73.

⁴⁰ Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 68-69.

⁴¹ Bülent Sarper Ağır, “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2015, s. 106.

güvenliğin merkezine devleti koymaktan ziyade bireyleri göz önüne alarak onların gereksinimlerini merkeze almayı ve güvenliği bu yönde şekillendirmeyi hedeflemektedir. İnsanların güvenliğine yönelik tehditleri ise devletlerden gelebilecek askeri temelli tehditler çerçevesinde değil daha çok salgın hastalıklar, çevresel bozulmalar, doğal afetler, kıtlık, nükleer silahların yayılımı, kimliğin yok olması gibi tüm dünyayı etkisi altına alabilecek küresel meseleler kapsamında çerçevelemektedir.⁴²

Aslında yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği gibi Soğuk Savaş'ın bitimi ile küreselleşmenin hız kazanması, teknolojik ilerlemeler dünyada yeni bir sürecin başlangıcını getirmiştir. Bu süreçte güvenliğin “kim için, ne için, nasıl” sorularına verilen cevaplar çeşitlendiği için güvenlik geleneksel anlayışından sıyrılarak kapsam alanını genişletmeye ve derinleştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda güvenliğin “kim için, ne için, nasıl” olması gerektiği sorularına cevap veren pek çok yaklaşım uluslararası literatürde “Yeni Güvenlik Yaklaşımları” adı altında yer almaya başlamıştır.⁴³ Bu yaklaşımlar içerisinde öne çıkan, ses getiren ve literatürde yer edinen, aynı zamanda bu tez çalışmasının kavramsal çerçevesini oluşturması sebebi ile önem arz eden “Kopenhag Okulu”nun güvenlik yaklaşımı bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.5. Kopenhag Okulu ve Güvenlik

Kopenhag Okulu, güvenliğin salt olarak askeri bakımdan değerlendirilmesi ve güvenliği tehdit edilen nesnenin devlet olarak sınırlandırıldığı geleneksel anlayışın eleştirilmesi ile gelişen pek çok yaklaşım içerisinde dikkat çeken ekollerden birisi olarak bilinmektedir.⁴⁴ Bu okul Kopenhag'da 1985 yılında kurulmuş olan “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi” ile ortaya çıkmıştır. Bu merkez aracılığı ile çalışmalar yürüten bir grubun “Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutları” şeklinde isimlendirilen bir projesinin uygulamaya konulması ile Kopenhag Okulu'nun temelini atıldığı bilinmektedir. Bu okulun temel yapı taşları olan ve en bilinen temsilcilerinin başında Barry Buzan ve Ole Waever gelmektedir. Okulun bu temsilcilerinin yanında aynı zamanda Pierre Lemaitre, Jaap de Wilde gibi isimlerin bulunduğu akademisyenler de yer almaktadır. Bu akademisyenler bir araya gelerek birtakım çalışmalar yürütmüştür. Yürütülen bu çalışmalar “güvenlik” üzerine gerçekleştirilmiştir. Belirli akademisyenlerin oluşturduğu ve çalışmalar gerçekleştirdiği bu birlik Kopenhag Okulu olarak adlandırılmaktadır. Okulun bu isimle adlandırılması Bill McSweeney tarafından

⁴² Bilgin, a.g.e., s. 79.

⁴³ Attila Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, “21'inci Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, *Uluslararası Balkan Kongresi*, Editör; Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, 2011, s. 28.

⁴⁴ Çağdaş Ünal Dikçe, “Türkiye’de Siyasi Elitlerin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Söylemlerinin Güvenlikleştirme Kuramı ile Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, 2020, s. 5.

gerçekleştirilmiştir. Kopenhag Okulu araştırmacıları tarafından güvenlik alan yazınına katkı sunan üç önemli anlayış ortaya konmuştur. Bu anlayışlar; “*Güvenlikleştirme, Güvenlik Sektörleri ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi*”dir.⁴⁵

Kopenhag Okulu, güvenliğin bir tek devlet güvenliği olarak anlamlandırılmasını ve sadece askeri tehditler temelli meselelerin güvenlik alanı içerisinde yer almasını öngören geleneksel yaklaşıma karşı çıkan bir anlayış olarak literatürde yerini almıştır.⁴⁶ Bu kapsamda Kopenhag Okulu tarafından, yalnızca devletler güvenliği tehdit edilen unsurlar olarak algılanmaktan çıkarılmış ve devletlerin yanında toplumlar, bireyler ve hatta bütün insanlığın dahil edildiği geniş güvenlik yaklaşımı benimsenmiştir.⁴⁷ Ancak bu geniş güvenlik yaklaşımında, kişileri ilgilendiren bütün konuların güvenlik kapsamı içerisinde değerlendirilmesi Kopenhag Okulu tarafından tehlikeli bir durum olarak görülmüştür. Çünkü her konunun güvenlik alanına dahil edilmesi ile alınacak önlemler ve uygulamalar kapsamında devletlerin siyasi işleyiş mekanizması zarar görebilmektedir.⁴⁸ Bu sebeple Kopenhag Okulu güvenliğin kapsamına sınır koymuş ve ne dar ne de geniş güvenlik yaklaşımlarını tam olarak benimsemeyerek bunlar arasında kendisine yeni bir yaklaşım oluşturmuştur.⁴⁹

Kopenhag Okulu güvenliği, bir konunun öncelikli bir hal almasını ve böylece bu konuda gerekli güç kullanımı ile önlemlerin alınmasını meşrulaştıran bir durum olarak görmektedir.⁵⁰ Ayrıca güvenliği bir söz edimi olarak da açıklamaktadır. Bu kapsamda Kopenhag Okulu tarafından güvenlik, söylem ile dile getirilerek ortaya konan bir durum şeklinde açıklanmaktadır. Bu sebeple bir meselenin güvenlik sorunu olarak değerlendirilebilmesi için o meselenin güvenliği tehdit eden bir durum olarak sunulması gerekmektedir. Kopenhag Okulu bu duruma “*Güvenlikleştirme*” adını vermektedir.⁵¹ Bu noktada güvenlikleştirme kuramının ayrıntılı olarak incelenmesinde fayda vardır.

2.5.1. Güvenlikleştirme Kuramı

Kopenhag Okulu’nun güvenliğe bakış açısının özünü oluşturan ve güvenliğe yaklaşımını şekillendiren teori güvenlikleştirme teorisi olarak bilinmektedir. Bu teori

⁴⁵ Baysal ve Lülecı, a.g.e., s. 70.

⁴⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, Kopenhag Okulu, <http://www.secopedia.org/kopenhag-okulu/#:~:text=Kopenhag%20Okulu%2C%20g%C3%BCvenli%C4%9Fin%20anlamland%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1%20ve,edilmesine%20bir%20ele%C5%9Ftiri%20olarak%20do%C4%9Fmu%C5%9Ftur.,E.T: 11.01.2022>

⁴⁷ Jef Huysmans, “Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe” *European Journal of International Relations*, Cilt 4, Sayı 4, 1998, 487.

⁴⁸ Waever, a.g.e., 1995

⁴⁹ Ole Waever, *Securitization: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies*, 2003, s. 8.

⁵⁰ Barry Buzan, Ole Waever ve Jack De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1998, s. 21.

⁵¹ Baysal ve Lülecı, s.71.

okulun ortaya attığı diğer yaklaşımlar olan bölgesel ve sektörel güvenlik yaklaşımlarının açıklanmasında ve çerçevesinin çizilmesinde önemli bir kilit kavram rolünde bulunmaktadır.⁵² Güvenlikleştirme teorisinin uluslararası alan yazınına dahil edilmesi Ole Waever tarafından gerçekleştirilmiştir. Waever “*Securitization and Desecuritization*” isimli yayınında güvenlikleştirmeden ilk defa bahsederek yaklaşımın temel çerçevesini açıklamıştır. Teorinin uluslararası güvenlik çalışmaları alanında yer edinmesi ise “*Security: A New Framework For Analysis*” isimli eserde kapsamlı olarak açıklanması ile gerçekleşmiştir. Kuramın öncüsü ve geliştiricisi olan Waever güvenlikleştirme terimini, herhangi bir meseleyi söylem yolu ile halihazırda bir tehdit niteliğinde gösterme şeklinde ifade etmektedir.⁵³

Güvenlikleştirme, politika alanı kapsamında değerlendirilen bir konu olmayan yani kamusal alan kapsamı içerisinde bulunan bir konunun, ilgili aktörler tarafından güvenliğe tehdit arz ettiğinin söylem yolu ile ifade edilmesi neticesinde artık o konunun politik alana taşınmasını ifade etmektedir. Normal alandan çıkarak politika alanında yer edinmiş olan meseleler daha sonra güvenlik alanında değerlendirilmektedir. Bir diğer deyişle güvenlikleştirme için, mevcut bir meselenin herhangi bir topluluk, durum veya nesne için tehdit anlamına geldiğinin güvenlikleştirici aktörlerce açıklanması ifadesi kullanılabilir.⁵⁴

Güvenlikleştirmede, ele alınan konunun gerçekten mevcudiyete veya bekaya kasteden, bu sebeple ani ve acil tedbirler gerektiren bir nitelikte güvenlik sorunu olduğunun veya olmadığının belirlenmesi ile ilgilenilmemektedir. Aslında güvenlikleştirme ile amaçlanan şey, olağan bir konunun tehdit içerdiğinin söylenmesi ile artık o konunun bir güvenlik meselesi olarak kabul edilmesi sürecinin nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmaktır.⁵⁵ Bu noktada öncelikle belirtmek gerekir ki sadece dil aracılığı ile güvenlikleştirici aktör tarafından herhangi bir konunun güvenliğe kasteden bir tehdit oluşturduğunun ifade edilmesi güvenlikleştirmenin gerçekleşmiş olduğunu göstermemektedir. Burada yapılan söylem ile yalnızca güvenlikleştirme sürecinin başlatılması sağlanmaktadır. Bu sürecin başarı ile sonuçlanması için güvenlik söylemi atfedilen kitle tarafından onay almalıdır. Dolayısıyla güvenlikleştirme tek bir kişi aracılığı ile değil birden fazla kişi ile ve kişiler arasında etkileşim dahilinde sosyal olarak gerçekleşen bir inşa sürecini ifade etmektedir.⁵⁶

⁵² Nebi Miş, “Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye’de Güvenlikleştirme Siyaseti 1923-2003”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012, s. 33-34.

⁵³ Waever, a.g.e., 1995

⁵⁴ Uzun, a.g.e., s. 57-58.

⁵⁵ Buzan vd., 1998, s. 31.

⁵⁶ Buzan vd., a.g.e., s. 24-25.

Güvenlikleştirme yaklaşımında, meselenin söz-edim aracılığı ile tehdit niteliği dillendirilerek o meselenin acil çözüme ulaştırılması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Böylece artık sorun olağan süreç içerisinde değerlendirilmekten çıkarılmaktadır. Böylelikle dinleyici kitle üzerinde, güvenlik sorunu olan meselenin tüm konular arasında öncelikli olarak çözülmesi gerektiği, aksi takdirde bu mesele göz ardı edilerek çözülmez ise diğer herhangi bir konunun önemini yitireceği algısı oluşturulmaktadır. Bu noktada sorunun ciddiyetine ve önemine hedef kitleyi ikna eden güvenlikleştirici aktör ise meselenin çözümü için gerekli olağanüstü ve acil tedbir alma yetkisini kullanmayı meşrulaştırarak güvenlikleştirme sürecini başlatmaktadır.⁵⁷

Güvenlikleştirme yaklaşımının temel taşı olan söz-edim de güvenlikleştirici aktör güvenlik terimini kullanmadan da bir meselenin güvenliğe tehdit oluşturduğunu ifade edebilir. Burada aslolan söylemde devletler, toplumlar, kimlikler vb. gibi önem arz eden bir kitlenin varlığına yönelik bir tehlike içeren tehdit durumunun var olması ve bu durumun o kitlece kabulünün gerçekleşmesidir. Şayet acil, öncelikli ve sıkı tedbirler gerektiren bir tehdit durumunun varlığı ile güvenlikleştirici aktör standart bir zaman içerisinde bağlı olduğu kurallardan bağımsız, ayrıcalıklı hareket edebilme yetkisini elde edebiliyor ise burada güvenleştirmeden bahsedilebilmektedir.⁵⁸ Anlatılanlar çerçevesinde söylenebilir ki; ilgili kitleden bu yetkileri kullanabilmek için kabul alındığında ve yetkiler kullanıldığında güvenleleştirme gerçekleşmiş olmaktadır.

Bu yaklaşımda, sunulan olağan bir mesele gerçekten bir tehdit oluşturmayabilir. Ancak burada meselenin güvenlik sorunu olarak görülmesinin sebebi o meselenin tehdit biçiminde işaretlenerek dillendirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁹ Bu dillendirmeyi gerçekleştirecek olan ise güvenleleştirici aktördür. Bu noktada önem arz eden ve teorinin önemli bir unsuru olan “güvenleleştirici aktör” ün açıklanması gerekmektedir.

Güvenleleştirici aktör: Herhangi bir referans objesinin yaşamını sürdürmesine dair bir tehdidin varlığını dillendiren birimler bütünüdür. Bu aktörler dile getirdikleri güvenlik ifadeleri ile bir nesnenin varlığının tehdit altında olduğu anlayışını oluşturmaktadır. Böylelikle bu tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik birtakım önlemlerin uygulanması için ilgili kitlenin onayını alarak güvenleştirmeyi başlatan aktörler olarak da bilinmektedirler. Bu rolü üstlenenler çoğunlukla “*politik elitler, devlet yöneticileri ve bunların yanında baskı grupları*” gibi kişi ve topluluklardan oluşmaktadır.⁶⁰ Aslında bu yaklaşımda temel olarak herkesin bu rolde yer alabileceği söylenmektedir. Ancak

⁵⁷ a.g.e., s. 24.

⁵⁸ a.g.e., s. 24-26.

⁵⁹ a.g.e., s. 24.

⁶⁰ a.g.e., s. 40-41.

uygulamada devletin ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca aktörün alımlayıcı kitleyi ikna etme noktasında güçle donatılması da güvenlikleştirmede önem arz etmektedir. Bu kapsamda devlet yetkililerinin güvenlikleştirme eylemini gerçekleştirmeleri daha kolay olmaktadır.⁶¹

Güvenlikleştirici aktör dışında güvenlikleştirme eyleminde önem arz eden, eylemin başarısını etkileyen ve teorinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan diğer unsurlar aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.

Referans Nesnesi: Güvenlikleştirme sürecinde rol alan ve önem arz eden bu birim, yaşamı ve bekasının sürdürülmesi/korunması için bulunan tehdidin bertaraf edilmesi gerekli olan nesne olarak tanımlanabilmektedir.⁶² Bir başka deyişle, güvenlikleştirici aktörün belirttiği ve varoluşunun sürdürülmesinin gerekli olduğu, bu sebeple de bütün imkanların seferber edilmesi gerektiği söylenen şey olarak da ifade edilebilmektedir. Bu noktada bu nesnelerin nelerden, kimlerden veya hangi alanlardan oluşabileceği sorusu cevaplanmalıdır. Bu kapsamda bu soruya kişiler, topluluklar, toplumlar, devletlerden oluşabileceği şeklinde cevaplar verilebilmektedir. Ayrıca bu cevaba, var olması zorunlu olan ve bu varlığın zaman zaman tehdit edilebildiği ekonomi, çevre, bağımsızlık gibi sorun alanları da eklenebilmektedir.⁶³

Okulun düşünürlerine göre, güvenlikleştirme sürecinde referans nesnesinin bazı özellikleri bu süreç için büyük önem taşımaktadır. Bu özellikler, güvenliğin atfedildiği nesnenin ne kadar büyük olduğu ve kapsamının ne kadar geniş olduğundan oluşmaktadır. Bu noktadan hareketle referans nesnesinin üç farklı düzlemde olabileceği bilinmektedir. Bunlardan ilkinin mikro seviyede yer alan referans nesneleri oluşturmaktadır. Bu düzeyde güvenliğin hitap ettiği nesneler çoğunlukla kişiler ve gruplar gibi nadiren güvenlikleştirilebilecek nesneler bütününden oluşmaktadır. İkinci düzey olan orta seviyede ise devlet ve millet unsurları güvenliği tehdit edilen nesneleri oluşturmaktadır. Üçüncü ve son olan makro seviyede ise diğer iki düzeye nazaran referans nesnesinin kapsamı oldukça geniş tutulmaktadır. Burada referans nesnesi, bütün dünya ve insanoğlunun barış içinde yaşaması gibi daha geniş alanları kapsayabilecek nesnelerdir. Bu düzeyde nesneler, küresel bağlamda değerlendirilen konular olan nükleer silahlar ve iklim değişikliğinin dünyaya etkileri, çevresel hareketler, salgın hastalıklar gibi mesele alanları ile tehdit edilmektedir. Okulun teorisyenleri, genellikle diğer iki seviyeden ziyade orta seviyede referans nesnelerinin tercih edilmesiyle güvenlikleştirmenin başarıya

⁶¹Sinem Akgül Açıkmeşe, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008, s. 201.

⁶² Buzan vd., a.g.e., s. 36.

⁶³ Uzun, a.g.e., s. 59.

ulaştığını söylemektedirler.⁶⁴ Ancak bu demek değildir ki mikro ve makro seviyelerde güvenlikleştirme yapılamaz. Elbette ki bu seviyelerde de güvenlikleştirme mümkündür. Burada ifade edilmek istenen orta seviyede yer alan referans nesneleri kapsamında yapılan güvenlikleştirmenin daha kolay ve başarılı olabileceğinin mümkün olmasıdır. Ayrıca bir güvenlik sorununun yalnızca bir referans nesnesini ilgilendirme mecburiyeti de yoktur. Bir güvenlikleştirme sürecinde hem kişiler veya gruplar hem tüm insanlık hem de uluslar hepsi bir arada bulunarak referans nesnesi konumunda yer alabilmektedirler.⁶⁵

Alımlayıcı Kitle: Güvenlikleştirme hareketinde önem arz eden ve güvenlikleştirmenin seyrini etkileyen bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımda alımlayıcı kitle için, güvenlikleştirilecek konunun gerçekten güvenlikleştirilmeye değer bir tehdit unsuru olarak görülmesi gerektiği inancının oluşturulması ve bu inancın benimsenmesi istenilen gruplar bütünü ifadesi kullanılmaktadır.⁶⁶ Öyle ki Kopenhag Okulu'nca alımlayıcı kitleye dair beyan edilen fikirler netlik içermemektedir. Alımlayıcı kitlenin kim veya kimlerden oluştuğu konusunda çeşitli akademisyenlerce daima halk veya bütün insanları kapsayan bir kitlenin olma mecburiyetinin bulunmadığı ifade edilmektedir.⁶⁷ Çünkü alımlayıcı kitle, mevcut mesele ve meselenin ortaya çıktığı ülkenin siyasi mekanizması şeklindeki faktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumu örneklerle açıklamak gerekirse, yönetim şeklinin demokrasi olduğu devletlerde güvenlikleştirme eyleminde acil tedbirlerin alınmasını sağlayan alımlayıcı kitle, toplumu temsil yetkisini elinde bulunduran parlamento olarak karşımıza çıkmaktadır. Otoriter rejimlerin mevcut olduğu ülkelerde ise bu kitle bireye kadar düşerek bir diktatör şeklinde görülebilmektedir.⁶⁸

Konuşma Edimi: Konuşma veya aynı zamanda söz edimi olarak da bilinen bu eylem güvenlikleştirmenin yapılabilmesi için olmazsa olmaz koşullardan birisi olarak teorinin özünü oluşturmaktadır. Söz edimi, güvenlik tehdidinin ortadan kaldırılması ile veya tam tersi bu tehdidin varlığını devam ettirmesi ile gelecekte nelerin yaşanabileceği ve ilgili kitleyi neyin beklediği konusunda bilgilendirmeler içermektedir.⁶⁹

⁶⁴ Baysal ve Lülecı a.g.e., s. 77-78.

⁶⁵ a.g.e., s.78.

⁶⁶ Weaver, a.g.e., 2003, s. 11.

⁶⁷ Weaver, a.g.e., 2003, s. 26.

⁶⁸ Gromes Thorsten ve Bonacker Thorsten, "The Concept of Securitisation as a Tool for Analysing the Role of Human-Rights-Related Civil Society in Ethno-Political Conflicts", SHUR: Human Rights in Conflicts, 2007, s. 7.

⁶⁹ Buzan vd., s. 25.

Böylelikle söz edimi bir meselenin, bir nesnenin veya öznenin güvenliğine yönelik tehlike barındırdığı iddia edilen ve bu tehlikenin giderilmesi için yapılması gerekli olan olağanüstü tedbirleri açıklamaya yarayan eylem olarak tanımlanabilmektedir.⁷⁰

Kolaylaştırıcı Koşullar: Güvenlikleştirme için önem arz eden bir diğer unsuru kolaylaştırıcı koşullar oluşturmaktadır. Bu koşullar söz ediminin başarılı olma derecesini etkilemektedir. Kolaylaştırıcı koşulların bulunması ile bir güvenlikleştirme eylemi başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilirken bu koşulların bulunmaması ile güvenlikleştirmenin başarıya ulaşması pek de mümkün gözükmemektedir. Kolaylaştırıcı şartlar, güvenlikleştirme eylemini iki şekilde sınıflandırılarak etkilemektedir. Bunlardan ilkinin, güvenlikleştirici söz ediminin dil yapısı üzerine dikkat çeken içselci koşul oluşturmaktadır.⁷¹ Bu koşul söz ediminde sadece güvenlik kavramının bulunmasının güvenlikleştirmenin başarısına çok da etki etmediğini ileri sürmektedir. İçsel şart bu durumun üstesinden gelmek için ise söz ediminin, güvenlik kavramını içermesine ek olarak aynı zamanda bu durumun mevcudiyeti tehdit ettiğini, üstesinden gelinmez ise yok olma ile karşılaşılabilceğini ve bu durumun bertaraf edilmesi için acil tedbirlerin açıklanmasını içermesi gerektiğini söylemektedir. İkinci koşul olarak ise dışsal koşullar ile karşılaşmaktadır. Bu koşul kendi içerisinde iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Birincisi, güvenlikleştirme eyleminde alımlayıcı kitle üzerinde etkili olarak tehdit durumunu kabul etmesini sağlayacak nitelikte nüfuzu ve otoritesi itibari ile konum sahibi bir aktörün bulunması gerektiği koşuldur. İkincisi ise güvenliği tehdit eden meselenin tarihi şartlarının önemine yapılan vurgunun oluşturduğu koşuldur.⁷² Dolayısıyla güvenlikleştirme eyleminde önem arz eden ve ön planda tutulması gereken güvenlik söyleminin çeşitli koşullarla alımlayıcı kitle üzerindeki etkisinin artırılması sağlandığı taktirde başarılı olmasının muhtemel görüldüğü yorumunda bulunulabilmektedir.

İşlevsel Aktörler: Güvenlikleştirme teorisinde son olarak üzerinde durulması gerekli olan unsur işlevsel aktörlerdir. Bu aktörler güvenlikleştirici aktörün üstlendiği sorumluluktan farklı olarak güvenlikleştirme sürecinde daha çok aktörün iletmek istediği mesajı çoğaltıcı ve aktarıcı rolünde bulunmaktadır. Aynı zamanda da süreçteki kararlara etkide bulunan ve süreci kolaylaştırmada rol alan aktörler olarak da açıklanabilmektedir. İşlevsel aktörler güvenlikleştirme eyleminin gerçekleştirildiği alana göre farklılık göstermektedir. Bir örnekle işlevsel aktör incelendiğinde en bariz şekilde medya ile karşılaşmaktadır. Medya bir güvenlikleştirme eyleminde halkı bilgilendirme ve

⁷⁰ Barry Buzan ve Ole Weaver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 491.

⁷¹ Buzan vd. a.g.e., s. 32-33.

⁷² a.g.e., s. 32-33.

siyasilerin mesajlarını iletme konusundaki görevi ile güvenlikleştirme sürecini aktararak alımlayıcı kitlenin kabul etme potansiyelini etkilemektedir.⁷³ Dolayısıyla güvenlikleştirme eyleminde bu aktörlerin rolünün önemli olduğu olduğu söylenebilmektedir.

Güvenlikleştirme sürecinin temel unsurları ve bileşenlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi ile söylenebilir ki güvenlikleştirme; meselelerin normal süreçte çözümünden ziyade güvenlik sorunu olarak nitelendirilmesi ile olağanüstü süreçlerle çözülmesi anlamına gelmektedir. Ancak Kopenhag Okulu güvenlikleştirmeyi pozitif bir durumdan ziyade negatif bir durum şeklinde değerlendirmektedir. Okul meselelere aslında güvenlikleştirmeden ziyade güvenlik-dışlaştırma ile yaklaşılması gerektiğini desteklemektedir.⁷⁴ Bu noktada “güvenlik-dışlaştırma” kavramının açıklanmasında yarar vardır.

2.5.2. Güvenlik-dışlaştırma

Güvenlik-dışlaştırma Weaver’in güvenlikleştirme ile birlikte ortaya attığı ve geliştirdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme yaklaşımını detaylı bir şekilde açıklama yoluna giderken aynı durum güvenlik-dışlaştırma kavramı için geçerli olmamıştır. Bu sebeple kavram üzerine tartışmalar getirilmiştir. Bu tartışma daha çok meselelerin hangi yol ile çözüme ulaştırılması gerektiği noktasında yaşanmıştır. Kopenhag Okulu akademisyenleri ise bu noktada güvenliğe karşı olumlu bir bakış açısı sergilememektedir. Okula göre güvenlikleştirilmesi gereken meselelere bir çerçeve dahilinde sınırlar oluşturulmalıdır. Bu sınırı daha çok devletin varlığını alakadar eden konular oluşturmaktadır. Bu konular dışındaki meseleler için ise güvenlik-dışlaştırma tercih edilmelidir.⁷⁵

Nasıl ki güvenlikleştirmeye bir mesele artık normal süreç içerisinde tartışılmaktan ve çözüm yolları aranmaktan çıkarılarak olağanüstü bir durum haline getiriliyor ise güvenlik-dışlaştırma ile de bu durum eski haline döndürülmeye çalışılmaktadır. Çünkü okula göre güvenlikleştirme ile ortaya çıkan birtakım kısıtlamalar, şiddet teşkil eden uygulamalar gibi olağanüstü tedbirlerin kullanılması sorun yaratabilme ihtimalini doğurmaktadır. Bu sebeple yaklaşıma göre yapılması gerekli olan şey, tehdit olduğu dillendirilerek bir güvenlik sorunu şeklinde inşa edilen ve olağan dışı alana taşınan konuların bu alandan çıkartılarak tekrar normal politika alanına, demokratik sınırlar

⁷³Güvenlik Portalı website, “Güvenliğe Kuramsal Yaklaşımlar”, <https://trguvenlikportali.com/ders-11-guvenliklestirme/>, Erişim Tarihi: 05.02.2022

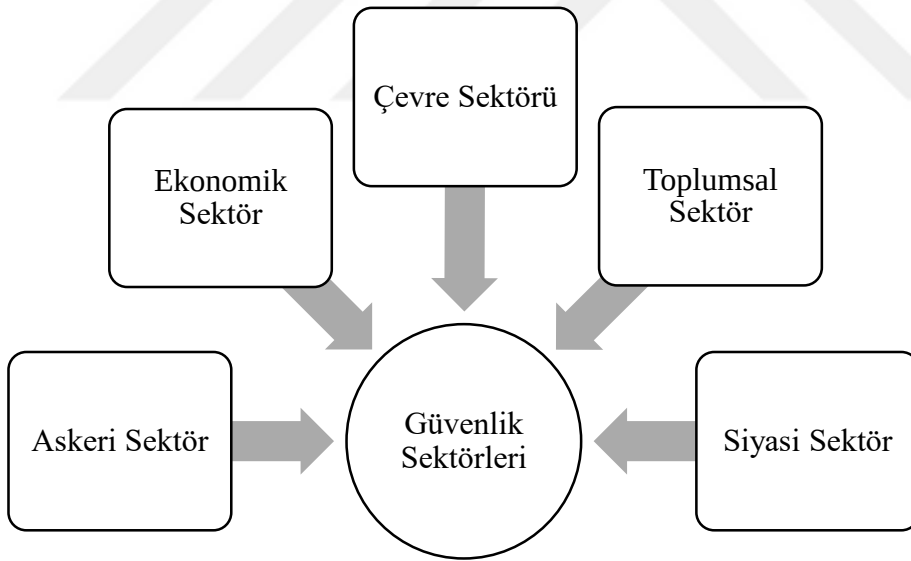
⁷⁴ Buzan vd., a.g.e., s. 4.

⁷⁵ Uzun, a.g.e., s. 64.

içerisine taşınmasıdır. Burada amaç meselelerin, güvenliği ilgilendiren ve sorun teşkil ettiği ileri sürülen tehdit söylemlerinden uzaklaştırılmasıdır. Böylelikle sorunlar ivedilik durumundan çıkartılarak normal yollarla olağan prosedürler içerisinde çözüme kavuşturulabilecektir.⁷⁶

2.5.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı

Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere Kopenhag Okulu, geleneksel güvenlik yaklaşımını eleştirme çerçevesi temelinde birtakım yaklaşımlar geliştirmiştir. Kopenhag Okulu'nun bu eleştirisi geleneksel yaklaşımda güvenliğe biçilen anlam ve güvenliğin kapsamı noktasında ortaya çıkmıştır. Okul güvenliğin sınırının askeri meseleler ile dar bir çerçevede çizilmesini kabul etmemektedir. Bu kapsamda okul güvenliğin tek bir alan ile sınırlandırılmasından ziyade daha kapsamlı konu alanlarını da içerisine alabileceği iddiasında bulunarak “*Güvenlik Sektörleri Yaklaşımı*”nı geliştirmiştir. Bu sektörel yaklaşıma göre güvenlik; farklı aktörler, farklı gönderge nesneleri ve birbirinden farklı konu alanlarındaki tehditler kapsamında beş ayrı sektörde incelenebilecek şekilde genişletilmiştir.⁷⁷ Bu sektörler Şekil.1’deki gibidir.

Şekil 1. Güvenlik sektörleri.⁷⁸

Güvenlik Sektörleri yaklaşımında her bir sektörde güvenliğe tehdit oluşturan faktörler çeşitlilik göstermektedir. Burada amaç bir bütün olan güvenliği parçalara ayırarak çeşitli yönleriyle incelemektir. Bu inceleme ile gerçekleştirilen araştırmanın kolaylaşması amacı güdülmektedir. Ancak her ne kadar güvenlik sektörlerine bölünerek

⁷⁶ Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 83-84.

⁷⁷ Açıkmeşe, a.g.e., “Kopenhag Okulu”

⁷⁸ Buzan vd., a.g.e., s. 7.

analiz edilse de aslında bu sektörler birbiri arasında bağlantılı şekilde işlemektedir.⁷⁹ Çünkü bir aktörün veya devletin askeri güvenlik korkusu bir diğer aktörün veya devletin hem ekonomik hem siyasi güvenlik kaygısına sebep olabilmektedir.⁸⁰ Dolayısıyla bir alandaki güvenlik kaygısının başka bir alanda da güvenlik kaygısına yol açabileceği söylenebilir. Güvenlik Sektörlerinin kapsamı, ilişkili oldukları konu alanları, her bir sektörde karşılaşılabilecek güvenlik tehditleri ve referans nesnelerinin neler olduğunun anlaşılması için sektörleri tek tek ele almakta fayda vardır.

2.5.3.1. Toplumsal Güvenlik Sektörü

Kopenhag Okulu, devlet dışındaki aktörlerin ve referans nesnelerinin de güvenliğin konusu olabileceği iddiasını güvenlik sektörleri yaklaşımı ile savunmaktadır. Aynı zamanda bu sektörlerden biri olan toplumsal güvenlik yaklaşımı ile de yalnızca devleti baz alan güvenlik yaklaşımlarından ziyade toplumu odak noktasına alan güvenlik analizini ortaya koyarak bu tutumunu doğrulamaktadır.⁸¹ Toplumsal güvenlik daha çok kimlik, din, kültür gibi unsurları kapsamakta ve bu unsurların sürdürülmesini içermektedir. Daha fazla ise kimlik ile bağdaştırılmaktadır. Bir mesele veya durum bir topluluk nezdinde kendilerinin yaşamı için bir tehdit olarak görülürse burada toplumsal güvensizlik meydana gelmiş demektir. Toplumsal güvenlik ise devlete bağlı olmadan, kendilerini yeniden idame ettirme potansiyelini bulunduran büyük kimlik grupları olarak açıklanabilmektedir. Bu kimlik gruplarının kimler ve neler olduğu konusu hususunda söylenebilmektedir ki; bu gruplar içerisinde bulunan zamana ve yaşanan mekâna göre farklılıklar gösterebilmekte veya değişime uğrayabilmektedir.⁸² Nitekim toplumsal güvenlik, içerisinde bulunulan dönemin özellikleri çerçevesinde farklılaşan koşullar ve değişen tehdit ihtimalleri karşısında toplumların varlıklarını devam ettirme kaygıları ile şekil almaktadır.⁸³

Toplumsal güvenliğin gündemini oluşturan konulara değinmeden önce belirtmek gerekir ki “*toplumsal güvenlik gündemi, farklı dönemlerde ve bölgelerde farklı aktörler tarafından belirlenmektedir.*”⁸⁴ Bu kapsamda en genel olarak toplumsal güvenliğin gündemini oluşturan tehdit konuları; göç başta olmak üzere yatay rekabet olarak isimlendirilen ve toplumlar arasındaki kültür ve dil farklılıkları sebebi ile ortaya

⁷⁹ Buzan vd., s. 7-8.

⁸⁰ Ole Weaver, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 152.

⁸¹ Güvenlik Portalı, “Toplumsal Güvenlik”, <https://trguvenlikportali.com/ders-8-sosyal-hareketler-ve-toplumsal-guvenlik/> Erişim Tarihi: 21.02.2022

⁸² Weaver, a.g.e., 2008, s. 155.

⁸³ Ferhan Serkut Çolak, “Kopenhag Okulu Bağlamında Suriyelilerin Türkiye’ye Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2017, s. 37.

⁸⁴ Weaver., a.g.e., 2008, s. 158.

çıkabilecek olan etkenleri ifade eden konulardır. Bunlara ek olarak dikey rekabet (entegrasyon veya bölgeselci proje) ve son olarak da salgın hastalıklar, olası savaşlar, doğal yıkımlar gibi etkenler sebebi ile insan nüfusunun giderek azalması meseleleri örnek gösterilebilmektedir.⁸⁵ Bu konuda Weaver' a göre toplumsal güvenliğin gündeminin kapsam alanı oldukça genişlemiştir. Bu alana eklenen önemli üç konu bulunmaktadır. Bunlar; cinsiyet başta olmak üzere din ve işlevsel güvenlik şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu konuların hem toplumsal güvenliğe eklenilebildiği gibi hem de diğer beş sektöre ek tek tek sektör olarak da ele alınabileceği ifade edilmektedir. Son olarak bu sektörde yer alan en yaygın referans nesnelerinin neler olduğuna değinildiğinde sıklıkla uluslar, kabileler, dinler ve ırklar ile karşılaşılmaktadır.⁸⁶

2.5.3.2. Çevresel Güvenlik Sektörü

Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, insanoğlunun yaşamını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu temel doğal yaşam kaynaklarının hızla azalmaya başlaması, bunun yanında gezegenin iklim yapısı, toprak, su kaynakları gibi sistemlerinin değişime ve bozulmaya yüz tutması ve bunların artık bir tehdit olarak görülmeye başlaması neticesinde tüm bu çevre meselelerini içeren “Çevre Güvenliği” alanı meydana çıkmıştır.⁸⁷ Çevrenin güvenlik meseleleri kapsamında incelenmesi 1950’li yıllara değin dayanmaktadır. Ancak tam olarak güvenlik araştırmalarında yer edinmesi, uluslararası söylemlerde ifade bulması ise 1990’lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde güvenlik algısının Soğuk Savaş sonrası genişlemesi ve bu genişlemeye önemli bir katkıda bulunan Kopenhag Okulu’nun güvenlik sektörleri yaklaşımı neticesinde artık çevre konusu güvenlik kapsamı içerisinde yerini almıştır. Aslında önceleri sorun olarak görülmeyen çevresel bozulmalar, gün geçtikçe tehdit oluşturduğu alanın ve kitlenin artmaya başlaması, etkilerinin gelecekte de sorunlara yol açabilecek olması ve insanların doğal yaşam alanının yok olmasına sebebiyet verebileceği ihtimallerinden dolayı güvenlik gündemi içerisine girmiştir.⁸⁸

Bu sektör, en genel ifade ile bireylerin yaşamsal faaliyetlerini üzerinde devam ettirdiği doğal evrenin korunması ve yok olmasının önlenmesi konuları ile ilgilenmektedir. Bu sektörde varlığı tehdit edilen gönderge nesnelerinin kapsamı büyük ölçüde genişlik göstermektedir. Farklı canlı türlerinin yaşamının sürdürülmesi, evrenin

⁸⁵ Buzan vd., s. 121.

⁸⁶ Weaver, a.g.e., 2008, s. 161-171.

⁸⁷ Çiğdem Şahin, “Güvenlikleştirme: Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Örneğinde Yeni Bir Güvenlik Analizi”, Yüksek Lisan Tezi, Ege Üniversitesi, 2004, s. 130.

⁸⁸ Güvenlik Portalı, “Çevresel Güvenlik”, <https://trguvenlikportali.com/ders-4-cevresel-guvenlik/>, Erişim Tarihi: 02.12.2022

doğal yapısının korunması, iklimlerin farklılaşmasının yarattığı bozulmalar gibi pek çok mesele alanı referans nesnesi kapsamına alınabilmektedir.⁸⁹

Çevresel sektörün gündeminin belirlenmesinde baz alınan iki ölçüt bulunmaktadır. Bunlardan ilki bilimsel gündem olarak ifade edilebilmektedir. Bilimsel gündem, daha çok politika ve siyaset dışında bilim ile ilgili uygulamalarla, bilim insanları ve çeşitli araştırma merkezleri tarafınca belirlenmektedir. Bu gündem bireylerin, toplumların ve hatta tüm insanlığın ilerlemesine mâni olan veya olma ihtimali bulunan çevresel meseleler ile ilgilenmektedir.⁹⁰ Bir diğer gündem olan politik gündem ise, esasında siyaset ve hükümet faaliyetleri ile alakalıdır. Bu gündemde çevreye dair var olan tehditlerin nasıl giderileceği, bu tehditlerin giderilmesinde ne tür yolların izleneceğine dair politikalar ve kararlar yer almaktadır.⁹¹

Çevresel sektörde iki farklı gündemin bulunması, referans nesnesinin kapsamının oldukça geniş olması, konuların çeşitliliği gibi sebeplerden ötürü bu sektör karmaşık olabilmektedir. Bu sebeple sorunların farklı açılardan ele alınması ile çevresel sektörün gündeminde yer edinen birtakım meselelerde değişiklik göstermektedir. Genel olarak ise bu sektörün gündeminde bulunan doğrudan ilişkili olduğu meseleler aşağıdaki gibidir:⁹²

- Ekosistemin tahribi ile oluşan iklim farklılıkları, kuraklık, erozyonun ve kirliliğin başka türleri,
- Enerji meseleleri kapsamında ortaya çıkan petrol, doğalgaz vb. kaynakların bitmeye başlaması, nükleer enerji veya zararlı kimyasal üretimi gibi alanlarda yaşanabilecek felaketler ve bunların etkileri,
- Nüfus sorunları dahilinde; evrenin sınırlarının üzerinde bir nüfus artışı, aşırı tüketim, zor koşullardaki sağlık sorunları nedeni ile salgın hastalıkların meydana gelmesi ve düzensiz göçlerin artışının durdurulamaması,
- Beslenme problemleri kapsamında, ihtiyaç duyulan beslenme ve gıdaya erişimin mümkün olmaması ve beraberinde ortaya çıkan açlık sebebi ile salgın hastalıkların yaygınlaşması, üretimin yapılacağı verimli tarım alanlarının yok olması.

2.5.3.3. Askeri Güvenlik Sektörü

Tarihin başlangıcından beri devletler arasında hep bir savaş ve mücadele hali var olmuştur. Bu mücadelede devletlerin birbirlerine karşı gösterebilecekleri güçleri daima askeri güç olmuştur. Böylelikle güvenlikte yalnızca askeri güvenlik olarak algılanmıştır.

⁸⁹ Buzan vd., a.g.e., s. 71-84.

⁹⁰ Çolak, a.g.e., s. 28.

⁹¹ Buzan vd., a.g.e., s. 71-72.

⁹² Buzan vd., a.g.e., s. 75.

Askeri güvenlik Kopenhag Okulu'nun çalışmalarında da önemli bir yer edinmektedir. Bu kapsamda Buzan'ın sektörel güvenlik yaklaşımından biri olan askeri güvenlik sektörü, devletlerin herhangi bir tehlike karşısında kendilerini koruma ve aynı zamanda saldırıya geçebilme kapasiteleri ile beraber yine devletlerin bir başka devlet hakkındaki niyetleri ve yapabilecekleri ile ilgilenmektedir.⁹³ Bu sebeple Kopenhag Okulu'na göre bu sektörde hala önem arz eden ve öncelikli bir konumda bulunan gönderge nesne ve esas aktör devlet olarak öne çıkmaktadır. Ancak Buzan vd. ifadesi ile de söylenebilmektedir ki devlet önemli bir referans nesne olarak ön plana çıksa da bu sektörde farklı referans nesneleri de bulunmaktadır.⁹⁴ Bunlar genel olarak; ortak güvenlik, insan hakları, belirli amaçlarla kurulmuş uluslararası örgütler, yine belirli kişi topluluklarını barındıran kabileler, aşiretler, çeteler, devletin kendi bireyi veya toplumu ve din gibi çeşitli unsurlar olarak ifade edilebilmektedir.⁹⁵

Askeri güvenlik sektörünün gündemi genellikle, devlet yöneticilerinin ülkeye yönelik içeriden veya dışarıdan askeri tehdit oluşturabilecek tehlikeler karşısında varlığını sürdürebilme kapasitesi ile biçim almaktadır. Eğer ki bu tehdit içeriden kaynaklanmakta ise çoğunlukla yöneticiler bu tehdide karşı ülke bütünlüğünü korumayı amaçlamaktadır. Burada askeri güvenliğin konusu olarak terör örgütleri, ayaklanma hareketleri, karşıt görüşler güvenlikleştirilebilmektedir.⁹⁶ Askeri güvenlik sektörünün gündemi ülkeler arası ilişkilerde incelendiğinde geçmiş tarihte göz önünde bulundurulduğunda daha çok bu ülkelerin güç kullanımları ile değerlendirilmektedir. Nitekim devletlerin güçlerini sahip oldukları askeri kapasiteleri ile bir tuttuğu da bilinmektedir.⁹⁷ Aslında tarihin başlangıcından beri devletler arasında daima güç mücadeleleri var olmuştur. Bu sebeple askeri tehditler devletler tarafından güvenliğin sağlanması noktasında önemsenen konular arasında yer almıştır.

2.5.3.4 Siyasi Güvenlik Sektörü

Bütün diğer güvenlik konularını da içerisinde barındıracak kadar geniş olan siyasi güvenlik sektörünün odak noktasını devletlerin egemenliğine dair meydana gelen tehditler oluşturmaktadır.⁹⁸ Dolayısıyla bu sektör daha çok, devletlerin örgütsel düzeninin

⁹³ Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 109.

⁹⁴ Buzan vd., a.g.e., s. 49.

⁹⁵ Buzan vd., a.g.e., s. 52-54.

⁹⁶ Buzan vd., a.g.e., s.50.

⁹⁷ Buzan, a.g.e., s. 52.

⁹⁸ Buzan vd., a.g.e., s. 141.

istikrarlı biçimde sürdürülmesi, ideolojilerinin devamlılığı, hükümet yönetimi ve egemenliğe dair tehditlerin varlığı ile ilgilenmektedir.⁹⁹

Bu sektörde insan hakları ve kişileri direkt olarak alakadar eden diğer istekler güvenlikleştirilebilecek unsurlar içerisinde yer alabilmektedir. Dolayısıyla bu sektör için birey seviyesindeki güvenliğin yer bulduğu alan ifadesinde bulunulabilmektedir. Ayrıca siyasi güvenliğin konuları içerisine devlet haricindeki diğer siyasi birimlere dair yöneltilen tehditler dahil olduğu gibi hem de bunların dışında uluslararası hukuk gibi geniş düzeyde sistemsel referans nesnelerinin yer aldığı da görülmektedir.¹⁰⁰ Devlette referans nesnesi bakımından bu sektörde öne çıkmaktadır. Referans nesneleri sistem ve birim düzeyinde ele alındığında ise, çeşitli örgütler, azınlıklar, ses getiren ve etkili olan ulus aşırı hareketler, AB ve NATO gibi kuruluşlar örnek verilebilmektedir. Son olarak değinilmesi gerekli konulardan birisi de bu sektördeki güvenlikleştirici aktörlerdir. Bunlar da çoğunlukla hükümet yöneticileri, siyasi elitler ve devletler olarak görülmektedir.¹⁰¹

2.5.3.5. Ekonomik Güvenlik Sektörü

Ekonomik güvenlik; her ne kadar tanımlanması zor ve tartışmalı bir kavram olsa da en öz hali ile bir ülkenin mevcut refahını ve aynı zamanda sorunsuz işleyen ekonomik sisteminin bu işleyişini bozacak ve kesintiye uğratacak hallerden uzak olma şeklinde açıklanabilmektedir.¹⁰² Ayrıca ekonomik güvenlik yalnızca devletlerin refahı, bütünlüğü, düzeni ve işleyişinin devamını sağlamakla değil aynı zamanda bir de kişilerin refahı ve güvenliğinin sürdürülebilmesini üstlenen durumda bulunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik güvenlikte hem devletlerin uluslararası alanda birbirleri ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerde yaşanabilecek bozulmalar ve tehditler olabilirken hem de ülke içerisinde kişi ve şirket düzeyinde ortaya çıkabilme ihtimali olan ekonomik sorunlar bulunmaktadır.¹⁰³

Buzan' a göre ekonomik güvenlik, bir devletin piyasa ilişkilerini, üretim sistemini, ekonomik gücünü ve bunlar sayesinde oluşan refahını devam ettirebilmesi için gerekli olan her türlü kaynağa, paraya ve pazara erişim sağlayabilmesini ifade etmektedir.¹⁰⁴ Bu kapsamda ekonomik güvenlik sektörünün ticaret, para akışı ve üretim ile ilgili olduğu

⁹⁹ Ahmet Küçükşahin, Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2006, s. 11.

¹⁰⁰ Şahin., a.g.e., 2004, s. 120.

¹⁰¹ Buzan vd., a.g.e., s. 145-147.

¹⁰² Kenan Turgutoğlu, "Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi", *Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1, 2017, s. 124.

¹⁰³ Güvenlik Portalı, "Ekonomik Güvenlik", <https://trguvenlikportali.com/ders-10-ekonomik-guvenlik/> Erişim Tarihi: 06.03.2022

¹⁰⁴ Turgutoğlu, a.g.e., s. 127.

söylenilmektedir.¹⁰⁵ Bu sektörde referans nesnesi olarak değerdendirebilecek unsurlar ise çeşitlilik göstermektedir. Kişilerden devletlere, küresel pazardan ulusal pazara kadar pek çok unsur referans nesnesi olabilmektedir. Bu sektörde oluşabilecek tehditler bağlamında hem küresel ekonomiler güvenlikleştirilebileceği gibi hem de ulusal ekonomiler ülke içerisindeki çalışanların işten çıkarılması kapsamında da güvenlikleştirilebilmektedir.¹⁰⁶ Aynı zamanda sektörde yer alan bir şirketin veya firmanın kapanması eğer ki kişilere, şehirlere veya ekonomik ilişkilere etki ediyorsa bu durumdan kurtulmak amacıyla çeşitli sendikalar, kişiler veya mahalli temsilciler aracılığıyla bu durum güvenlikleştirilebilmektedir.¹⁰⁷ Bilgiler dahilinde özetle söylenilmektedir ki; bu sektörde üretim, finans, ticari işletim gibi ekonomiyle doğrudan ilişkili alanlarda yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluk, ticari akış, piyasa döngüsü, ulusal ve küresel ekonomik bağlantılar ve bu alanlara tehdit oluşturabilecek sorunlar çeşitli aktörlerce güvenlik meseleleri alanına çekilerek çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise geçmişten günümüze meydana gelen tıpkı Covid-19 salgını gibi yıkıcı etkileri olan, ekonomik ve toplumsal alanlarda bozulmalara yol açmış salgınlar incelenecektir.

¹⁰⁵ Buzan vd., a.g.e., s. 7.

¹⁰⁶ Buzan vd., a.g.e., s. 100.

¹⁰⁷ Çolak, a.g.e., s. 35.

3. TARİHTEKİ SALGINLAR

Salgın; belirli dönemlerde, bazı bölgelerde veya bazı insan gruplarında hastalığa yol açan virüslerin normal dışı sayılacak nitelikte ve beklenen sayının oldukça üzerinde tespit edilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir.¹⁰⁸ Ortaya çıkan bu salgınların en tehlikeli özelliği ise bulaşıcı olmasıdır. Bu özelliği ile salgınlar, geçmişten günümüze değin insanların bir arada yaşamaya başlaması ve sürekli iletişim halinde olarak yaşamlarını sürdürmesi sebebi ile ülkeler ve kıtalar arası yayılım göstererek ortaya çıkmıştır ve hala da çıkmaya devam etmektedir. Salgınların daha dar bir alan olarak belirli coğrafi alanlara veya belirli ülkelere yayılması epidemi şeklinde ifade edilmektedir. Daha geniş alanları ifade eden kıtalara ve tüm dünyaya yayılarak milyonlarca insanı etkilemesi ise pandemi olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁹ Tarih boyunca bu tür salgınlar ve pandemiler zaman zaman hep ortaya çıkmış ve insanlar bu durumla kötü bir şekilde imtihan vermek zorunda kalmıştır.

Tarihin başlangıcından beri meydana gelen ve hala günümüzde de meydana gelmeye devam eden savaşlar, depremler, tsunamiler, yangınlar dünyaya ve insanlara ne kadar zarar veriyorsa salgınlar da en az bu olaylar kadar insanlığı etkilemektedir. Salgınlar en başta hem tüm insanlığın sağlığını etkileyerek yaşamını tehdit etmekte hem de tüm dünyada nüfusun azalmasına sebebiyet vererek üretimin aksamasına, sosyal yapının bozulmasına ve ekonomilerin çökmesine yol açmaktadır.¹¹⁰

Eski çağlarda insanlar teknoloji, uluslararası ulaşım ve ticaret gibi alanlarda yeterli imkana sahip değilken salgınların yayılma hızı bir nebze de olsa günümüze göre daha yavaş ve zor bir durum olarak görülebilmekteydi. Ancak günümüzde bu durum globalleşmenin artması, teknolojinin gelişmesi, ülkeler, kıtalar arası ulaşımın ve seyahatin çok kolay bir hal alması, göçlerin meydana gelmesi, şehirleşmenin artması gibi etkenlerle değişiklik göstermiştir. Bu sebeplerle artık salgınlar daha hızlı yayılmakta ve daha fazla alana olan olumsuz etkileri hızla açığa çıkmaktadır.¹¹¹ Salgınların, bir hastalık olarak sadece sağlık sistemini tehdit etmekle kalmayıp ülkelerin bütün işleyiş mekanizmalarını da etkilediği için dünya tarihinin biçimlenmesinde önemli bir rol

¹⁰⁸ Gamze Ketrez, “Hülya Şirin ve Metin Hasde, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Salgınlar”, *Turkey Health Literacy Journal*, Cilt 1, Sayı 2, 2020, s. 98- 99.

¹⁰⁹ Sertaç Aktan, “Dünya Sağlık Örgütü Covid-19’un 'Endemik' Olabileceğini Açıkladı; Endemik, Pandemi ve Epidemi Nedir?”, *Euronews*, 14.05.2020, <https://tr.euronews.com/2020/05/14/dso-ye-gore-covid-19-bir-epidemik-pek-pandemik-ile-epidemik-arasindaki-fark-ne>, E.T: 27.03.2022

¹¹⁰ Damla Öner “Salgın Hastalıkların Ekonomik Etkileri: Covid-19 Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi*, 2021, s. 1.

¹¹¹ Merve Atik Şahin ve Dilek Yapar, “21. Yüzyıl Salgınları”, *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2021, s. 128.

aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanlık tarihi için bu derece önem arz eden salgın hastalıklar çeşitli zamanlarda, çeşitli koşullar altında ve çeşitli sebeplerle meydana gelmektedir. Salgınların ortaya çıkmasının sebeplerine değinildiğinde ilk olarak söylenebilir ki, aslında insanlar yaşamını sürdürdüğü doğal çevrenin yapısını bozmaya başlamakla salgınlara zemin hazırlamaktadır. İnsanlar toprakları sürerek, ormanları yok ederek, hayvanların yaşam alanlarını daraltarak, çöplerini yaşadığı alanlara atarak aslında mikropların ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu gerçeğini unutmaktadır.¹¹² Aynı zamanda dünya üzerinde pek çok savaş meydana gelmekte ve bu savaşlardan doğal çevre nasibini almaktadır. Savaşlar sırasında ve sonrasında zarar görmüş olan doğa artık insanoğlunun yaşamını sürdürmesinde gerekli olan ihtiyaçlarına karşılık veremediği için kıtlık meydana gelebilmektedir. Bu sebeplerle insanlar sağlıklı, kötü, zor koşullarda yaşamlarını devam ettirmeye çalıştıklarında da salgın hastalıklarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Salgınlar yol açan bir diğer neden olarak ise hayvanların evcilleştirilmesi ile insanlar ve hayvanlar arasındaki etkileşimin artması sebebi ve bu iki tür arasında bulaş riski olan hastalıkların meydana gelmesi örnek gösterilebilmektedir.¹¹³ Ancak bu sebepler dışında da yaşanan dönemin özelliklerine göre salgınların ortaya çıkış sebepleri toplumlar arasında pek çok farklı şekillerde de açıklandığı söylenebilir.

Bu noktada Covid-19 salgının detaylı incelenmesinden önce geçmiş tarihte ortaya çıkan ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan salgınların incelenmesinde fayda vardır. Çünkü çalışmanın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere salgın hastalıklar sebep oldukları olumsuz etkilerle güvenliğe tehdit oluşturan meseleler içerisinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde geçmişten günümüze ortaya çıkan ve ekonomik ve toplumsal alanlarda bozulmalara yol açan bazı salgınlar incelenecektir. Aşağıda Tablo 1.'de tarihte meydana gelen bazı salgınlar verilmiştir. Bu kapsamda aşağıda yer verilen salgın hastalıkların nasıl ortaya çıktığı, insanlığı nasıl etkilediği, ekonomik ve toplumsal alanlarda ne tür etkileri olduğu ve bu etkilerin yol açtığı değişikliklerin neler olduğu açıklanacaktır.

Tablo 1. Tarihte meydana gelen önemli salgınlar.¹¹⁴

Salgın	Zaman Aralığı	Ölüm Sayısı (Tahmini)
Veba	165-180/541-542/1347-1351	5 / 30-50 / 200 milyon
Çiçek	735-737/ 1520-	1 milyon/ 56 milyon

¹¹² Haydar Akın, "Felaket Geliyorum Demişti: Orta Çağ'da Yaşanan Büyük Veba Salgını ve Toplumsal Yaşamdaki Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Cilt 46, Sayı 46, 2018, s. 248.

¹¹³ Nisa Ersan, "Covid-19 Salgınının Çevresel ve İklimsel Sonuçlarını Düşünmek: Bir Öngörü Mü, Yoksa Distopya Mı?", Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2021, s. 77-78.

¹¹⁴ Armağan Türk, Berna Ak Bingül ve Rengin Ak, "Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, Cilt 19, Sayı 612-632, 2020, s. 614-615.

Tablo 1. (Devamı)

Salgın	Zaman Aralığı	Ölü Sayısı (Tahmini)
Kolera	1817- 1923	>1 milyon
İspanyol Gribi	1918- 1920	40- 50 milyon
HIV/AIDS	1981- Günümüz	>35 milyon
Domuz Gribi	2009-2010	200 000
SARS	2002- 2004	770
Ebola	2014- 2016	11 000
MERS	2015- Günümüz	850
COVID-19	2019- Günümüz	6,12 milyon (28.03.2022)

3.1. Veba Salgınları

Veba, tarih sahnesine “kara ölüm” olarak ismini yazdıran, milyonlarca insanın ölümüne sebep olan bir salgın olarak bilinmektedir. Bu hastalığın ortaya çıkış nedeni olarak; fare ve diğer benzeri kemirici özellikteki hayvanlarda bulunan pirelerin çeşitli yollarla insanlara geçerek bu mikrobu yaymış olduğu bilinmektedir.¹¹⁵ Tarih içerisinde tek bir veba salgınından ziyade dönem dönem ortaya çıkan birden fazla veba salgınlarına rastlanılmaktadır. Veba salgınları içerisinde “Antoninus Veba”sı tarihte kayıt altına alınabilen ve ilk kez toplumsal ölümlerin ortaya çıkmasına sebebiyet veren salgın olarak bilinmektedir. Bu salgının tarih olarak MS. 165-180 yılları arasında meydana geldiği bilinmektedir. Bu salgını Romalı askerler bir sefer sonrası kendi ülkelerine taşıyarak yaymışlardır. Bu hastalıktan ölen insanların sayısının 5 milyon olduğu tahmininde bulunmaktadır.¹¹⁶ Ülke nüfusu bu denli etkilenen Roma İmparatorluğu’nun ekonomik ve askeri açılardan etkilenmesi ve güçsüz düşmeye başlaması da kaçınılmaz olmuştur. Hatta bu salgının Roma İmparatorluğu’nda görülmesi imparatorluğun çökmeye başlamasına sebebiyet veren ilk olaylar içerisinde değerlendirilmektedir. Nitekim salgınla beraber Roma İmparatorluğu ilk olarak nüfusunun azalması sebebi ile askerlerini kaybetmiş ve ordusu da ciddi oranda azalma göstermiştir. Aynı zamanda en önemli sektör olan üretimde bulunan nüfusunda hayatını kaybetmeye başlaması ile beraber üretimin aksaması, imparatorluğu büyük bir buhranın içerisine itmiştir.¹¹⁷

Veba Salgını ilk çıktığı günden beri sürekli yayılım göstererek çok kez meydana gelmiş olmasına rağmen bu salgınlar içerisinde insanlığı hem sağlık ve sosyal hem de toplumsal ve ekonomik olarak en çok etkileyen üç ayrı veba salgınından bahsetmek mümkündür.¹¹⁸ Bu salgınlardan ilki; pandemi boyutuna ulaşan Justinianus olarak

¹¹⁵ Levent Menteşe, “Kara Vebanın Batı ve Doğu Topluluklarına Etkisi”, *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2020, s. 83.

¹¹⁶ GoogleArts & Culture, “Antoninus Vebası”, <https://artsandculture.google.com/entity/m03gkdy?hl=tr>, E.T: 29.03.2022

¹¹⁷ Onur Sadık Karakuş, “Doğudan Gelen Ölüm: Antoninus Vebası”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 296, 2018, s. 40-41.

¹¹⁸ Menteşe, a.g.e., s. 79.

isimlendirilen salgındır. Yaklaşık 25 milyon insanın hayatını kaybettiği bir salgın olarak MS. 541-542 yılları arasında tarihte yerini almıştır.¹¹⁹ Salgın Mısır'da başlayarak Doğu Roma'ya kadar yayılmıştır. İkincisi; 1347-1351 yılları arasında meydana gelmiştir. Bu salgın tarihte “İkinci Büyük Veba Salgını” ismi ile yer edinmiştir. Salgın Asya'da başlamasına rağmen dönemin ticaret gemileri ile pek çok yere ulaşarak Avrupa'nın bütününe kadar yayılım göstermiştir.¹²⁰ Bu salgında tahmini olarak 75-200 milyon insanın hayatını kaybettiği bilgisi bulunmaktadır.¹²¹ İnsanlığı en çok etkileyen üçüncü veba salgını ise 1896-1914 tarihleri arasında meydana gelen salgınlardan oluşmaktadır.¹²²

Meydana gelen bu üç büyük veba salgını, etkileri bakımından savaşların, doğal afetlerin, diğer salgın hastalıkların sebep oldukları ile mukayese edilemeyecek ölçüde ekonomide, sosyal hayatta, toplumsal yaşamda ciddi derece değişikliklerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.¹²³ Kökeni milattan önceye kadar dayanan veba salgınları ilk meydana geldiği günden itibaren ortaya çıktığı yerlerde toplumların yaşam biçimlerine yön vermiştir. En başta meydana geldiği yerlerde her gün binlerce insanın ölümüne sebebiyet vererek milyonlarca hayatın son bulması ile sonuçlanmıştır.¹²⁴ Böylelikle ülkelerin nüfuslarının aşırı oranda azalmasına sebep olmuştur. Hatta bu kayıplar neticesinde Venedik hem şehri hem de nüfusu korumak adına dışarıdan gelen insanlara vatandaşlık hakkı imkanını bile sunmuştur.¹²⁵

Veba salgınları ile bir an da bu denli toplu ölümlerin meydana gelmesi hem insanların psikolojisini hem de ekonomiyi son derece kötü etkilemiştir. Tahmin edilmektedir ki can kaybı ile birlikte nüfusun azalması iş gücünde sorunlara yol açmıştır. Bu sebeple iş gücü maliyetleri artış göstermiştir. Maliyetlerin artışı ise enflasyonun artmasına sebep olmuştur.¹²⁶ Roma İmparatorluğunda bu ekonomik sorunlar sebebi ile bazı bölgelerde kamuda çalışan öğretmen ve doktorların maaşları ödenemez hale gelmiştir. Çoğu ülkede üretimin devam etmesinde başrol oynayan, tarım topraklarının mülkiyetini elinde bulunduran, bu topraklarda çalışan, tarım ve hayvancılığın sürdürülmesinde önemli rol oynayan emek işçilerinin de salgında hayatlarını kaybetmesi

¹¹⁹ Abdülkadir Macit, “Küresel Salgınların Tarihi ve Dünya Tarihsel Dönüşümler”, *İlmi Etüdler Derneği (İLEM) Covid-19 Soruşturma Dosyası*, 2020, s. 3.

¹²⁰ Mark Cartwright, “Veba (Kara Ölüm)”, *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-17097/veba-kara-olum/>, E.T: 30.03.2022

¹²¹ NTV, “Kara Ölüm Hakkında”, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/insanlik-tarihinin-en-olumcul-salgini-kara-olumde-ilk-hasta-bulundu,Wq0ubsdzhk2eoY-dC0At6Q/fcBkpZKXXkaD856x37kmKw>, E.T: 30.03.2022

¹²² Nalan Turna, “İstanbul'un Veba İle İmtihani: 1811- 1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum Ve Ekonomi”, *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, Cilt 1, Sayı 1, 2011, s.4

¹²³ Irwin William Sherman, *Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık*, Çev. Emel Tümbay ve Mine Anğ Küçüker, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 94.

¹²⁴ Menteşe, a.g.e., s. 85.

¹²⁵ Kemal Özden ve Mustafa Özmat, “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, *İdealkent Dergisi*, Cilt 5, Sayı 12, 2014, s. 76.

¹²⁶ Türk vd., a.g.e., s. 615.

sebebi ile insanların yaşamlarını sürdürmesi için ihtiyaç duydukları gıdaya erişim sağlanamamış ve kıtlık meydana gelmiştir. Hem kişilerin hem de devletlerin göğüslemek zorunda kaldığı bu ağır yükler, ülke ekonomilerinin daha da çıkmazın içerisine girmesine sebep olmuştur.¹²⁷ Aynı zamanda bu salgınlar hem çıktıkları hem de yayıldıkları ülkelerin ticaretini de etkilemiştir. Nitekim Avrupa'daki tüccarlar yaşanan nüfus kayıpları sebebi ile yeni yerler arayışı içerisine girmişlerdir.¹²⁸ Aynı zamanda uluslararası deniz ve kara ticareti de bu durumdan etkilenmiştir. Limanlara gemiler ne giriş yapabilmiş ne de çıkış yapabilmişlerdir. Zaten salgın sebebi ile denizcilerin birçoğu yaşamını yitirmiştir. Bu sebeple ticaret büyük oranda kesintiye uğramıştır.¹²⁹ Tıp, eğitim, hizmet sektörleri de salgınlardan etkilenmiştir. Doktorlar tedavi sürecinde salgına yakalanmalarından çekinmeleri sebebi ile ücret artışına giderek iki kat fazla maaş almışlardır.¹³⁰ Ayrıca Avrupa'da meydana gelen salgınlar içerisinden "Kara Veba" her alanda derin etkiler bırakması sebebi ile Avrupa'nın en büyük salgını şeklinde nitelendirilmiştir. Hatta etkileri bakımından değerlendirildiğinde Avrupa'da feodalizmi devirdiği dahi söylenebilmektedir.¹³¹

Vebanın etkisini gösterdiği bir diğer alan da sosyal ve toplumsal hayat olmuştur. Tüm diğer alanlar ve sektörler gibi sosyal yaşamda vebadan nasibini almıştır. En başta toplumsal huzur bozulmuş ve artık insanlar bir arada bulunmaktan sosyalleşmekten çekinir hale gelmişlerdir.¹³² Toplumun yapı taşı olan aile, arkadaş, akraba birlikleri birbirlerinden ayrılmışlar, toplumsal çözümler ve psikolojik çöküntüler meydana gelmiştir. Aynı zamanda yüzlerce insan salgından kaçmak, korunmak ve kendilerine bulaşmasını önlemek adına yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Böylelikle göç hareketliliği ve bir kaos, kargaşa ortamı yaşanmıştır.¹³³

Görülmektedir ki; çok eski çağlardan beri ortaya çıkan bu salgınlar hiçbir zaman sadece insanların sağlığını tehdit eden bir hastalık olarak kalmamıştır. Salgınlar, bireylerin sağlığından başlayarak ülkelerin ekonomisine, iş gücüne, sosyal ve toplumsal yaşamına, üretime, eğitime ve turizme kadar bir ülkenin tüm sektörlerine savaşlar kadar

¹²⁷ Melisa Snell, "Altıncı Yüzyıl Vebası", ThoughtCo., 26 Şubat 2019, <https://www.thoughtco.com/the-sixth-century-plague-1789291>, E.T: 30.03.2022

¹²⁸ Menteşe., a.g.e., s. 85.

¹²⁹ Özlem Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 10, 2011, s. 135.

¹³⁰ Tolgahan Karaimamoglu, "Kara Ölüm Veba Salgını ve Orta Çağ İngiltere'sine Etkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 37, 2016, s. 597.

¹³¹ TÜBA, "Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu", 17 Nisan 2020, <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/1.%20Versiyon%20Covid-19%20Pandemi%20De%C4%9Feriendirme%20Raporu.pdf>, E.T: 30.03.2022, s. 22.

¹³² Özden ve Özmat, a.g.e., s.78.

¹³³ Feda Şamil Arık, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 26, 1991, s. 33.

derin izler bırakabilen hem yaşamda hem yönetimde değişiklikler meydana getiren ve etkileri küresel düzeyde olan hastalıklardır.

3.2. Çiçek Salgınları

Tarihte yarattığı etkiler ile dikkat çeken, insanların korkulu rüyalarından bir diğeri olan salgın hastalık olarak çiçek karşımıza çıkmaktadır. Çiçek hastalığı, insanlar arasında fark gözetmeksizin yaşlıya ve gence, fakire ve zengine bulaşarak ölümlerine sebep olmuş veya bu insanların vücutlarında oluşturduğu döküntü ve izler ile çirkinleşmesine yol açmıştır. İnsanların bu hastalığın enfeksiyonunu tam olarak nereden aldıkları bilinmese de bir iddiaya göre insanların evcil hayvan sahibi olduğu, hayvan beslemeye başladığı ve bir arada kalabalık yaşadıkları yerlerde evcil hayvanlarda bulunan çiçeğe-benzer olan hastalıklardan birinden almalarından şüphelenilmektedir.¹³⁴ Çiçek salgını, dünya tarihinde en geniş alanlara yayılan ve bu sebeple de en çok insanın hayatını kaybetmesine sebep olan bir hastalık olarak bilinmektedir. Bu salgın ile dünya üzerinde yaklaşık 300-500 milyon insanın yaşamını yitirdiği bilinmektedir.¹³⁵

Tarihte uzun yıllar süren çiçek salgınlarından Japon çiçek hastalığı olarak bilinen salgın M.S. 735 yılında görülmüştür. Bu hastalığın ilk olarak Tokyo’da ortaya çıktığı bilinmektedir. Salgın sadece Tokyo’da kalmakla yetinmemiş komşu ülkelere de yayılmıştır. Bu salgın Japon nüfusunu ciddi oranda etkilemiştir. Öyle ki salgında bütün Japon nüfusunun tahmini olarak üçte birinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.¹³⁶ Hastalığın etkileri incelendiğinde görülmektedir ki; bu hastalığın bölgede yayılmaya başlaması ile beraber özellikle Kore yarımadasındaki tarım alanlarına da sirayet etmesi sonucu hem tarımdaki verim düşmüş hem de pek çok çiftçi ya yaşamını yitirmiş ya da bulunduğu toprakları terk etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple üretim zarar görmüş ve kıtlık meydana gelmiştir.¹³⁷ Aynı zamanda Japonya’da hastalıkla birlikte hem ölümler hem göçlerin meydana gelmesi aktif iş gücünü kötü etkilemiştir. Emek gücünün azalması ise tarım, inşaat, çiftçilik gibi bazı iş kollarını olumsuz etkilemiştir. Hatta bu süreçte en büyük zararı bölgenin önemli üretim ürünü olan pirinç ekimi görmüştür.¹³⁸

Tarihte yüzyıllar boyunca görülen çiçek salgınlarından bir diğeri 1520 yılında “Yeni Dünya Çiçek Salgını” olarak bilinen hastalıktır. Bu hastalık 16. yüzyılın başlarında

¹³⁴ Sherman, a.g.e., s. 67.

¹³⁵ Hülya Parıldar, “Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları”, *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30 (Ek sayı), 2020, s. 24.

¹³⁶ Sinan Tavukcu, “Salgın Hastalıkların Tetikledikleri Dünya Tarihinde Güç ve Düzen Değişiklikleri”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10 Nisan 2020, <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/salgın-hastalıkların-tetikledigi-dunya-tarihindeki-guc-ve-duzen-degisiklikleri-kose-yazisi-16688>, E.T: 05.04.2022

¹³⁷ Türk vd., a.g.e., s. 616.

¹³⁸ Tavukcu, a.g.e.

neredeyse Avrupa'nın bütün ülkelerine kadar yayılmıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde ise bu hastalık sebebi ile her yıl neredeyse 400 000 insan yaşamını yitiriyordu. Bu dönemde Yeni Dünya'nın keşfi ile beraber pek çok kâşif ve sömürgeciler gittikleri yere bu hastalığı yaymaya devam etmiştir. Yaydıkları yerlerden biri de yeni keşfedilen Amerika kıtasıydı. Salgın kıtada son derece etkili olmuş ve nüfus kayıplarına yol açmıştır.¹³⁹ Bu salgın ile beraber pek çok kültür benliğini yitirirken aynı zamanda Aztekler gibi bazı uygarlıkların da sonu gelmiştir.¹⁴⁰ Ayrıca nüfusun azalması ile pek çok iş sektöründe emek açığı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de madenlerin işletilmesinde ortaya çıkan iş gücü eksikliğidir. Bazı görüşlere göre bu sektörde istihdam edecek kişilerin olmaması bir nevi Amerika'da Afrikalıların köleleştirilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁴¹

Çiçek hastalığı Fransız-Kızılderili savaşında araç olarak kullanılması sebebi ile ilk biyolojik silah olarak sayılabilmektedir. Bu savaşta İngilizler karşı tarafın sayısını azaltmak ve yenilgiye uğratmak amacıyla, çiçek hastalığının bulaştırıldığı battaniyeleri Kızılderililere ulaştırıp hastalığı kapmalarını sağlayarak hem çok sayıda insanın yaşamını yitirmesine hem de savaşı yenilgiyle sonuçlandırmaya sebep olmuştur.¹⁴² Yüzyıllar boyunca devam eden çiçek salgınının geliştirilen aşı sayesinde sona erdiği 1980 yılında DSÖ tarafından ifade edilmiştir.¹⁴³

3.3. Kolera Salgını

Tarihte vebadan sonra uzun yıllar etkili olan salgın hastalıklardan bir diğerini 1768'de Hindistan'da ortaya çıktığı bilinen ve takibinde dönem dönem belirli tarih aralıklarıyla altı büyük pandemi olarak görülen "Kolera" salgını oluşturmaktadır.¹⁴⁴ Koleranın ortaya çıkış nedenine dair pek çok araştırmacı tarafından çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialara göre koleranın, Hindistan'da kalabalık yaşam alanları, kirli ve sağlıksız yaşam koşullarının olduğu çevre, kanalizasyon sisteminin bulunmaması gibi sebeplerden ötürü su kaynaklarının kirlenmesiyle, insanların soluduğu pis hava sebebiyle veya bir bakteri sebebi ile ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Araştırmalar neticesinde ise Londralı hekim John Snow koleranın kirli sular sebebi ile ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan bir salgın olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁴⁵ Kolera Hindistan'da epidemik bir salgın halini almıştır. Koleranın epidemik bir salgına bürünmesinde Hindistan'ın artan nüfusu

¹³⁹ Sherman, a.g.e., s. 68.

¹⁴⁰ Parıldar, a.g.e., s. 24.

¹⁴¹ Osman Şadi Yenen, "Biyolojik Silah Olarak Çiçek ve Aşısı", *Klinik Gelişim Dergisi*, Cilt 18, Sayı 3, 2005, s.65

¹⁴² Sherman, a.g.e., s. 70.

¹⁴³ Yavuz Uyar ve Alper Akçalı, "Biyolojik Silah Olarak Viral Ajanlar", *Türkiye Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt 63, 2006, s. 69.

¹⁴⁴ Özgür Yılmaz, "1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 32.

¹⁴⁵ Sherman, a.g.e., s. 42-49.

karşısında aynı oranda bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli yerleşim alanının olmayışı ve bu nüfusun ortaya çıkarmış olduğu insan atığının halkın kullanmış olduğu içme suyundan uzak tutulamayışı sebep olmuştur. Hindu kentlerinin yetersiz alt yapısı ve kanalizasyon sisteminin bulunmayışı ve suların kirlenmesi ile salgınların yaşanması da kaçınılmaz olmuştur.¹⁴⁶

Başlangıçta Hindistan'da endemik bir salgın olarak devam eden kolera ülkeler ve kıtalararası ticaret, göçler, savaşlar ve Hicaz ziyaretine giden hacılar aracılığıyla hem ülkelere hem de kıtalara sıçrayarak bütün dünyaya yayılmış ve pandemik bir salgın halini almıştır. Dolayısıyla kolera tüm kıtalarda etkili olmaya başlayarak küresel bir tehdide bürünmüş ve dünya gündeminde yerini almıştır. Diğer pek çok salgında olduğu gibi kolera salgınında da milyonlarca insan hayata veda etmiştir.¹⁴⁷

19. yüzyıl süresince dünyada pek çok ülkenin maruz kaldığı, ağır tahribatlara sebep olan, ülkelerin ekonomilerini ve sosyal hayatını etkileyen kolera salgını Osmanlı Devleti'nde de tesirini gösteren bir salgın olmuştur. Osmanlı'da ilk kez 1822 yılında görülen bu salgın dönemin özellikleri çerçevesinde yürütülen ticari ilişkiler, göçler, savaşlar neticesinde pek çok bölgeye yayılarak hayatın olağan akışını uzunca bir süre olumsuz etkilemiştir.¹⁴⁸ Bu olumsuz etkilerin başında ekonomi gelmektedir. Osmanlı'ya kolera salgınının ilk sirayet etmesinin ardından salgın, ilk kez 1831 yılında ve daha sonra 1847 yılında başkent İstanbul'a sıçramış ve ekonomide tesirini hissettirmiştir.¹⁴⁹ Çok sayıda insanın ölmesi sebebi ile vergi gelirlerinde düşüşlerin yaşanmasına yol açmıştır. 1893 yılında İzmir'de de görülen kolera salgını liman kenti olan şehrin ticaret hareketliliğini yurt dışına ürünleri nakledecek gemilerin gelmemesi ve limanların boş kalması nedeniyle olumsuz etkilemiştir.¹⁵⁰ Ayrıca salgın görüldüğü ülkelerde iş gücünün düşmesine, üretimin sekteye uğramasına, toplumlardaki sosyal eşitsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir.¹⁵¹ Dahası kolera salgını diğer çoğu salgın hastalıklar gibi sadece ekonomide değil aynı zamanda sosyal ve toplumsal hayatta da etkisini göstermiştir. Örneğin bu süreçte eğitim-öğretimin kesintiye uğraması öğrencileri olumsuz etkilemiştir.¹⁵² Tüm bu olumsuzluklarının yanında kolera salgınının olumlu bir etkisinin bulunduğundan söz etmek gerekirse, bu salgın ile beraber devletler tarafından salgından

¹⁴⁶ İsmail Yaşayanlar, "Bir Hastalık Olarak Kolera ve Tarihte Kolera Pandemileri", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 296, 2018, s. 49-52.

¹⁴⁷ Yaşayanlar, a.g.e., s. 52.

¹⁴⁸ Metin Menekşe, "İzmir'de Kolera Salgını ve Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 39, Sayı. 67, 2020, s.

¹⁴⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 42.

¹⁵⁰ Menekşe, a.g.e., s. 422.

¹⁵¹ Ayşe Tekin, "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları", *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 40, 2021, s. 338.

¹⁵² Birgül Pesen ve Musaye Konak Özçelik, "Geçmişten Günümüze Bazı Salgın Hastalıkların Toplumsal Üzerindeki Etkisi", *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, Cilt. 13, Sayı. 1, 2021, s. 231.

korunma adına alınan önlemler neticesinde Osmanlı Devleti'nde modern karantina uygulamalarının gelişmeye başladığı görülmüştür.¹⁵³ Ayrıca salgının dünyada yarattığı korku ve tahribat, bu tür bulaşıcı salgınların kontrol altına alınması amacıyla uluslararası kuruluşların kurulmasında ve aynı zamanda sosyal refahı önceleyen sağlık sisteminin oluşturulmasında rol oynamıştır.¹⁵⁴

3.4. İspanyol Gribi

1918 yılında ortaya çıkan İspanyol gribi, tarihi süreçte kötü senaryolara yol açan grip salgınları içerisinde en büyüğü olarak nitelendirilmektedir.¹⁵⁵ Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen bu felaket ile dünya üzerinde yaklaşık 40 ila 100 milyon civarında insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir.¹⁵⁶ Literatürde bu hastalığın ilk meydana geldiği yer konusunda pek çok farklı bilgi bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi ise salgının savaş gibi kargaşa ortamında meydana gelmiş olmasıdır. Ayrıca bu süreçte savaşta olan ülkelerin vatandaşlarının moralinin bozulmaması adına salgını gizlemek istemeleri sebebi ile herhangi bir şekilde salgın ile ilgili kamuoyu bilgilendirmesine yer vermemeleri ve savaş esnasında kayıt tutmanın pek mümkün olmaması şeklindeki sebeplerde salgının nerede ortaya çıktığı hakkında yeterli bilgi edinilememesine yol açmıştır.¹⁵⁷ Ancak buna rağmen araştırmalar sonucunda literatürde salgının ABD'de ortaya çıktığına dair genel kabul gören bir görüşün hâkim olduğu görülmektedir.¹⁵⁸ Görüldüğü üzere salgın Amerika'da ortaya çıkmasına rağmen "İspanyol Gribi" olarak anılmaktadır. Bunun sebebi, Birinci Dünya Savaşı esnasında meydana gelen bu hastalık hakkında açıklamalara ve kamuoyu bilgilendirmelerine savaşta olan ülkeler hem savaşın gidişatını etkilemesinden çekinmeleri hem de halkın böyle bir durumda moral bozukluğu yaşamalarını istememeleri sebebi ile yer vermezken savaşta taraf olmayan İspanya'nın tüm bilgilendirmeleri net bir şekilde gözler önüne sermesidir.¹⁵⁹

Zaman aralıklarıyla üç dalga halinde meydana gelen İspanyol gribinin nüfus içerisinde genç yaştaki bireyler üzerinde daha etkili ve öldürücülüğünün yüksek olması,

¹⁵³ Fatih Artvinli, "Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış", *Türk Tabipler Birliği / Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, 2020, s. 48.

¹⁵⁴ Sherman, a.g.e., s. 61.

¹⁵⁵ Parıldar, a.g.e., s. 21.

¹⁵⁶ Mustafa Kemal Temel, *Gelmiş Geçmiş En Büyük Katil: 1918 "İspanyol" Gribi*, İstanbul: Beşikçizade Tıp ve İnsani Bilimler Merkezi, 2. Baskı, 2020, ISBN 978-625-7187-01-5, s. 7.

¹⁵⁷ Murat Yolun, "İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, 2012, s. 75.

¹⁵⁸ Mustafa Kemal Temel ve Hakan Ertin, "1918 Grip Pandemisi Kıssasından COVID-19 Pandemisine Hisseler", *Anatolian Clinic The Journal Of Medical Sciences*, Cilt 25, Sayı: Covid-19 Özel Sayısı, 2020, s. 66.

¹⁵⁹ Feza Kürkçüoğlu, "İspanyol Gribinden Beri 100 Yıldır Değişmeyen Anlayışımız: "Bize Bir Şey Olmaz", T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 23 Mart 2020, <https://t24.com.tr/k24/yazi/ispanyol-gribinden-beri-100-yildir-degismeyen-anlayisimiz-bize-bir-sey-olmaz>, 2596, E.T: 15.04.2022

bu salgını diğer salgınlardan ayıran önemli bir özellik olarak düşünülebilmektedir.¹⁶⁰ Salgının bu özelliği sonucunda, genç nüfusun azalması ile birlikte iş gücüne duyulan ihtiyacın artmış olabileceği söylenebilir.¹⁶¹

İspanyol gribi sırasında dünyada var olan savaş; köyler, kasabalar, kentler ve ülkeler arası insan hareketliliğinin fazla olmasına yol açmıştır. Bu sebeple de gribin diğer ülkelere yayılmasında ve pandemiye dönüşmesinde savaşın büyük etki gösterdiği düşünülmektedir.¹⁶² Ayrıca savaşın sonlanmasında da yine pandeminin önemli ölçüde etkili olduğu görüşü mevcuttur. Bu salgın sonucunda yaşamını yitirenlerin sayısının, Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin sayısının neredeyse iki katından fazla olması ve hastalığın savaştan daha büyük yıkımlara yol açması salgın hastalıkların en az savaşlar kadar insanlığa zarar verdiği gerçeğini gösterir nitelikte değerlendirilebilmektedir.¹⁶³

İspanyol gribinin görüldüğü ülkelerde günümüzde Covid-19 salgınında olduğu gibi salgından korunma amacıyla pek çok önlem alma yoluna gidilmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti'nin salgının etkilerini azaltmak, yayılımını engellemek, insan sağlığını korumak adına aldığı bir dizi önlemlere okulların kapatılması, tiyatro, sinema vb. kültürel etkinliklere ara verilmesi, maske takma şeklindeki uygulamalar örnek gösterilebilmektedir.¹⁶⁴ Küresel düzeyde yaşanan tüm salgın hastalıklarda olduğu gibi İspanyol gribinde de salgından korunmak, yayılımını azaltmak amacıyla önlemler alınsa da salgının ülkelere ve bireylere olan ekonomik, sosyal, siyasi ve toplumsal etkilerinden kaçınmak pek mümkün olmamıştır. İspanyol gribi ile birlikte ölü sayılarının artması toplumlar üzerinde psikolojik etkiye yol açarak korku ve panik yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun yanında çocukların okula gidememesi eğitimlerinde gecikmelere ve eksikliklere yol açmıştır. Salgın sebebi ile idari, askeri ve sağlıkta görev alan çalışanlar arasında da hayatını kaybedenlerin olması bu alanlarda işleyişin aksamasına yol açmıştır.¹⁶⁵

Salgının ekonomide yol açtığı sorunlar arasında ise tüccar, market, mağaza vb. işletmelerin tamamında işlerin büyük oranlarda düştüğü, üretimin azaldığı bilgisine ulaşılabilmektedir. İspanyol gribi görüldüğü ülkelerde ekonomik ve toplumsal alanlarda olumsuz sonuçlara yol açmasının yanı sıra pek çok ülkede nüfusun azalması sebebi ile

¹⁶⁰ Temel ve Ertin, a.g.e., s. 65.

¹⁶¹ Thomas A. Garret, "Economic Effects of the 1918 Influenza Pandemic Implications for a Modern-day Pandemic", Federal Reserve Bank of St. Louis, 2007, s. 21.

¹⁶² İbrahim Göktürk, "Tarihsel Süreçte Önemli Salgın Hastalıklar ve Covid-19'un Sektörel Açısından Ekonomik Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021, s. 9

¹⁶³ Osman Koçibay, "20. Yüzyılın En Büyük Salgını", file:///C:/Users/hp/Downloads/Ispanyol_Gribi.pdf, E.T: 15.04.2022

¹⁶⁴ Ketrez vd., a.g.e., s. 101.

¹⁶⁵ Yolun, a.g.e., s. 111.

kiři bařına dūřen milli gelirin ise artmasını da saęlamıřtır.¹⁶⁶ Aynı zamanda bu grip salgını ile dięer űlkelerde olduęu gibi ABD’de de yařanan űlűmler sonucunda emek aęıęı ortaya çıkmıřtır. Ancak bu durum beklenenin aksine ABD’de kadınların iř hayatına girmelerinin űnűnű aęması ile tahmin edilemeyecek bir toplumsal deęiřimin yařanmasına sebep olmuřtur.¹⁶⁷ Emek aęıęı sonucunda ęalıřma hayatına giren kadınlar devamında da oy hakkını elde etmiřlerdir. Gűrűldűęű űzere İspanyol gribi pek çok alanda bűyűk tahribatlara sebep olurken aynı zamanda ABD’de kadınların siyasi haklar elde etmesini ve iř hayatına girerek ekonomik űzgűrlűklerini kazanabilmesinin űnűnű aęmıřtır.¹⁶⁸

3.5. HIV/AIDS Salgını

HIV virűsűnűn sebep olduęu AIDS hastalıęı 1970’li yılların sonunda ortaya çıkmasına raęmen resmi olarak hastalıęın varlıęı ilk kez 1981 yılında ABD’de kabul edilmiřtir.¹⁶⁹ Ancak bunun yanında AIDS’e sebep olan HIV virűsűnűn 1980 yılından űnce de var olduęu bilinmektedir. 1959 yılında Britanyalı bir denizci ve 1966 yılından űnce de Norveçli bir denizcinin AIDS belirtilerini tařıdıęı ve enfekte olduęu bilgisine ulařılmıřtır.¹⁷⁰ AIDS salgını, resmi olarak tanımlandıęı tarih olan 1981 yılından bugűne dek yayılarak pandemi halini almıř ve 36 milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olarak kűresel çapta bir salgınla karřı karřıya kalındıęını gűstermiřtir.¹⁷¹ Aynı zamanda tahmini olarak dűnya űzerinde 38.6 milyon insanın bu virűsle yařamını devam ettirmesi ve AIDS hastalıęının bűtűn dűnyada űlűm sebepleri arasında ilk beř sıralaması içerisinde yer alması salgının bulařmasının devam ettięini ve bu sűrete műcadelenin űnemli olduęunu gűstermektedir.¹⁷²

Tűm salgın hastalıklarda olduęu gibi HIV/AIDS virűsű de gűrűldűęű űlkelerde hem sosyal hem de ekonomik alanlarda ciddi sorunlar ve yűklerin ortaya çıkmasına sebep olmuřtur. HIV’in ekonomik etkisi dięer űlkelere nazaran űzellikle Afrika űlkeleri űzerinde daha kűtű bir tablo oluřmasına yol açmıřtır. Bu tablo incelendięinde, Afrika ekonomisinin AIDS virűsűnden űnce 1970 yılında dűnya ihracatında %3.5 bir paya sahip olduęu gűrűlmektedir. Ancak salgının etkisiyle 1990’lı yılların sonlarına gelindięinde bu oranın %60 bir dűřűřle karřılařması sonucunda ihracattaki payı %1.5’a kadar

¹⁶⁶ Garret, a.g.e., s. 20- 21.

¹⁶⁷ Ak Bingűl vd., a.g.e., s. 192.

¹⁶⁸ Fernando Duarte, “İspanyol Gribi Nedir, Kaç Kiři Hayatını Kaybetti ve Salgın Bittięinde Dűnya Ne Haldeydi?” BBC News 29 Nisan 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52473039>, E.T: 25.04.2022

¹⁶⁹ Irina Chesnokova, “İnsan Gűvenlięi, Gűvenlikleřtirme ve Hiv/Aids: Rusya űrneęi”, Yűksek Lisans Tezi, Ankara Ŭniversitesi, 2018, s. 61.

¹⁷⁰ Sherman, a.g.e., s. 238.

¹⁷¹ Fikrettin řahin ve Sevdâ Demir, *Virűsler, Viral Pandemileri Etkileyen Faktűrler ve Sonuçları*, Kűresel Salgının Anatomisi, Ed. Muzaffer řeker, Ali űzer ve Cem Korkut (Ankara: Tűrkiye Bilimler Akademisi, 2020), s. 65.

¹⁷² Hűlya Parıldar ve Mustafa Fevzi Dikici, “Pandemiler Tarihi”, *Klinik Tıp Aile Hekimlięi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2020, s. 7.

gerilemiştir.¹⁷³ Ayrıca salgın ülke için kilit rolde bulunan ekonomik sektörlerde görev alan kalifiyeli olarak yetişmiş elemanların vefat etmesi ile de etkisini göstermiştir.¹⁷⁴ Afrika’da salgının toplumsal boyutunda ise bu süreçte çocuklar ebeveynlerinin vefatı üzerine öksüz kalmış, bölgede var olan hayvanların bakımının giderilmesi çocukların omuzuna yüklenmiş, çocuklar çalışmak zorunda kalmışlar ve okula devam edemeyerek eğitim-öğretim hayatlarına devam edememişlerdir. Aynı zamanda kimsesiz kalmış çocuklar hem yoksulluk, yetersiz sağlık ve yiyecek koşulları altında hem de suça teşvik ve sömürüye maruz kalma güçlükleri karşısında yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır.¹⁷⁵

HIV/AIDS virüsü ülkelerin ekonomisini, normal zamanda çeşitli alanlarda yatırımlar için tahsis edebilecekleri kaynakları hastalığın tedavisinde kullanmak zorunda kaldıkları için de etkilemektedir. Yani virüs sebebi ile ülkeler sağlık sektöründeki harcamalarını artırmak durumunda kalmışlardır.¹⁷⁶ Dolayısıyla bu durumun ülkelerin kazanç elde ettiği diğer ekonomik sektörlerde gerilemeye yol açabilecek bir sebep olarak görülebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca AIDS virüsü bebek, çocuk ve gençlerinde yaşamlarını yitirmelerine sebep olmasıyla hem ortalama yaşam süresinin kısalmasına hem de gençlerin ölmesiyle üretimin etkilenmesine yol açmaktadır.¹⁷⁷ Aynı zamanda vefat eden kesim içerisinde öğretmenlerinde var olması ülkelerin eğitim sistemlerinin etkilenmesini kaçınılmaz kılmaktadır.¹⁷⁸

3.6. Kuş Gribi

Tarihte meydana gelen diğer tüm salgınlar gibi kuş gribi virüsü de pek çok kıtaya sıçrayarak ülkeleri tesiri altına alan bir salgın hastalığa dönüşmüştür. Bu virüsün yaklaşık yüz yıl kadar önce ilk İtalya’da ortaya çıktığı ve daha sonra dönem dönem dünyanın çeşitli bölgelerinde görüldüğü bilinmektedir.¹⁷⁹ Kuş gribi virüsünün tanımlanması ilk kez 1878 yılında “*kanatlı-kümes vebası*” ismi verilerek gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁰ İnsanlar arasında tavuk vebası ya da kuş gribi virüsü şeklinde dile getirilen bu hastalık kanatlı hayvanlarda görülen bir enfeksiyon sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁸¹ Bu virüsün tehlike olarak görülmesi, 1990’ların sonlarına doğru Doğu Asya’da sadece hayvanların ölümüne sebep

¹⁷³ Sherman, a.g.e., s. 253-254.

¹⁷⁴ Türk vd., a.g.e., s. 623.

¹⁷⁵ Sherman, a.g.e., s. 254.

¹⁷⁶ Nesrin Çilingiroğlu, “HIV/AIDS Epidemisi ve Ekonomiye Olan Yüku”, Hacettepe Üniversitesi HATAM, <http://www.hatam.hacettepe.edu.tr/ekonomi.shtml>, E.T: 26.04.2022

¹⁷⁷ Çilingiroğlu, a.g.e.

¹⁷⁸ Sherman, a.g.e., s. 255.

¹⁷⁹ Göktürk, a.g.e., s. 14.

¹⁸⁰ Erhan Keyvan ve Özen Yurdakul, “Kuş Gribi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 56, Sayı 2, 2016, s. 70.

¹⁸¹ Suphi Vehid, Temel Hastalıklar Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s. 131.

olmakla kalmayıp aynı zamanda insanların da hayatını tehdit ettiği an da başlamıştır.¹⁸² Bu virüsün küresel bir hal almasında özellikle göç eden kanatlı hayvanların gittikleri yerlere virüsü bulaştırması önemli bir rol oynamıştır. O dönemde kuş gribi virüsünün etkilerini azaltmak, virüsün daha fazla alana yayılma ihtimalinin önüne geçmek amacıyla devletler bazı önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Bu önlemlerden birini fazla sayıda kümes hayvanının telef edilmesi oluşturmaktadır.¹⁸³ Hayvanların telef edilmesi ile virüsün kontrol altına alınması amacı güdülürken aynı zamanda bu amaç ekonomik kayıpların da ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bunun bir örneğini ABD oluşturmaktadır. ABD’de bu süreçte 17 milyon civarında hayvanın yok edildiği bilinmektedir. Bu sayının ABD’ye olan ekonomik zararı ise 65 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir.¹⁸⁴

İfade edildiği üzere kuş gribi virüsü görüldüğü ülkelerde hem insanların hayatına olumsuz yönde etki etmiş hem de devletlerin ekonomilerine de tehdit oluşturmuştur. Bu durum Türkiye’ye de aynı şekilde sirayet etmiştir. Bu grip salgınının Türkiye’de ilk defa 8 Ekim 2005 tarihinde görüldüğü tespit edilmiştir. Ardından virüs diğer illere de sıçrayarak ülkeyi etkilemeye başlamıştır.¹⁸⁵ Kuş gribi, görüldüğü bütün diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de tavukçuluk sektöründe yaşanan kayıpların ekonomiye olumsuz yansımaya sebep olmuştur. Bu süreçte tavukçuluk sektöründe üretimin etkilenmesi ve aynı zamanda bu sektörde istihdam edenlerin işsizlikle karşı karşıya kalmaları da ekonomide yük oluşturmuştur. Ayrıca hem sektörde üretimin etkilenmesi hem de virüs sebebi ile talebin azalması sonucunda o yıllarda ülkenin beyaz et ve yumurta ihracatı da oldukça dar bir çerçevede seyretmiştir. Kuş gribi virüsünün Türkiye ekonomisine bir diğer etkisi ise turizm gelirlerinde azalmaya yol açması sebebi ile olmuştur. Şöyle ki teknolojinin gelişmesiyle beraber küreselleşen dünyada artık bilgi edinme çok daha kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. Bu süreçte de yaşanan kuş gribinin bulaştığı insan sayısından ve sebep olduğu ölümlerden diğer ülkelerdeki vatandaşlarında kolaylıkla haberdar olması, tatil rotası için Türkiye’nin tercih edilmemesine sebebiyet vererek ülkenin turizm sektörü üzerinde olumsuz etkiye yol açmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Mehmet Oğuz Arslan, “Küresel Kamu Olarak Sağlık ve Kuş Gribinin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2006, s. 88.

¹⁸³ Arslan, a.g.e., s.90

¹⁸⁴ Hayri Dayıoğlu, Mustafa Sabri Özyurt, M.R Helvacı ve Cüneyt Nadir Solak, “Türkiye’de Tavuk Vebası (Kuş Gribi)”, *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10, 2006, s. 4.

¹⁸⁵ Arslan, a.g.e., s. 105-106.

¹⁸⁶ Arslan, a.g.e., s. 108-109.

3.7. Domuz Gribi

Grip salgını olarak bilinen ve pek çok ülkeye yayılarak pandemiye dönüşen salgınlardan biri de ilk kez 2009 yılında meydana gelen domuz gribi salgınıdır. Bu salgın başlangıçta Meksika’da gribe benzer nitelikte bir hastalık olarak görülmüştür. Ancak devamında ortaya çıktığı yer ile sınırlı kalmayıp hem Meksika’nın bütününe hem de ABD’ye sıçramıştır. Bununla da kalmayarak salgın kıtalararası yayılım göstererek pek çok ülkeye ulaşmıştır. 2009 yılı mart ayından bu yana insandan insana bulaştığı tespit edilen ve bütün dünyaya yayılan bu salgın karşısında DSÖ 11 Haziran’da alarm vermiştir. Böylelikle salgının küresel bir sorun haline büründüğü söylenerek pandemi ilan edilmiştir.¹⁸⁷ Salgının başlangıcından altıncı ayın sonuna gelindiğinde ölü sayısının yaklaşık 12 000 olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında vaka sayısının ise 400 000’e yakın olduğu görülmüştür.¹⁸⁸ Bu noktada Dünya Bankası yaşanan bu acil durum karşısında grip salgınlarının önlenmesi, salgınla mücadele edilmesi ve pandeminin yol açtığı sorunların kontrol altına alınabilmesi amacıyla ülkelere destek olmak mahiyetinde 500 milyon dolar tahsis ederek onaylamıştır.¹⁸⁹

Domuz gribi salgınının görüldüğü ülke sayısının fazla olması aynı oranda ölüm oranının da fazla olduğu düşüncesine sebebiyet vermemelidir. Bu salgın önceki pandemilere nazaran daha düşük düzeyde öldürücülüğe sahiptir.¹⁹⁰ Bu sebeple de her ne kadar salgının ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkiler var olsa da bu etkiler önceki salgınlarla karşılaştırıldığında daha az şiddetli olarak nitelendirilebilmektedir.¹⁹¹

Domuz gribi salgını ile mücadelede devletler kendi önlemlerini hızlı bir şekilde uygulamaya koymuştur. Öncelikli olarak devletler vatandaşlarını, domuz gribi salgınının görüldüğü yer olan Meksika’ya uçuşta bulunulmaması hususunda uyarmıştır. Ardından uçuşlar aracılığıyla ülkeler ve kıtalararası seyahatlerin yoğun olduğu havalimanlarında insanlar arası etkileşimin yüksek olması salgının bulaş riskini artırdığı için bu alanlarda sıkı tedbirlerin alınması sağlanmıştır.¹⁹² Türkiye’de ise Mayıs 2009 tarihinde görülen salgın karşısında alınan tedbirler sebebi ile ülkede her yıl düzenli olarak okullarda

¹⁸⁷ Kamuran Şanlı, “İnfluenza Virüsü ve Domuz Gribi”, *JOPP Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2010, s. 9.

¹⁸⁸ FluTrackers, “2009 İnfluenza A(H1N1) Pandemisi”, 4 Ocak 2010, <https://flutrackers.com/forum/forum/national-international-government-ngo-preparation-response/eu-statements-european-centre-of-diseases-control-and-prevention-ecdc-updates-statements-news/80017-archive-ecdc-daily-update-from-jan-1st-to-jan-15th-2010#post473110>, E.T: 12.05.2022

¹⁸⁹ Reuters, “Dünya Bankası Grip Mücadele İçin Küresel Fonu Genişletiyor”, (2 Haziran 2009), <https://www.reuters.com/article/us-worldbank-fund-flu-idUSTRE5516U020090602>, E.T: 12.05.2022

¹⁹⁰ Eskişehir Tabip Odası, “H1N1 2009 Pandemisi Hekimler İçin Rehber”, <http://www.ebto.org.tr/dosyalar/H1N1Brosuru.pdf>, E.T: 12.05.2022

¹⁹¹ Necip Dünder, “Küresel Salgınların Makroekonomik Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 7, Sayı 52, 2020, s. 841.

¹⁹² Hande Demiroğlu, “Kriz Haberciliği Bağlamında Domuz Gribi Haberlerindeki Panik Unsurların Belirlenmesi”, *Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi*, 2012, s. 20.

kutlanan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ne yazık ki ilk kez o yıl okullarda kutlanamamıştır.¹⁹³

2010 yılının Ağustos ayında bu salgının son bulduğu DSÖ tarafından ilan edilse de bu tarihe kadar salgın görüldüğü ülkelerde sağlık ve ekonomi açısından tahribatlara sebep olmuştur.¹⁹⁴ Aslında domuz gribi pandemisinin görüldüğü ülkelerin büyüme hızlarında yarattığı tesir net olarak bilinmemekle birlikte bazı kaynaklarda meydana gelen ekonomik tahribatın büyüklüğünün GSYİH ile ölçüldüğünde yaklaşık %0.5 ila %1.5 oranları arasında gerçekleştiği bilgisine ulaşılabilmektedir.¹⁹⁵ Salgının ekonomiye olan bir diğer etkisini Kore ekonomisi için gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda görebilmekteyiz. Bu çalışma sonucunda Kore’de domuz gribi pandemisi için yıllık öngörülen sosyoekonomik maliyetler, Kore GSYH’nin %0.14’ün üzerinde gerçekleşmiştir. Bu miktar ABD doları cinsinde yaklaşık 1 090 milyar olarak öngörülmüştür. Bu rakamlara dolaylı maliyetlerde eklendiği zaman ortaya çıkan yükün, Kore halkı üzerinde tahmin edilenden daha büyük olacağı görülmüştür.¹⁹⁶ Salgın sürecinin ortaya çıkardığı bu olumsuz etkilerinin yanın da ayrıca ifade etmek gerekir ki pek çok salgın hastalıkta olduğu gibi domuz gribi salgınında da karlı çıkan bir kesim bulunmaktadır. Bu kesimi ilaç firmaları oluşturmaktadır. Bu süreçte hastalığın yayılmasını engellemek amacıyla geliştirilen aşılar ciddi oranlarda satılmıştır. Tüm dünyada faaliyette bulunan ilaç şirketleri domuz gribi salgını esnasında 340 milyon doz aşı talebi almışlardır. Bu talep sonucunda şirketler yaklaşık 10 milyar dolar bir gelir sağlamışlardır.¹⁹⁷

3.8. SARS

2000’li yıllarda görülen bir diğer salgın hastalığı SARS oluşturmaktadır. SARS, 2002 yılında koronavirüsün sebep olduğu bir hastalık olarak ortaya çıkmıştır. Hastalığın ilk ortaya çıkış yeri olarak Çin’in Guandong eyaleti gösterilmektedir. Burada hastane personelleri arasında ortaya çıkan ve hızla yayılarak¹⁹⁸ devam etmesinin ardından tanımlanan Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromunun kedilerde görüldüğü ve kediler aracılığıyla da insanlara bulaştığı bilinmektedir.¹⁹⁹ Bu salgın Asya, Avrupa, Amerika

¹⁹³ Recep Akdur, “Domuz Gribinin Küresel Salgını”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Cilt 15, Sayı 186, 2009, s. 7, <https://www.recepakdur.com/media/1416/11-akdur-r-domuz-gribinin-ku-resel-saslgin-bilim-ve-u-topya-15186-47-54-aralik-2009.pdf>, E.T: 12.05.2022

¹⁹⁴ Türk vd., a.g.e., s. 624.

¹⁹⁵ The Economist, Domuz Gribinin Maliyeti, 19 Ağustos 2009, <https://www.economist.com/news/2009/07/27/the-cost-of-swine-flu>, E.T: 12.05.2022

¹⁹⁶ Türk vd., a.g.e., s. 624.

¹⁹⁷ Vatan, “Domuzdan 10 Milyar Dolar Kopardılar”, 29.09.2021, <https://www.gazetevatan.com/gundem/domuzdan-10-milyar-kopardilar-266559>, E.T: 13.05.2022

¹⁹⁸ İnci Çınarlı, “Risk İletişimi Açısından SARS (Şiddetli Akut Yolu Sendromu) Salgını”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı 2, 2005, s. 63.

¹⁹⁹ Şahin ve Demir, a.g.e., s. 66.

kıtalarına da yayılarak dünya üzerinde 37 ülkeye ulaşmıştır. SARS'ın etkilediği insan sayısı 8422 olarak kaydedilirken salgın sebebi ile yaşamını yitiren kişi sayısı ise yaklaşık 916 olarak kaydedilmiştir.²⁰⁰

SARS'ın ekonomi üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin çoğunlukla seyahat, turizm ve hizmet sektörleri üzerinde hissedildiği görülmektedir. Dahası bu salgın, sağlık etkisinden daha çok ekonomi üzerinde oluşturduğu etki ile dikkat çekmiştir.²⁰¹ Hem devletlerin SARS salgınını kontrol altına alabilmek amacıyla aldığı tedbirlerden olan karantina uygulamaları sonucunda hem de insanların kendilerinin ve toplumun sağlığı adına iş veya tatil amacıyla gerçekleştireceği uçuşları azaltmaları sonucunda havayolu şirketlerinin gelirlerinde düşüşler yaşanmıştır. Azalan uçuşlar sebebi ile bu süreçte Asya-Pasifik hava yollarının kazancında 6 milyar dolar azalma olduğu görülmüştür. Bir diğer zarara uğrayan havayolu ise 1 milyar dolarla Kuzey Amerika havayolları olmuştur. Bu süreçten turizm sektörünün de büyük bir darbe aldığını, SARS salgınının görüldüğü yılın ikinci çeyreğinde otel işletmecilerinin gelirlerinin önceki yıl ile karşılaştırılması sonucunda gelirlerinde %50'den fazla azalma yaşandığı görülmüştür.²⁰² Ayrıca SARS salgınının ortaya çıktığı yer olan Çin'de ekonominin büyük tahribatlar alması ne yazık ki kaçınılmaz olmuştur. Çin'in GSYİH'da azalma meydana gelmiştir. Bu süreçte Çin ekonomisinin uğradığı zararın miktarı Dünya Bankası tarafından tahmini 14.8 milyar dolar olarak açıklanmıştır.²⁰³ Yapılan çalışmalar sonucu ise SARS'ın devam ettiği yıllar arasında (2002-2003) küresel ekonomi üzerinde oluşturduğu yükün tahmini tutarının 30 ila 50 milyar dolar arasında olduğu bilinmektedir.²⁰⁴

SARS salgınının görüldüğü ülkelerde ekonomik zararlara yol açtığını söylemenin yanı sıra salgınının kontrol alınması amacıyla okulların kapatılması, uçuşların durdurulması, insanların mecburiyetten karantinaya tabi tutulması²⁰⁵ vb. önlemlerin de insanları sosyal ve psikolojik olarak etkilediği yorumunda bulunulabilir.

3.9. Ebola

2014 yılında dünya tarihine en büyük ebola salgını olarak geçen,²⁰⁶ insanlar ve primatlar üzerinde büyük oranlarda hastalığın oluşmasına sebep veren ve ayrıca ciddi

²⁰⁰ Parıldar, a.g.e., s. 20.

²⁰¹ Richard Dale Smith, "Küresel Bulaşıcı Hastalık Salgınlarına Yanıt Vermek: SARS'tan Risk Algısı, İletişim ve Yönetimin Rolüne İlişkin Dersler", *Social Science & Medicine*, Cilt 63, Sayı 12, 2007

²⁰² Sharon Begley, "Grip Ekonomisi, Bir Sonraki Salgın Küresel Durgunluğu Tetikleyebilir", Reuters 21 Ocak 2013, <https://www.reuters.com/article/us-reutersmagazine-davos-flu-economy-idUSBRE90K0F820130121>, E.T: 14.05.2022

²⁰³ Öner, a.g.e., s. 42.

²⁰⁴ Robert Kessler, "SARS, 21. Yüzyılın İlk Salgını", EcoHealthAlliance, <https://www.ecohealthalliance.org/2018/03/sars>, E.T: 14.02.2022

²⁰⁵ Çınarlı a.g.e., s. 64.

²⁰⁶ AFAD, Ebola Virüsü Hastalığı, <https://www.afad.gov.tr/kbrn/ebola-virusu-hastaligi>, E.T: 17.05.2022

oranda insanların yaşamını kaybetmesine sebep olan bu hastalık aslında ilk defa 1976 yılında görülmüştür. Ebola virüsünün kökeni Orta Afrika'ya dayandırılmaktadır. Günümüzde tüm dünyaca Demokratik Kongo Cumhuriyeti olarak bilinen yerde bulunan Ebola nehri civarında bu virüsün tespit edilmesi aynı zamanda virüsün ismini de buradan almasına sebep olmuştur.²⁰⁷ Virüs burada ilk görüldüğü günden beri zaman aralıklarıyla, farklı yıllarda salgın hastalık olarak ortaya çıkmaya devam etmiştir. Bu virüs Liberya, Sierra Leone, Nijerya gibi Afrika ülkelerine yayılarak buradaki insanların enfekte olmasına yol açmıştır.²⁰⁸ Diğer pek çok salgın hastalıkta olduğu gibi Ebola virüsünde de bilim insanları virüsün neyden kaynaklandığını net olarak bilmemektedirler. Ancak incelemeler neticesinde Ebola virüsüne benzer diğer virüsler değerlendirildiğinde Ebolanın kaynağını hayvanlardan aldığı tahmin edilmektedir.²⁰⁹ İnsanlara da hayvanlarla temas, bu hayvanların çiğ tüketimi ve bu virüsü almış olan primatlarla kurulan temas sebebi ile bulaştığı düşünülmektedir.²¹⁰

Tarihte dönem dönem görülmeye devam eden Ebola salgını bu kez 2014 yılında beklenenden çok daha büyük bir yıkıcı etkiyle Batı Afrika'da ortaya çıkarak dünya gündemine damgasını vurmuştur. Büyüyen bu salgın karşısında virüsle enfekte olan kişi sayısı 2015 yılı ortalarında 27 550 olarak tespit edilmiştir. Bu hastalık sebebiyle hayatını kaybeden kişi sayısı ise yine aynı tarihlerde 11 235 olarak kaydedilmiştir. Bu salgın Batı Afrika'nın çoğu ülkesinde görülmesine rağmen etkileri özellikle üç ülkede daha ağır bir şekilde hissedilmiştir. Bu üç ülke; Gine, Liberya ve Sierra Leone'dir. Enfekte olan ve hayatını kaybeden kişi sayısı bu ülkelerde daha fazla olarak görülmüştür.²¹¹

Ebola salgınının en can sıkıcı özelliği ise ölümlerin ve hastalığa yakalanmaların oranı topluma göre sağlık çalışanlarında daha çok olmuştur. Salgının ağır hissedildiği ülkelere biri olan Sierra Leone'de sağlıkta görev yapan personelin salgın sebebi ile hayatını kaybetme oranı %21 olarak kayıtlara geçmiştir. Yine hastalıktan en çok etkilenen diğer iki ülke olan Gine ve Liberya'da da bu oranın %1-5 ve %15 olarak tespit edildiği bilinmektedir. Nitekim yaşanan bu kayıplar yalnızca bir insanın hayatını kaybetmesinden ötedir. Salgından bu denli etkilenen sağlık çalışanları kendi ülkelerinde gelecek nesilde sağlıkçı yetiştirme görevinde de bulunmaktaydılar. Dolayısıyla bu durum gelecek kuşak sağlıkçı yetiştirilmesi noktasında bir kayba yol açmıştır. Aynı zamanda salgınla mücadele için kapatılan okullar sebebi ile salgının görüldüğü yılın ertesi yılına sağlık personeli

²⁰⁷ Necla Tülek ve Şebnem Erdinç, "Ebola Virüsü Hastalığı", *FLORA Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2015, s. 54.

²⁰⁸ Cengiz Han Açık, "2014 Yılında En Büyük Salgını Ebola Virüsü Hastalığı", *Gülhane Tıp Dergisi*, 2014, s. 194

²⁰⁹ CDC, "Ebola Virüsü Hastalığı Nedir?", 27 Nisan 2021, <https://www.cdc.gov/vhf/ebola/about.html>, E.T: 17.05.2022

²¹⁰ Tülek ve Erdinç, a.g.e., s. 53.

²¹¹ Tülek ve Erdinç, a.g.e., s. 56.

olacak doktor ve hemşirelerin mezuniyeti gerçekleşememiştir.²¹² Yaşanan bu toplumsal etkilerinin yanın da salgının bir de ekonomik etkileri olmuştur.

Devletler virüsün insanlar arasında dolaşımını azaltmak, bu tehdidi ortadan kaldırmak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu önlemlerden bazılarını okulların kapatılması, salgının görüldüğü yer olan Batı Afrika'ya seyahatlerin iptal edilmesi, sınırlarda yasakların uygulanması, eğlence merkezlerinin kapatılması oluşmaktadır. Ancak alınan bu tedbirlerin hem ekonomiye hem de günlük yaşama maliyeti de ağır olmaktadır.²¹³ Örneğın; 2014 yılındaki Ebola salgını görüldüğü ölkelerin ekonomisini etkileyerek bu ölkelerin hem hane halkı gelirlerinde bir azalmaya sebep olmuş hem de bu ölkelerin yoksullaşmasına yol açmıştır. Ebola salgınının en çok etkilediğı üç ölk için bu ekonomik kaybın miktarını Dünya Bankası 2.8 milyar dolar olarak açıklamıştır.²¹⁴

Ebola salgını sürecinde en çok etkilenen ölkelerden olan Sierra Leone'nin BBC'ye açıklama yapan tarım bakanı salgından dolayı ekonominin %30 küçüldüğünü söylemiştir. Ayrıca salgının tahribat yarattığı sektörlerin en başında tarım sektörünün geldiğini belirtmiştir. Sierra Leone'nin nüfusunun neredeyse %66'sının bu sektörde istihdam edildiğı göz önünde bulundurulduğunda ise salgının yarattığı negatif etkinin büyüklüğü ortaya çıkmaktadır.²¹⁵

Ebolanın ekonomide tahribata sebep olduğı, işleri zora soktuğı bir diğ er sektör madenciliktir. elik üretiminde dünyada önde gelen ve dünya üzerindeki en büyük üretici konumunda bulunan Arcelor Mittal şirketi bilindiğı üzere Liberya'da bulunmaktadır. şirket bu süreçte demir madenlerinde ne yazık ki üretimin yavaşladığını açıklamıştır. Ayrıca salgını mücbir sebep olarak sayan diğ er maden şirketleri de bu süreçte bütün faaliyetlerini durdurma kararı almışlardır. Son olarak salgından etkilenen diğ er iki sektörün de finans ve turizm sektörleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Finans sektöründe bankaların çalışma süreleri azaltılmış turizmde ise bu süreçte iptal edilen tatil planlarının da etkisiyle hem oteller boş kalmış hem de bu sektörde istihdam edenler işsizlikle karşı karşıya kalmışlardır.²¹⁶

3.10. MERS

Geçmişten beri dünya çapında salgın hastalıklara sebep olan virüslerden koronavirüs 2002 yılındaki SARS salgınından tam on yıl sonra 2012 yılında dünyada

²¹² Tülek ve Erdiņ, a.g.e., s. 56.

²¹³ Tülek ve Erdiņ, a.g.e., s. 57.

²¹⁴ CDC, "Ebolanın Ekonomiye Etkisi", <https://www.cdc.gov/vhf/ebola/history/2014-2016-outbreak/cost-of-ebola.html>, E.T: 19.05.2022

²¹⁵ BBC, Ekonomi Ebola Yüzünden Yüzde 30 Küüldü, 22 Ağustos 2014,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140822 Ebola ekonomik_maliyet, E.T: 19.05.2022

²¹⁶ BBC, a.g.e., 2014

yeniden bir tehlikenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tehlikenin adı MERS (Ortadoğu Solunum Yolu Sendromu)'tir. Bu salgın, Suudi Arabistan'da bir hastanın öncesinde herhangi bir sağlık sıkıntısı olmamasına rağmen daha sonra ateş, solunum sıkıntısı gibi sebeplerle hastaneye başvurusunun ardından 11. gün solunum yolları rahatsızlığı ile yaşamını yitirmesi sonucunda saptanmıştır. Ancak yapılan araştırmalarda MERS salgınının Ürdün'de bir hastanenin 2012 yılının Nisan ayına ait hasta verilerinin incelenmesi sonucunda daha önce ortaya çıktığı görülmüştür ²¹⁷ Salgının ortaya çıkış nedeni ve insanlar arasında bulaşma yolları halen net olmamakla birlikte yaygın kanıtlar bu virüsün develerde görüldüğünü ve insanlara da develer aracılığıyla bulaştığını göstermektedir.²¹⁸

MERS salgınının ulaştığı ve en çok yayıldığı bölge Orta Doğu olmuştur. Türkiye, MERS salgınında 2014 yılının son aylarında tek vaka ile kayıtlara geçmiştir. MERS salgını Arabistan'da görüldüğü büyüklüğün dışında daha büyük bir şekilde Güney Kore'de meydana gelmiştir. Salgın burada 2015 yılının ortalarında görülmüştür. MERS, ilk görüldüğü günden 2019 yılının sonuna kadar dünya üzerinde 27 ülkeye ulaşarak 858 kişinin hayatını kaybetmesine ve 2494 kişinin de enfekte olmasına sebebiyet vermiştir.²¹⁹

MERS salgını görüldüğü ülkelerde toplumlar üzerinde hem sosyolojik hem de ekonomik açıdan olumsuzlukların yaşanmasına yol açmıştır. Başta bu salgının Arap Yarımadasında görülmesi ve burada çok sayıda hastalık vakası bulunması hem Hac ziyaretinde bulunacak vatandaşlar için bir endişe oluştururken hem de bu ziyaret sebebi ile hastalığın küresel çapta bir yayılım gösterme potansiyelinin bulunması da insanlarda kaygıya yol açmıştır.²²⁰ Bunun yanında ekonomide de salgının negatif etkilerini görmek mümkün olmuştur. Bu süreçte salgın sebebi ile yabancı turistler Kore'ye olan seyahatlerini iptal ettikleri için Kore'nin turizm gelirlerinde 2.6 milyar ABD doları azalma yaşandığı görülmüştür. Ülkeye yapılacak olan bu ziyaretlerin azalması aynı zamanda ulaşım, yeme-içme, barınma gibi sektörlerde de negatif etki yaratarak bu sektörlerde kayıpların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda Kore'de 2015 yılının ortalarında ulaşım, yeme-içme, konaklama hizmetlerinde elde edilen gelirin o yıl için beklenen endekslerden çok daha düşük olduğu görülmüştür.²²¹

²¹⁷ Fatma Gürkan Aslan ve Mustafa Altındış, "Yeni Beliren Virüslerde Yönetim: Ebola ve MERS-Cov Deneyimi", *Ortadoğu Tıp Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2016, s. 99.

²¹⁸ İnal, a.g.e., s. 37-40.

²¹⁹ Ahmet Ay, "Ortadoğu Solunum Sendromu Coronavirüsü Salgınları", *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2020, s. 159-160.

²²⁰ Jaffar Al-Tawfiq, Alimuddin Zumla ve Ziad A. Memish, "Travel implications of emerging coronaviruses: SARS and MERS-CoV", *Travel Medicine And Infectious Disease*, Cilt 12, Sayı 5, 2014, s. 424, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25047726/>, E.T. 16.05.2022

²²¹ Heeso Joo, Brian A. Maskery, Andre D. Berro, Lisa D. Rotz, Yeon-Kyeng Lee ve Clive M. Brown, "Economic Impact Of The 2015 Mers Outbreak On The Republic Of Korea's Tourism-Related Industries", *Health Secur*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6560634/>, E.T. 16.05.2022

3.11. Covid-19 Salgını

Büyük bir virüs ailesi olan koronavirüsler insanlığı sebep oldukları SARS ve MERS salgınlarından sonra bir de Covid-19 salgını ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır. 2019 yılının son ayında; tüm dünyayı etkisi altına alan ve tüm ülkelere yayılarak küresel bir sağlık felaketine bürünecek olan bir hastalık, ilk kez Çin'in Wuhan kentinde görülmüştür. Araştırmacılar bu virüsün ortaya çıkmasına sebep olan etkenler hakkında farklı iddialar ortaya atsa da genel olarak virüsün canlı hayvan pazarında ortaya çıktığı ve insanların da bu hayvanları tüketmesi ile virüse yakalandığı tahmin edilmektedir.²²² Virüsün ilk bulaştığı kişi 61 yaşındaki bir kadındır. Bu ilk hasta 13 Ocak 2020 tarihinde duyurulmuştur. Salgının Çin'de ortaya çıktığı düşünüldüğünde hastanın da Çinli olması pek şaşırtılmayan bir durum olarak görülmüştür. Bu virüs özellikle ateş, öksürük ve solunum yolu rahatsızlığı belirtileri ile kendisini göstermektedir. Virüsün en etkili olduğu ve yıkıcı sonuçlar doğurduğu kişiler çoğunlukla yaşlı ve aynı zamanda öncesinde bir kronik hastalığı bulunan bireylerdir. Bunun yanında ise tüm bireylerde görülebilmekte ve insandan insana çok hızlı bir şekilde bulaşabilme özelliğinde bir virüstür. Böylesi bir virüs geçmişte görülen salgınlara nazaran içerisinde bulunduğumuz yüz yılın gelişmiş teknolojisi, ticareti, ulaşım ve iletişimin kolaylığı, ülkeler arası etkileşimin fazlalığı ve de bunların yanında virüsün insanlar arasında öksürük, hapşırık, günlük yaşamın parçası olan konuşma, gülme, kişiler arası temas vb. şekillerde kolaylıkla bulaşması sebepleri virüsün iki ay kadar oldukça kısa bir süre zarfında tüm ülkelere yayılmasına yol açmıştır.²²³ Aslında başlangıçta yalnızca Çin'de görülen ve epidemi olarak gelişen bu virüs vakaların ve ölümlerin artması, diğer ülkelere de sıçrayarak dünyayı kuşatmaya başlaması ile boyut değiştirmesi sonucunda pandemiye dönüşmüştür. Bu durumu DSÖ 13 Mart 2020 tarihinde dünyaya duyurmuştur.²²⁴ Koronavirüs sebebi ile dünyada 2021 yılının sonunda toplam virüs taşıyan kişi sayısı 287 016 092 iken hayatını kaybeden kişi sayısı ise 5 448 990 kişi olmuştur.²²⁵ Vakaların dünya üzerinde bölgelere göre dağılımı aşağıda Tablo 2'deki gibidir.

²²² Mehmet Şükrü Nar, "Covid-19 Salgını ve Dönüşümün Etkisi: Şimdi ve Sonrası", *İMGELEM Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, 2020, s. 366.

²²³ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Covid-19 Nedir?", [https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html#:~:text=Yeni%20Koronavir%C3%BCs%20Hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20\(COVID%2D19,2020'de%20tan%C4%B1mlanan%20bir%20vir%C3%BCst%C3%BCr., E.T: 20.05.2022](https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html#:~:text=Yeni%20Koronavir%C3%BCs%20Hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20(COVID%2D19,2020'de%20tan%C4%B1mlanan%20bir%20vir%C3%BCst%C3%BCr., E.T: 20.05.2022)

²²⁴ Fatih Budak ve Şerif Korkmaz, "Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği", *SAYOD*, Sayı 1, 2020, s. 62.

²²⁵ Haberler.com, "Dünya Koronavirüs Tablosu! 31 Aralık Cuma 2021 Tüm Dünyada Covid-19 Vaka Sayısı, Vefat Sayısı, İyileşen Sayısı ve Son Durum Nedir?", 31 Aralık 2021, <https://www.haberler.com/haberler/dunya-koronavirus-tablosu-31-aralik-cuma-2021-14637142-haberi/>, E.T: 21.05.2022

Tablo 2. Covid-19 salgınının DSÖ bölgesine göre istatistikleri.²²⁶

	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı
Avrupa	231 506 184	2 767 057
Amerika	164 535 057	2 030 921
Batı Pasifik	65 177 647	790 481
Güneydoğu Asya	58 742 623	343 727
Doğu Akdeniz	22 120 374	239 694
Afrika	9 143 649	173 702

2020 yılının başlangıcından bugüne değin devam eden Covid-19 virüsü insanlığa sadece bir salgın hastalık olmadığını acı bir şekilde tecrübe ettirmiştir. Bu virüsle beraber tüm dünyada ekonomi, sosyal hayat, iş hayatı, eğitim-öğretim, siyaset, ticaret, havayolu taşımacılığı, turizm ve daha pek çok alan ciddi derecede etkilenmiştir.²²⁷ Devletler salgınla baş edebilmek, kontrolünü sağlamak, toplum sağlığını korumak, insanlar ve ülkeler arasındaki yayılımını engellemek amacıyla adeta günlük hayatı durma noktasına getirse de pek çok tedbiri almak durumunda kalmıştır. Bu tedbirlerin en başında salgının dolaşımını keseceği düşünülen karantina uygulamaları gelmektedir. Çin başta olmak üzere ABD, İtalya, İngiltere, Fransa, Türkiye, Almanya ve devamında pek çok ülke maske kuralı uygulamak, eğitime ara vermek, sınırları kapatmak, uçuşları durdurmak, iş yerlerini kapatarak üretime ara vermek, sokağa çıkma yasağı getirmek gibi pek çok sıkı önlemi hem kendi ülke vatandaşının sağlığı hem de küresel halk sağlığını korumak adına hayata geçirmiştir.²²⁸ Ancak ne yazık ki sağlığı korumak adına yapılan tüm bunların maliyeti hem toplumsal hayata hem de ekonomiye ağır bir yük oluşturmuştur.

Covid-19 salgını dünyada en gelişmiş ekonomiler üzerinde bile büyük hasarlara sebep olduğu için salgın, 1929 Ekonomik Buhranından günümüze değin bir değerlendirme yapıldığında dünyanın küresel bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldığı en önemli olaylardan biri olarak görülebilmektedir.²²⁹ Bu süreçte pek çok sektör şoklarla karşılaşmış ve ciddi daralmalar meydana gelmiştir. Üretim, ticaret, dış alım ve satım, turizm, sanayi, tarım, inşaat ve daha pek çok sektörün gelirlerinde ciddi derecede azalmalar yaşanmıştır. Beraberinde işsizlik ve enflasyon ülkelerin en büyük sorunu haline gelmiştir.²³⁰ Dünya da insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında rol alan sektörler dışında neredeyse tüm alanlarda üretim durmuştur. Tüm bunlar ekonomi üzerinde ciddi sorunlara ve değişikliklere yol açmıştır. Salgının ekonomide makro düzeyde yol açtığı

²²⁶ DSÖ, Coronavirüs (COVID-19) Panosu, <https://covid19.who.int/>, E.T: 11.07.2022

²²⁷ Mahmut Sami Duran ve Mustafa Acar, "Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri", *International Journal of Social and Economic Sciences*, Cilt 10, Sayı 1, 2020, s. 57.

²²⁸ Türk vd., a.g.e., s. 626.

²²⁹ Nar, a.g.e., s. 368.

²³⁰ Hakan Cavlak ve Cihan Yılmaz, *Covid-19 Öncesi ve Sonrası İşletmelerin Nakit Akış ve Finansal Sıkıntı Düzeylerinin Görünümü: BIST 30 Endeksinde Bir Araştırma*, Covid 19 Pandemisinin İşletme ve Ekonomi Alanında Etkileri: Seçme Yazılar (1. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., 2021, s. 192.

etkiler incelendiğinde piyasada hisse senetlerinin değerinde düşme yaşandığı görülmektedir. Piyasayı neyin beklediği noktasındaki belirsizlikler artmış, ticari ilişkilerde bulunan üreticiler ve tüketiciler arasında ve aynı zamanda yatırımcılarda güven kaybı artmıştır. Tüm bunlar tüketim ve üretimin daralmasına yol açmış ve beraberinde talep ve arzda ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Küresel ekonomideki olağan tedarik zincirleri ve işgücü piyasaları negatif etkilenmiş ve işleyiş mekanizmasında bozulmalar yaşanmıştır. Bunun yanında mikro etkiler incelendiğinde, uygulanan yasaklar sebebi ile pek çok işletme ve şirket faaliyetlerini devam ettirmekte zorlanmış ve bu sebeple de yükümlülüklerini, vergilerini, borçlarını zamanında ödemelerini ve alacaklarını da zamanında tahsil etmelerini ne yazık ki gerçekleştirememiştir. Tüm bunlar şirket ve işletme sahiplerinin gelirlerinde ciddi azalmalara yol açtığı için işçilerin istihdamında da sorunlar yaşanmasına sebep olmuş ve işten çıkarılmalar meydana gelmiştir.²³¹ Küresel düzeyde yaşanan bu etkilerin ekonomide oluşturduğu tahribatın görülmesi için 2020 yılı küresel ekonomi büyüme oranlarına bakıldığında görülmektedir ki aslında ekonomi bu yıl %3.4 oranında daralma kaydetmiştir.²³²

Covid-19 salgınından etkilenen sektörlerin başında turizm gelmektedir. Devletler tarafından getirilen seyahat yasakları, sınır kapatmaları ve zorunlu kapanmalar sebebi ile iptal edilen tatil planları turizmi derinden etkilemiştir.²³³ Dolayısıyla hem otel işletmeleri hem de hava yolu şirketleri de bu durumdan negatif etkilenmiştir. Aynı zamanda tüm dünyada hızlı ve kolay ulaşım da tercih edilen havayolu taşımacılığı bu özelliği ile virüsün hızla yayılmasına da yol açacağı için bu süreçte insanlar tarafından çok da talep edilen bir ulaşım aracı olarak görülmemiştir. İptal edilen uluslararası seyahatler havacılık sektöründe ciddi kayıpların yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.²³⁴ Salgının negatif etkisinin ağır hissedildiği bir diğer alanı tedarik zincirleri oluşturmaktadır. Bilindiği üzere tedarik zinciri açısından dünyada bir numara sayılabilecek bir konumda bulunan ülke Çin'dir. Dünyadaki pek çok imalat firması neredeyse ürünlerin %70'ini Çin'den almaktadır. Bu noktada salgının Çin'de ortaya çıkması buradan tedarik sağlayan ülkelerin ürünlere ulaşmasına engel olmuştur. Bu sebeple pek çok firma üretimlerini durdurmak durumunda kalmasıyla beraber neredeyse iflasın eşiğine gelmiştir.²³⁵ Sanayi sektöründe de durum çok farklı değildir. Fabrikalarını kapatmak zorunda kalan işletmecilerin üretime

²³¹ Cavlak ve Yılmaz, a.g.e., s. 192-194.

²³² Dilan Zengin, Dünya Ekonomisi Salgının Birinci Yılında Yaralarını Sarmaya Çalışıyor, Anadolu Ajansı, 11 Mart 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/kategori-sayfasi-manset/dunya-ekonomisi-salginin-birinci-yilinda-yaralarini-sarmaya-calisiyor/2172443>, E.T: 21.05.2022

²³³ Ayşe Durgun Kaygısız, "Covid-19 Sonrası Türk Turizm Sektöründe Oluşabilecek Fırsatlar ve Riskler", Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 23, s. Özet.

²³⁴ Göktürk, a.g.e., s. 37-38.

²³⁵ Göktürk, a.g.e., s. 46.

devam edememesi sonucu sanayi üretiminde de ciddi oranlarda azalmalar meydana gelmiştir.²³⁶ Tüm bu tedarığın aksaması, üretimin durması, iş yerlerinin kapanması sonucunda beklenen bir durum olarak milyonlarca insanın işsiz kaldığı da görülmektedir. Tabi pandeminin tüm bu ciddi ekonomik etkilerinin yanında bir de ciddi toplumsal etkilerinin yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Toplum en başta eve kapanmalarla birlikte Covid-19'un etkisini hissetmeye başlamıştır. Zorunlu kapanmalar, okul, iş, arkadaş ve sosyal hayatla temasın kesilmesi bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu süreçte en başta çocukların kendi yaşlıları ile iletişim kurma ve etkileşimde bulunma davranışlarında bir hayli zorlukların yaşanacağı bilinmektedir.²³⁷ Ayrıca bu süreçte kreşlerden üniversitelere kadar bütün sınıflarda eğitimlere ara verilmesi ve uzaktan eğitimle devam etme kararı alındığı bilinmektedir. Alınan bu kararın sonucunda ortaya çıkan sorunlardan biri uzaktan eğitime katılabilmek ve devamlılığı sağlayabilmek için yeterli imkanlara sahip olmayan ailelerin çocuklarının eğitime devam edememesidir.²³⁸ Eğitim öylesine köklü bir kurumdur ki bir toplumun, milletin veya devletin geleceğini bile belirlemede rol oynamaktadır. Bu sebeple, salgında böylesine köklü bir kurumun olumsuz etkilenmesi hem tüm toplumsal yaşamda hem de gelecek nesillerde bu olumsuzlukların etkilerinin yaşanabileceği ihtimalini düşündürmektedir yorumunda bulunulabilmektedir.

Dünyada salgına karşı tedbir olarak uygulanan karantinalar ve yasaklar kapsamında zaman zaman günlerce evlerinde kapalı kalmak zorunda olan insanların hem rutin yaşamları hem de aile içi yaşamları büyük oranda etkilenmiştir. İnsanların hem evde kalma sürecinin stresini hem de hastalığa yakalanma korkusunun vermiş olduğu endişeyi yaşamaları, psikolojik sorunların yanında aile içerisinde şiddetin de artış göstermesine sebep olabilmektedir.²³⁹

Bu bölümde dünya üzerinde geçmişten beri dönem dönem ortaya çıkarak salgınlara dönüşen hastalıkların incelenmesi ile elde edilen bilgiler kapsamında görülmektedir ki; aslında bu salgınlar ilk olarak insanların sağlığına tehdit oluşturan durumlar olarak ortaya çıkmıştır. Ancak sonraları salgınların insanların ölümüne yol açması ile nüfusun azalmasına sebebiyet vererek emek açığının meydana gelmesine, üretimin sekteye uğramasına, devamında kıtlığın yaşanmasına, tarımın, ticaretin ve turizmin de

²³⁶ Elif Tuğçe Bozdoğan ve Melih Özçalık, *Salgın Hastalıkların Ekonomi Üzerine Etkileri, Sağlık Ekonomisi "Sağlıkta Dönüşüm ve Fırsatlar"*, ed. M. Hakan Yalçınkaya ve İlkay Dilber, (Ankara: İKSAD, 2020), s. 146.

²³⁷ Gözde Akoğlu ve Bedriye Tuğba Karaaslan, "Covid-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Etkileri", *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2020, s. 100.

²³⁸ Fatma Güngör, "Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 2020, s. 400.

²³⁹ Zeki Karataş, "Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2020, s. 15.

etkilenmesine yol açtığı görülmüştür. Böylelikle salgınların ekonomik alanda bozulmalara sebep olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca salgınların eğitimin sekteye uğramasına, karantina veya salgına yakalanma korkusunun insanların psikolojik olarak etkilenmesine, yine çocukların okulları ve arkadaşlarından uzak kalmaları ile psikolojik olarak etkilenmelerine de yol açması sebebi ile toplumsal alanda da bozulmalara sebep olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla salgınlar insanların sağlığını tehdit etmesinin yanında aynı zamanda ekonomiyi, toplumsal yaşamı, eğitimi, üretimi, ticareti ve daha pek çok alanı olumsuz etkilemektedir. Bu denli ciddi boyutlarda sonuçlara yol açan salgın hastalıklar çalışmanın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni güvenlik tehditleri kapsamında değerlendirilmektedir.²⁴⁰ Dolayısıyla salgın hastalıklar güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Bu sebeple son yüz yılın en büyük pandemisi haline gelerek tüm dünyada en başta sağlığa ve ardından ekonomiye ve toplumsal hayata büyük tehdit oluşturan Covid-19 salgınının da güvenlik meselesi olarak değerlendirilebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda bir sonraki bölümde Covid-19 salgınının güvenlik ve güvenikleştirme teorisi ile ilişkisi açıklanarak salgının Türkiye'de ortaya çıkışına değinilecek ve ardından Covid-19'un Türkiye'de siyasi alanda nasıl güvenlik sorunu olarak görüldüğü ve nasıl ekonomik ve toplumsal bir tehdit unsuru olduğu incelenecektir.

²⁴⁰ Karaaslan ve Demirel, a.g.e., s. 121.

4. COVID-19 SALGINININ GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİNİN EKONOMİK VE TOPLUMSAL ALANLARDA İNCELENMESİ

Bu çalışmanın teorik çerçevesini, geleneksel güvenlik anlayışına eleştiri olarak yeni güvenlik çalışmaları kapsamında ortaya çıkan Kopenhag Okulu'nun geliştirmiş olduğu güvenlikleştirme teorisi oluşturmaktadır. Birinci bölümde de detaylı bir şekilde incelenen güvenlikleştirme teorisinin hatırlatılması amacıyla kısaca ifade edildiğinde bu teori, güvenlik konularının söz-edimler aracılığı ile birer güvenlik tehdidi haline büründüğünü söylemektedir.²⁴¹ Güvenlikleştirme teorisi ile kamusal alanda bulunan bir sorun, söz-edim yolu ile siyasal alana çekilerek güvenlik sorunu haline getirilmektedir. Bir başka ifade ile güvenlikleştirici aktör söz-edim ile bir sorunun acil ve olağanüstü tedbir gerektirdiğini ve varoluşsal bir tehdit olduğunu dile getirir ise bu sorunu güvenlik alanına taşımış olmaktadır.²⁴² Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki; 2019 yılının Aralık ayında Çin'de başlayarak küresel bir salgına dönüşen ve neredeyse etkisinin hissedilmediği bir alan bir sektör bulunmayan Covid-19 pandemisi de güvenlikleştirmenin uluslararası ilişkilerdeki uygulama ve tanımlama kapsamına girmektedir.²⁴³ Tüm dünya üzerinde 28 Mayıs 2022 tarihi itibarı ile neredeyse 528 milyon kişinin etkilendiği, 6 milyon kişinin hayatını kaybettiği²⁴⁴ bu virüs ile mücadele eden devletler sağlık krizi olan salgını, normal kamusal alandan çıkararak güvenlik alanına taşımışlardır. Aynı zamanda devletlerin salgının yayılımını durdurmak ve kontrol altına almak istemeleriyle beraber başvurdukları yollar ile de Covid-19'u makro düzeyde güvenlikleştirdikleri görülmüştür. Bir diğer ifade ile Covid-19 salgınının güvenlikleştirmenin tanımı gereği, en başta insanların varlığına dair bir güvenlik tehdidi arz ettiği çeşitli aktörlerce dile getirilmiştir.²⁴⁵ Daha sonra ise salgın meydana getirdiği etkileri ile ülkelerin ekonomisine ve toplumsal yaşamına yönelik bir güvenlik tehdidi olarak görülmüştür. En başta BM Genel Sekreteri 10 Nisan 2020 tarihinde "*Covid-19 salgınının küresel barış ve güvenliği tehdit ettiğini*"²⁴⁶ dile getirdi. Bu kapsamda Covid-19 salgınının tehdit olarak dile getirilmesi, salgının olağan siyasi süreçten taşınıp acil ve olağanüstü önlemler alınmasını gerektirdi. Devletler, söylemleri aracılığıyla Covid-19 salgınını bir tehdit unsuru olarak

²⁴¹ Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 63.

²⁴² Buzan vd., s. 23-24.

²⁴³ Caner Kur, "Covid-19 Pandemisi ve Devletin Geri Dönüşü", *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi*, 2021, s. 39.

²⁴⁴ Google Haberler, "Koronavirüs", <https://news.google.com/covid19/map?hl=tr&gl=TR&ceid=TR%3Atr>, E.T: 29.05.2022

²⁴⁵ Açıkmeşe, a.g.e., 2020 s. 10.

²⁴⁶ United Nations, "BM Başkanı Uyardı, Covid-19 Küresel Barış ve Güvenliği Tehdit Ediyor", 10 Nisan 2020, <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061502>, E.T: 29.05.2022

çerçeveledi ve böylelikle bu tehdit ile mücadele edilmesi noktasında izlenecek yollar inşa edildi.²⁴⁷ Bu kapsamda Covid-19 salgını bir tehdit ve güvenlik meselesi olarak gören ülkelerden biri olarak Türkiye bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu noktada salgının Türkiye’de güvenlikleştirmeye aktörlerce tehdit ve güvenlik sorunu olarak işaretlenmesi ve güvenlikleştirmenin ekonomik ve toplumsal alanlarda ne tür etkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı sürecini incelemeye başlamadan önce salgının Türkiye’de ortaya çıkışına değinmekte fayda vardır.

4.1. Salgının Türkiye’de Ortaya Çıkışı

Aralık 2019’da ortaya çıkan ve kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel bir salgına dönüşen Covid-19 virüsünün Türkiye’de ilk vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür.²⁴⁸ Aslında salgının Çin’de ilk ortaya çıkmasından sonra Türkiye, DSÖ’nün pandemi ilan etmesini beklemeksizin salgınının ülkeye ulaşmaması için birtakım uygulamalarda ve tedbirlerde bulunmuştur. Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart tarihine kadar alınan tedbir ve uygulamaların en başında, 10 Ocak 2020 tarihinde salgının seyrini ve salgınla ilgili gelişmeleri takip etmek amacıyla Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi kurulması gelmektedir.²⁴⁹ 14 Ocak tarihinde Covid-19 salgınından korunma, salgının bulaşmasını engelleme, tedavi ve benzeri pek çok bilginin tek elden toplanabilmesi amacıyla Covid-19 rehberi oluşturulmuştur. Devamında virüsün ortaya çıktığı yer olan Wuhan’dan Türkiye’ye olan uçuşlar salgının bulaşmasını engellemek maksadıyla 23 Ocak 2020 tarihinde durdurulmuştur. Ayrıca Çin’in diğer eyaletlerinden yapılan uçuşlar aracılığı ile gelen yolcular için ise termal kamera taramaları ve salgın belirtisi gösterenlere karantina uygulamalarında bulunulması kararı alınmıştır. Bu süreçte salgının ulaştığı ülke sayısının artması ve Çin’de de vaka ve ölümlerin artmaya devam etmesi üzerine 5 Şubat tarihinde Çin ve Türkiye arasındaki bütün seyahatler durdurulmuştur.²⁵⁰ 25 Şubat’a gelindiğinde Türkiye’nin komşularından biri olan İran’da Covid-19 sebebi ile ölümlerin artması ile İran’dan Türkiye’ye girişler durdurulmuştur.²⁵¹ Devamında 29 Şubat tarihinde Türkiye’den İtalya’ya, Güney Kore’ye ve Irak’a olan tüm seyahatler karşılıklı olarak

²⁴⁷ Acıkmeşe, a.g.e., 2020, s. 10.

²⁴⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Bakan Koca, Türkiye’nin Covid-19’la 1 Yıllık Mücadele Sürecini Değerlendirdi”, 11 Mart 2021, <https://www.saglik.gov.tr/TR,80604/bakan-koca-turkiyenin-kovid-19la-1-yillik-mucadele-surecini-degerlendirdi.html>, E.T: 27.02.2022

²⁴⁹ TRT, “Salgınla Mücadelenin İlk Adımı: Bilim Kurulu”, 27 Nisan 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/salginla-mucadelenin-ilk-adimi-bilim-kurulu-676092.html>, E.T: 27.05.2022

²⁵⁰ Budak ve Korkmaz, a.g.e., s. 72.

²⁵¹ İbrahim Arslan ve Soner Karagül, “Küresel Bir Tehdit (Covid-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, 2020, s. 10.

durulmuştur. 1 Mart tarihinde Türkiye’ye dış ülkelerden yapılacak olan ziyaretlerde bütün yolcular için 14 günlük karantina süre zarfına uymaları konusunda açıklamalarda bulunulmuştur.²⁵² Ancak her ne kadar mücadeleye önceden başlanmış olsa bile ne yazık ki virüsün Türkiye’ye ulaşmasının önüne geçilememiş ve 11 Mart tarihine gelindiğinde ilk vaka ülkede görülmüştür. Başlangıçta tek bir vakanın toplum için tehdit oluşturmadığını Sağlık Bakanı, “...bir hastanın topyekûn risk olmadığını, karantinaya alınmış bir hastanın da toplumu tehdit edemeyeceğini belirtmek istiyorum”²⁵³ şeklindeki açıklamaları ile dile getirmiştir. Ancak ilerleyen günlerde virüsün ülkede bulaştığı insan sayısının hızla artması, ölümlerin gerçekleşmeye başlaması, eğitimin, toplumsal yaşamın ve ekonominin de etkilemeye başlaması ile beraber ülke için tehdit haline gelen Covid-19 salgını, siyasal alanda tehdit ve güvenlik sorunu olarak yerini almıştır. Bu kapsamda çalışmanın temel konusu olan; Covid-19 virüsünün Türkiye’de siyasal alanda nasıl bir tehdit unsuru ve güvenlik sorunu olarak görüldüğü, ekonomiye ve toplumsal yaşama nasıl tehdit oluşturduğu ve bu alanlarda nasıl etkileri ortaya çıktığı güvenikleştirme kuramı çerçevesinde incelenecektir.

4.2. Bir Tehdit Olarak Covid-19

Küresel bir sağlık krizine bürünen ve güvenlik sorunu olan Covid-19 salgını ile pek çok ülke gibi Türkiye’de mücadele etme noktasında çeşitli yollara başvurmıştır. İnsan sağlığı başta olmak üzere, Türkiye’de eğitimden sosyal hayata, ekonomiden ticarete, günlük yaşamdan toplumsal yaşama kadar her alanda tehdit oluşturan Covid-19 salgını ülkede güvenikleştirici aktörler olan siyasi parti elitlerince güvenikleştirilmiştir. Güvenikleştirme yaklaşımının güvenikleştirici aktör olarak tanımladığı kişi ve kurumlara göre, başta hükümet olmak üzere Türkiye’de güvenikleştirici aktörler olarak bulunan siyasi partilerin söylemlerinde salgının tüm insanlığın varoluşu için bir tehdit oluşturduğu ifadesi sıklıkla görülmektedir. Aynı zamanda salgın sürecinin ekonomiyi ve toplumsal yaşamı da olumsuz etkilediği söylemlerde sıklıkla dile getirilerek sorun siyasal alana taşınmıştır. Ardından olağanüstü önlemler alınarak Covid-19 salgınının ülkede güvenikleştirildiği görülmüştür. Bu güvenikleştirme süreci aşağıda incelenecektir.

Türkiye’de Covid-19 salgınının toplumun varlığına yönelik bir tehdit oluşturduğunu ve bu tehdidin ortadan kaldırılması için birtakım olağanüstü önlemlerin alınması gerektiğini söz-edim yolu ile dile getiren güvenikleştirici aktörler olarak

²⁵² Budak ve Korkmaz, a.g.e., s. 72.

²⁵³ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Koronavirüs, Alacağımız Tedbirlerden Güçlü Değildir”, 11 Mart 2020, <https://www.saglik.gov.tr/TR,64383/koronavirus-alacagimiz-tedbirlerden-guclu-degildir.html>, E.T: 30.05.2022

karşımıza siyasi partiler ve hükümet çıkmaktadır. Bu noktada öncelikli olarak salgın sürecinin yönetiminde büyük rol alan Sağlık Bakanı, süreç boyunca Covid-19 salgınına tehdit olarak çerçevelediği ve gündemde tuttuğu pek çok söylemde bulunmuştur. Bu söylemler incelendiğinde Sağlık Bakanı'nın; *"COVID 19 salgını tüm dünyada tehdit olmaya devam etmektedir"*²⁵⁴ ve *"...kovid-19, son 100 yıl içinde tüm dünyanın aynı anda savaştığı, vaka ve kayıp sayıları bu denli yüksek ilk salgın. Geride kalan zamanda baktığımızda, salgını ortak düşmanın virüs olduğu küresel bir savaşa benzetmek mümkündür"*²⁵⁵ söylemleri ile salgını bir savaştaki düşmana benzeterek tehlike ve tehdit oluşturduğunu dile getirdiği görülmektedir. Sağlık Bakanı'nın başka bir konuşmasında; *"...bu bir halk sağlığı savaşdır. Hedefimiz bu savaştan en az can kaybıyla çıkmak, virüsü erken kontrol altına almaktır. Bu savaşta virüse bu gücü tanımayalım..."*²⁵⁶ ifadelerinde görülmektedir ki; varlığı tehlikede olan referans nesnesini halk oluşturmaktadır. Ayrıca virüs ile mücadelede halkın savaşta olduğu da dile getirilerek sorun güvenlik alanına taşınmıştır. Sağlık Bakanı'nın ülkede vaka sayılarının artması ile *"her ne kadar güçlü altyapımız ve fedakâr çalışan sağlık personelimiz sayesinde bu artışı göğüsleyebilmiş durumda isek de gidişatı durdurmak için radikal tedbirlere başvurmamız kaçınılmaz olmuştur..."*²⁵⁷ ifadelerine yer verdiği konuşmasında, sağlık alanındaki donanım ile salgının üstesinden gelinebileceğini söyleyerek varoluşu tehdit altında olan topluma güven verirken aynı zamanda güvenlik alanına taşınan salgının önlenmesi için olağanüstü önlemlere başvurma da şart olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla sorunun çözümünde olağanüstü tedbire ihtiyaç duyulduğunun belirtilmesi salgının güvenlikleştirildiğine gösterge olarak düşünülebilir.

Sağlık Bakanı'nın; *"hastalığın yayılmasını engelleyecek şartları sağlamak ve onlara uymak zorundayız. Bugün Bilim Kurulumuzla belki de en önemli toplantımızı yaptık. Hastalığın yayılmasına karşı daha ileri tedbirlere ihtiyacımız olduğunu gördük..."*²⁵⁸ söyleminde salgının yayılmasının önüne geçilebilmesi için daha ileri tedbirlerin alınması gerektiğinin Bilim Kurulu kararı ile desteklenmesi ve uygun görülmesi; halka güven sağlama ile önem arz etmektedir ve alınacak olağanüstü

²⁵⁴ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Koronavirüs Bilim Kurulu Toplantısına İlişkin Açıklama", 3 Şubat 2021, <https://www.saglik.gov.tr/TR,78451/koronavirus-bilim-kurulu-toplantisina-iliskin-aciklama-03022021.html>, E.T: 18.06.2022

²⁵⁵ T.C. Sağlık Bakanlığı, a.g.e., 11 Mart 2021

²⁵⁶ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Bakan Koca: Dışarı Çıkmayalım, Virüse Fırsat Tanımayalım", 1 Nisan 2020, <https://www.saglik.gov.tr/TR,64846/bakan-koca-disari-cikmayalim-viruse-firsat-tanimayalim.html>, E.T: 02.06.2022

²⁵⁷ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Önümüzde Milletçe Teyakkuzda Olmamız Gereken Günler Var", 25 Aralık 2020, <https://www.saglik.gov.tr/TR,77185/onumuzde-milletce-teyakkuzda-olmamiz-gereken-gunler-var.html>, E.T: 02.06.2022

²⁵⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Bakan Koca Koronavirüse İlişkin Son Durumu Açıkladı", 28 Mart 2020, <https://www.saglik.gov.tr/TR,64725/bakan-koca-koronaviruse-iliskin-son-durumu-acikladi.html>, E.T: 25.06.2022

tedbirlere meşruiyet kazandırmaktadır. Dolayısıyla salgının güvenlikleştirilmesine bu şekilde zemin hazırlandığı söylenebilir.

Güvenlikleştirme teorisine göre tehdit olarak sunulan konu, diğer bütün konular arasında öncelik kazanır ve dinleyici kitle üzerinde bu konunun çözüme ulaştırılmadığı takdirde diğer hiçbir konunun önemli olmayacağı algısı oluşturulur. Böylelikle güvenlikleştirici aktör başvuracağı olağanüstü tedbirlerle konuyu çözme meşruiyeti kazanır.²⁵⁹ Bu noktada Sağlık Bakanı; “*Koronavirüsle mücadelenin halen bütün toplumda ana gündem maddesi olduğu, diğer konuların pandemi tedbirleri kriterine göre ele alındığı bir dönemdeyiz...*”²⁶⁰ ifadesi ile alımlayıcı kitleye yani topluma pandeminin tüm konular içerisinde mutlak öncelik kazandığını ve diğer konuların pandemiden sonra geldiğini söylemektedir. Böylelikle ana gündem maddesi olan Covid-19 salgınının olağanüstü tedbirlerle çözme meşruiyeti elde edilebildiği söylenebilir. Ayrıca Fahrettin Koca’nın; “*biz toplum olarak, salgının dehşet saçtığı günlerde sağlık çalışanlarına sağlık ordusu adını verdik...*”²⁶¹ açıklamasında da salgın sürecinin toplumun savaştaymış gibi betimlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Sağlık Bakanı’nın söylemlerinde salgının tehdit arz ettiği, salgınla bir savaşta bulunduğu ve bu savaşta halk sağlığı için mücadele edildiği, devamında salgının yayılmasının önüne geçilebilmesi için tedbirlerin gerekli olduğunun ifade edilmesi, salgının güvenlik alanına taşındığını göstermektedir. Bu noktada Covid-19 salgınının aktörün söylemlerinde güvenlikleştirildiği söylenebilir.

4.3. Siyasi Partilerin Söylemlerinin İncelenmesi

Türkiye’de Covid-19 pandemisi sürecinde güvenlikleştirici aktörler olarak incelenecek diğer isimler AKP, MHP, CHP, İYİ Parti liderleri ve HDP temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda aşağıda sırası ile parti liderlerinin söylemlerinde Covid-19 salgınının nasıl bir tehdit ve güvenlik unsuru olarak yer aldığı dolayısıyla nasıl güvenlikleştirildiği, ekonomik ve toplumsal alanlarda da nasıl bir tehdit oluşturduğu ve hangi etkilerinin açığa çıktığı konusu güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde incelenecektir.

²⁵⁹ Buzan vd., a.g.e., s. 24.

²⁶⁰ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Bakan Fahrettin Koca, TFF Başkanı Nihat Özdemir İle Görüştü”, <https://www.saglik.gov.tr/TR,65444/bakan-fahrettin-koca-tff-baskani-nihat-ozdemir-ile-gorustu.html>, E.T: 25.06.2022

²⁶¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Koronavirüs Bilim Kurulu Toplantısına İlişkin Açıklama” 22 Mart 2020, <https://www.diken.com.tr/bakan-koca-hasta-saglik-calisani-iliskisini-daha-olgun-hale-getirecegiz/>, E.T: 02.06.2022

4.3.1.Adalet ve Kalınma Partisi'nin Söylemleri

4.3.1.1. Söylemlerde Covid-19'un Güvenlikleştirilmesi

Türkiye'de Covid-19 pandemisi sürecinde en önemli güvenlikleştirici aktör olarak değerlendirilebilecek ismin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanının, bulunduğu konum itibari ile alımlayıcı kitleyi etkileme ve ikna gücüne sahip olması, salgın tehdidinin ortadan kaldırılması için olağanüstü tedbirleri hayata geçirme yetkisini elinde bulundurması ve devleti temsil etmesi sebebi ile söylemlerinin alımlayıcı kitle üzerindeki etkisinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda bir sorununun güvenlikleştirilmesinde söz ediminin başarılı olmasını etkileyen kolaylaştırıcı koşulları Cumhurbaşkanının taşıdığı görülmektedir. Bu özellikler hedef kitlenin sorunun tehdit oluşturduğu durumunu kabullenmesinde büyük rol oynamaktadır.²⁶² Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın pandemi sürecindeki söylemleri salgının güvenlikleştirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Cumhurbaşkanı'nın Covid-19 salgınını tehdit olarak çerçevelediği söylemlerinden bazılarını aşağıda görmek mümkündür;

“Türkiye olarak çevremizdeki ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ile birlikte yakın tarihte eşine az rastlanan bir tehditle karşı karşıyayız....”²⁶³

“Şu an hepimiz vatanımızın geleceğini ve milletimizin hayatını tehdit eden sinsi bir düşmanla mücadele ediyoruz. Karşımızdaki düşmanın adı koronavirüsüdür....”²⁶⁴

“Tüm insanlık olarak, şu an görünmez bir düşmana karşı zor bir savaş yürütüyoruz....”²⁶⁵

“Salgın tüm dünya ile birlikte ülkemizi de tehdit etmeyi sürdürüyor....”²⁶⁶

“İnsanlık olarak koronavirüs salgını dolayısıyla her bakımdan zorlu bir o kadar da farklı bir dönemden geçiyoruz. Kovid-19 salgını bir sağlık krizi olmanın ötesinde

²⁶² Buzan vd., a.g.e., s. 33.

²⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Ulusa Sesleniş Konuşması, 25 Mart 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118053/ulusa-seslenis-konusmasi>, E.T: 07.06.2022

²⁶⁴ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ak Parti Belediye Başkanları Toplantısında Yaptıkları Konuşma”, 2 Nisan 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118094/ak-parti-belediye-baskanlari-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁶⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Koronavirüs Salgını İle Mücadelede İşbirliği ve Dayanışma Konulu Olağanüstü Toplantısında Yaptıkları Konuşma”, 10 Nisan 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118116/turk-dili-konusan-ulkeler-isbirligi-konseyi-nin-koronavirus-salgini-ile-mucadelede-isbirligi-ve-dayanisma-konulu-olaganustu-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁶⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 7 Eylül 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122078/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

ekonomiden insani ilişkilere ve güvenliğe kadar hayatın her alanını olumsuz etkiliyor....”²⁶⁷

*“Küresel krize dönüşen KOVİD-19 salgını hayatımızın her alanını etkileyen bir tehdit haline geldi. 2,5 milyonu aşkın insanın canına mâl olan bu felaket, sağlık alanında olduğu kadar ekonomi ve ticaret üzerinde de büyük tahribata yol açtı.”*²⁶⁸

Cumhurbaşkanı Covid-19 salgınını tüm topluma yönelik varoluşsal bir tehdit olarak sunmuştur. Söylemlerde görüldüğü üzere, insanlığın salgınla bir savaşta olduğu ve Covid-19 virüsünün savaşta düşmana benzetildiği bir çerçeve çizilerek tehdit oluşturduğu ve güvenlik sorunu olduğu dile getirilmiştir. Salgının ülkenin geleceğini ve toplumun varlığını tehdit ettiğini içeren söylemlerde bulunulmuştur. Böylelikle varoluşu tehdit edilen referans nesnesini toplum ve vatanın geleceğinin oluşturduğu görülmektedir. Tüm bunlar gibi cumhurbaşkanının, salgının yalnızca insan sağlığını değil bunun yanında hayatın bütünü olumsuz etkileyen bir özellikte olduğunu dile getirmesi aslında sorunun çok yönlü güvenlik alanına taşındığının bir göstergesini oluşturmaktadır. Ayrıca söylemlerde doğrudan “tehdit” ve “güvenlik”, terimlerinin kullanılması da güvenlikleştirmenin başarıya ulaşmasını etkileyen kolaylaştırıcı koşullar kapsamında değerlendirilebilmektedir.²⁶⁹ Pandemi sürecini savaş haline benzetmekle de salgın tehdidinin derecesinin anlatılmaya çalışıldığı söylenebilir. Cumhurbaşkanının söylemlerinden konuya devam edildiğinde;

“Salgın sadece insan sağlığını ve hayatını tehdit etmiyor, aynı zamanda çok ciddi ekonomik sonuçlar da doğuruyor....”²⁷⁰

“Salgınla beraber insanı münasebetlerden iş ilişkilerine, ekonomiden ulaşım kadar her alanda hayatımızı derinden etkileyen yeni bir durum ortaya çıktı. Dünya bir sağlık krizinin ötesinde, sosyal, ekonomik ve beşerî boyutları olan bir meseleyle karşı karşıyadır....”²⁷¹

Karşımızdaki sorunun sağlık krizi olmanın yanında küresel düzeyde siyasi, ekonomik, toplumsal sonuçlara yol açabilecek boyutlar taşıdığını görüyoruz. Dolayısıyla mücadele stratejimizi yaşanan krizin çok boyutlu ve çok katmanlı yapısına uygun şekilde belirliyoruz.

²⁶⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “TİM 8. Türkiye İnovasyon Haftası Programında Yaptıkları Konuşma”, 25 Aralık 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/123372/tim-8-turkiye-inovasyon-haftasi-programi-nda-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁶⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ekonomik İş Birliği Teşkilatı 14’üncü Zirvesi Açış Töreninde Yaptıkları Konuşma”, 4 Nisan 2021, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/125129/ekonomik-isbirligi-teskilati-14-uncu-zirvesi-acis-toreni-nde-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁶⁹ Buzan vd. a.g.e., s. 33.

²⁷⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 10 Ağustos 2020, <https://tccb.gov.tr/konusmalar/353/120785/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma->, E.T: 07.06.2022

²⁷¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kartal Doktor Lütfü Kırdar Şehir Hastanesi Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma”, 4 Temmuz 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/120580/kartal-dr-lutfi-kirdar-sehir-hastanesi-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

Milletimizin hem sağığını korumayı hem geleceğini inşa etmeyi birlikte temin edecek bir anlayışla çalışmalarımızı sürdürüyoruz.²⁷²

“Yaklaşık 2 yıldır tüm insanlık olarak küresel çapta bir tehditle mücadele ediyoruz. 5 milyondan fazla insanın hayatına mal olan salgın ekonomi, ticaret ve turizm başta olmak üzere her alanda etkilerini sürdürüyor....”²⁷³

Yukarıdaki söylemlerde görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın salgınının yalnızca bir sağık sorunu olmadığını, sağık alanında ortaya çıkan bir tehdidin ekonomiyi ve toplumsal alanı da tehdit ettiğini dile getirerek bu yönde mücadele stratejilerinin belirlendiğini ifade etmektedir. Salgının aynı zamanda ekonomik ve toplumsal alana da tehdit oluşturduğunu dile getirilmesi ile Covid-19’un bu alanlarda da bir sağık sorunu olarak görüldüğü yorumunda bulunulabilmektedir. Bu durum Covid-19 salgınının sağık alanına taşındığının bir göstergesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla söylenebilmektedir ki; salgın kamusal alandan çıkarak siyasal alana taşınmış, bu alanda hem sağığa hem ekonomiye ve toplumsal yaşama bir tehdit olduğu dile getirilmiştir. Aynı zamanda bu tehditle mücadele edildiğinin de dile getirilmesi salgının sağık sorununa dönüştüğünü göstermektedir. Bu kapsamda bir sonraki başlıkta Cumhurbaşkanı’nın bir tehdit ve sağık sorunu olarak çerçevelediği Covid-19 meselesine yönelik olağanüstü tedbirler alındığını ifade ettiği söylemleri incelenecektir.

4.3.1.2. Söylemlerde Olağanüstü Önlemlerin İncelenmesi

Sağık krizi olan Covid-19 salgınının siyasal alana taşınarak tehdit ve sağık sorunu oluşturduğunu dile getirilmesinin ardından bu soruna yönelik olağanüstü önlemler alındığını Cumhurbaşkanı aşağıdaki söylemlerinde dile getirmektedir.

12 Mart’ta şahsımın Başkanlığında yapılan toplantıda oldukça önemli tedbirler olarak hemen uygulamaya geçirdik. Bunlar arasında, okulların tatil edilmesi ve uzaktan eğitime geçilmesi. Kamu çalışanlarının yurt dışı görevlerinin ertelenmesi. Spor müsabakalarının seyircisiz oynanması gibi hususlar da yer alıyordu. Birileri farklı şeyler söyleyebilir, değerli kardeşlerim, bizim bütün hedefimiz insan hayatıdır... Kültür, sanat faaliyetlerini nisan sonuna kadar erteledik. “Nisan ayı sonuna kadar programlanan tüm ulusal ve uluslararası bilimsel faaliyetleri, açık-kapalı toplantıları, kongreleri, konferansları, askeri tatbikatları, bedelli askerlik celplerini tehir ettik....”²⁷⁴

²⁷² T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 21 Eylül 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122151/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁷³ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ekonomik İş Birliği Teşkilatı 15. Liderler Zirvesinde Yaptıkları Konuşma”, 28 Kasım 2021, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/133681/ekonomik-isbirligi-teskilati-15-liderler-zirvesi-nde-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁷⁴ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Koronavirüsle Mücadele Eşgüdüm Toplantısı Sonrası Yaptıkları Konuşma”, 18 Mart 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118038/koronavirusle-mucadele-esgudum-toplantisi-sonrasi-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

“Piknik alanları, ormanlar, ören yerleri gibi alanlar hafta sonları kapalı olacak, hafta içi de buralarda hiçbir şekilde toplu olarak bir arada bulunulamayacaktır.”²⁷⁵

“...İkazlara uymayarak aksi yönde davranışlar sergilemekte ısrar edenlere gereken idari ve adli cezalar tereddütsüz şekilde uygulanacaktır....”²⁷⁶

“Bir başka tedbirimiz; ülkemizin tamamında daha önce 65 yaş üzerine uyguladığımız sokağa çıkma kısıtlamasını 20 yaş altı için de getirmektir....”²⁷⁷

“...Hastalığı yayma tehlikesi olan bina, sokak, cadde, köy, mahalle, belde ve hatta ilçe düzeyindeki tümü yerleri tümüyle karantinaya alıyoruz.”²⁷⁸

Okullardaki eğitim-öğretime vakitlice ara verdik. Tüm toplantıları, etkinlikleri ve benzeri programları erteledik. İnsanların bir arada bulunduğu işletmelerin faaliyetlerini tamamen durdurduk veya sınırlandırdık. İbadetlerin camilerde toplu olarak yapılması yerine, evlerde ifasını temin ettik. Mümkün olan tüm sektörlerde evden çalışma modeline geçilmesini sağladık. Şehirlerarası ulaşımı sınırlandırarak ülke içindeki insan hareketliliğini ciddi oranda azalttık.²⁷⁹

“Bilindiği gibi salgın döneminde milletimizi bu hastalıktan korumak için çok sayıda tedbiri hayata geçirdik. Bunlardan biri de tüm Türkiye’de veya belirli illerde uyguladığımız sokağa çıkma sınırlamalarıydı.”²⁸⁰

Hafta sonları tedarik ve üretim zincirleri aksamayacak şekilde saat 10:00 ile 20:00 saatleri dışında sokağa çıkma sınırlaması uygulanacak. Ara tatilde olan okullardaki eğitim-öğretim yılsonuna kadar online olarak sürdürülecek... Kıraathanelerimizin faaliyetlerine bir süre ara verilecek... Tüm spor müsabakaları seyircisiz oynanmaya devam edecek. Halı sahalarda faaliyetlerine ara verilecek.²⁸¹

...Evlerde gün, mevlit, taziye, yılbaşı kutlaması gibi insanların bir araya geleceği etkinlikler yapılamayacaktır. Cenaze namazları yakınları dâhil en fazla 30 kişiyle kılınacak, nikâhlar da yine bu sayıyı geçemeyecektir. Hamam, sauna, masaj salonu, yüzme havuzu, lunapark gibi yerler faaliyetlerine ara verecektir. Umumi hıfzıssıhha kurulları her alışveriş merkezi ve semt pazarı için aynı anda kabul edebilecekleri müşteri sayısını tek tek belirleyecektir....²⁸²

²⁷⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ulusa Sesleniş Konuşması”, 27 Mart 2020,

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118069/ulusa-seslenis-konusmasi>, E.T: 07.06.2022

²⁷⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ulusa Sesleniş Konuşması”, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118097/ulusa-seslenis-konusmasi>, E.T: 07.06.2022

²⁷⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Ulusa Sesleniş Konuşması”, 3 Nisan 2020,

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118097/ulusa-seslenis-konusmasi>, E.T: 07.06.2022

²⁷⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Ulusa Sesleniş Konuşması”, 6 Nisan 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118106/kabine-toplantisinin-ardindan-ulusa-seslenis-konusmasi>, E.T: 07.06.2022

²⁷⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 5 Mayıs 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/119208/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁸⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Millet Bahçeleri Toplu Açılış Töreni’nde Yaptıkları Konuşma”, 5 Haziran 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/120389/millet-bahceleri-toplu-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁸¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 17 Kasım 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122861/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁸² T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 30 Kasım 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122994/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

İçişleri Bakanlığı genelgesinde belirtilen üretim, imalat, gıda, temizlik, sağlık gibi alanlarda istisna tutulan kuruluşlar hariç tüm iş yerleri faaliyetlerine ara verecektir. Yeme-içme sektöründe sadece paket servisle hizmet verilebilecek, şartları uygun olan işletmeler bu hizmeti gerektiğinde kesintisiz devam ettirebilecektir. Zincir marketler pazar günleri kapalı olacak, diğer günlerde belirlenen saatlerde hizmet vermeyi sürdürecektir.²⁸³

“...Bu çerçevede Ramazan ayının ilk iki haftasında tedbirleri biraz daha sıkılaştırarak, kısmi kapanma uygulanmasına geçiyoruz.”²⁸⁴

Cumhurbaşkanı'nın yukarıda ifade ettiği söylemlerde güvenlik alanına taşınan salgın tehdidi karşısında olağanüstü önlemlerin alındığı görülmektedir. Bir nevi bunlara güvenlikleştirici önlemlerde denilebilmektedir. Güvenlikleştirici aktör olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu tedbirleri Covid-19 salgınının toplum sağlığına ve ülkenin geleceğine tehdit oluşturduğu ve bu sebeple toplumu bu tehditte korumak amacıyla tedbirlerin alınması gerektiğini aşağıdaki söylemler aracılığıyla dile getirmiştir. Bu kapsamda güvenlikleştirme sürecinde Cumhurbaşkanı'nın aşağıdaki söylemleri ile halkı alınan olağanüstü tedbirlerin kabulüne ikna ederek uygulamalara meşruluk kazandırma amacında olduğu yorumunda bulunulabilmektedir. Olağan zamanda alınması mümkün olmayan bu olağanüstü tedbirlerin bu süreçte alınması ise salgının güvenlikleştirildiğinin göstergesi olabilmektedir. Aşağıdaki söylemlerde alınan tedbirlerin tamamında insan sağlığını koruma amacının güdüldüğü ifade edilmektedir. Bu noktada tedbirlerin gerekçesinin bu şekilde inşa edilmesi ile alımlayıcı kitle üzerinde güven oluşturulduğu söylenebilir. Ayrıca alınan tedbirlerde sıklıkla *“bugün Bilim Kurulumuzun tavsiyeleri doğrultusunda aldığımız yeni tedbir paketini hayata geçirmeyi kararlaştırdık”²⁸⁵* ifadesine yer verilerek tedbirlerin Bilim Kurulu gibi güven verici bir grupla alındığının ifade edilmesi ile de hem halka güven verilirken hem de alınan kararların meşruiyetinin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

“Biz, önce insan diyen öyle bir medeniyetin, insanı yaşat ki devlet yaşasın, diyen bir kültürün mensuplarıyız. Bunun için aldığımız her tedbir insanlarımızın hayatını ve geleceğini korumaya yöneliktir....”²⁸⁶

“Alınan ve tavsiye edilen tedbirlerin tamamı hem kendimizin hem de diğer insanların sağlığını koruma amaçlıdır....”²⁸⁷

²⁸³ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 26 Nisan 2021, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/127733/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma>, E.T: 07.06.2022

²⁸⁴ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma”, 13 Nisan 2021, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/126588/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma->, E.T: 07.06.2022

²⁸⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı, a.g.e., 27 Mart 2020,

²⁸⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı, a.g.e., 18 Mart 2020

²⁸⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı, a.g.e., 18 Mart 2020

...Attığımız her adımda kamu düzeninin korunması, sağlık sisteminin etkin şekilde işletilmesi, gıda, sağlık, temizlik tedarik zincirinin ayakta tutulması, sosyal mesafenin ve izolasyonun sağlanması hususlarını özellikle gözetiyoruz. Bugüne kadar sağlıktan eğitime, ekonomiden ulaşım, adaletten çalışma hayatına kadar tüm alanlarda aldığımız tedbirlerin gerisinde hep bu amaç vardır.²⁸⁸

Görüldüğü üzere alınan olağanüstü tedbirlerin arkasındaki amaç salgının önlenmesi ve insan sağlığının, geleceğinin, toplumsal yaşamın korunmak istenmesidir. Dolayısıyla görülmektedir ki devlet erki olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, salgının tüm toplumun sağlığına, milletin geleceğine, ülkenin ekonomisine, ticaretine, insani ilişkilerine kadar her alanda etkisinin hissedildiği bir tehdit olduğunu dile getirmiş ve ardından bu tehdide karşı toplumun sağlığının, geleceğinin korunması için olağanüstü önlemlerin alındığını ifade ederek Covid-19 salgınını güvenlikleştirmiştir.

4.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Söylemleri

4.3.2.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi

Çalışma kapsamında, Türkiye’de Covid-19 salgınının siyasal alana taşınarak güvenlik meselesi olarak yer almasında rol oynayan bir diğer güvenlikleştirici aktör olan CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun söylemleri önem arz etmektedir. Kılıçdaroğlu Covid-19 salgının insanlığın yaşamına tehdit oluşturduğunu pandemi sürecinde sıklıkla dile getirerek sorunu hem gündemde tutmuş hem de siyasal alana taşımıştır. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun 26 Nisan 2020 tarihli konuşmasında ifade ettiği; “...sonunda Korona Virüs dediğimiz Covid-19 virüsü geldi ve bütün dünyada etkisini gösterdi. Bu virüs ne insanın kimliğini ne inancını ne yaşadığı bölgeyi ne sınırları hiçbir şeyi tanımadı ve hedef aldığı tek şey insanlar...”²⁸⁹ söylemi ve “...yani Covid-19 virüsü A partili, B partili dinlemiyor, A kimliği, B kimliği dinlemiyor, A inancı, B inancı dinlemiyor. Hedef aldığı insandır, dolayısıyla insanlar da bizim insanlarımızdır...”²⁹⁰ ifadelerinde görülmektedir ki; salgın siyasi alan içerisinde insanlığı hedef alan bir tehdit unsuru olarak çerçevelenmiştir. Aynı şekilde Kılıçdaroğlu’nun bir diğer söylemi; “...salgın hastalık sadece A partilileri, B partilileri değil, hepimizi tehdit ediyor. Üstelik kimliğe de A kimliği, B kimliği, ona da bakmıyor. Kim olursa olsun, bu coğrafyada kim yaşıyorsa

²⁸⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı, a.g.e., 27 Mart 2020

²⁸⁹ CHP Web Sitesi, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Gazeteci Candaş Tolga Işık’ın Sorularını Yanıtladı”, 26 Nisan 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-kemal-kilicdaroglu-gazeteci-candas-tolga-isikin-sorularini-yanitladi>, E.T: 07.06.2022

²⁹⁰ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu FOX Tv’de ‘İsmail Küçükkaya ile Çalar Saat’ Canlı Yayınına Katıldı”, 3 Nisan 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-fox-tvde-ismail-kucukkaya-ile-calar-saat-canli-yayinina-katildi-3-nisan-2020>, E.T: 07.06.2022

*yaşasın bir şekliyle tehdit ediyor...*²⁹¹ şeklindeki ifadesinde açık bir şekilde Covid-19 salgınının, referans nesnesi olan bütün insanlığa yönelik tehdit olarak işaretlendiği görülmektedir. Söylemlerinde Covid-19 salgınını halk sağlığına tehdit olarak çerçeveleyen Kılıçdaroğlu bir başka konuşmasında hükümete “...açtığı bağış kampanyası yaraya merhem olmayacak, ciddi önlemler almak lazım, ciddi tedbirler almak lazım. Bunları almadığın takdirde çok daha ciddi sorunlarla karşılaşacağız. İnsanlar açlık konusunda ciddi bir sınav verecek sürecin içine sokulmaya başlandı...”²⁹² ifadesi ile Covid-19 tehdidinin sadece bir sağlık krizi olarak kalmayacağını ve gelecekte başka sorunlara da yol açabileceğini ifade ederek ciddi önlemler alınması gerektiğini söylemesi aslında sorunu güvenlikleştirdiğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Aynı zamanda Kılıçdaroğlu pandeminin en başından beri tehdit olarak gördüğü bu virüsün engellenmesine yönelik olağanüstü önlemlerin alınmasını da sıklıkla dile getirmiştir. Aşağıda bu söylemler incelenecektir.

4.3.2.2. Söylemlerde Olağanüstü Önlemlerin İncelenmesi

Kılıçdaroğlu’nun pandemiye yönelik yaptığı açıklamaları incelendiğinde genel olarak Covid-19 tehdidinin güvenlikleştirilmesine karşı görüşlerinin söylemlere yansıdığı görülmektedir. Bu konuda Kılıçdaroğlu salgın ortaya çıktığında hekimler, iktisatçılar ve sosyologlardan oluşan bir üç ayrı komisyon kurarak salgının etkilerini ve dünyada ne tür önlemlerin alındığını değerlendirerek bu çerçevede virüsle mücadelenin milli bir dayanışma duygusu içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁹³ Bu durum siyasi alana “...bu sadece Türkiye için değil aslında bütün dünya için çok önemli bir sorun. Dolayısıyla Türkiye’de eğer bu salgın hastalıkla yani Covid-19 dediğimiz virüsle mücadele edilecekse bunun bir milli dayanışma duygusu içinde yapılması gerektiğini söyledik...”²⁹⁴ ifadesi ile yansımıştır. Tüm toplumu tehdit eden bu sorunla mücadele edilmesi ve bu mücadelede bir strateji oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu stratejinin ise en başından beri üç ayaklı yürütülmesi gerektiği görüşünü açıklamıştır. “...Stratejinin şöyle olması lazım: Sağlık dolayısıyla salgını önleyecek önlemler alınacak; ekonomik sorun çıkacak, ekonomik sorunu giderecek önlemler alınacak; işsizlik sorun çıkacak, işsizliği önleyecek önlemler alınacak...”²⁹⁵ söyleminde Kılıçdaroğlu hem

²⁹¹ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu TBMM CHP Grup Toplantısında Konuştu”, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinda-konustu-27-ekim-2020>, E.T: 09.06.2022

²⁹² CHP, a.g.e., 3 Nisan 2020

²⁹³ CHP, a.g.e., 3 Nisan 2020

²⁹⁴ CHP, a.g.e., 3 Nisan 2020

²⁹⁵ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu TBMM Genel Kurulunda Bütçe 2021 Yılı Bütçe Teklifi Üzerine Konuştu”, 7 Aralık 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglu-tbmm-genel-kurulunda-2021-yili-butce-kanunu-teklifi-uzerine-konustu-7-aralik-2020>, E.T: 09.06.2022

Covid-19 salgınının bir sağlık krizi olduğunu ve sonuçları itibari ile ekonomiyi de tehdit edeceğini hem de bu kapsamda önlemlerin alınması gerektiğini siyasi alanda ifade ederek sorunun gvenikleştirilmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca Kılıçdaroğlu hkmetin pandemi ile mücadelesinde almış olduğu olağanüstü önlemlere -güvenikleştirme pratiklerine- yönelik olarak görüşlerini ifade etmiştir. Bu kapsamda ‘Birlikte Başaracağız’²⁹⁶ başlığı ile bir basın açıklamasında bulunarak Covid-19 ile mücadelede güvenikleştirme önlemleri kapsamında ortaya çıkabilecek ekonomik sorunların zmne önerilerde bulunmuştur.²⁹⁷ Bu noktada söylenebilir ki, sorunun tamamıyla siyasal alanda tartışılması, bir tehdit ve güvenlik unsuru olarak görülmesi ve bu sorunun zmne yönelik olağanüstü önlemlerin alınmasının dile getirilmesi, sorunla mücadele içerisinde olunduğunun ifade edilmesi salgının açıkça gvenikleştirildiğini göstermektedir.

Aynı zamanda Kılıçdaroğlu’nun pandemi sürecindeki konuşmalarında dikkat çeken, sıklıkla dile getirdiği bir durum olan ve gvenikleştirmeye karşı görüşleri kapsamında değerlendirilebilecek ifadesi ‘‘Ekonomik ve Sosyal Konsey’in’’ ivedilikle toplanması gerektiğini söylemesidir.²⁹⁸ Bu konseyin kurulmasındaki temel amaç bu alanlarda herhangi bir sorun ortaya çıkarsa veya çıkabileceği durumu mevcut ise işin aktörleri ile siyaset kurumunun birlikte hareket ederek meselenin zmne dair gerekli kararların ve politikaların oluşturulmasıdır.²⁹⁹ Kılıçdaroğlu’nun; ‘‘5 şubat 2009 tarihinden bu yana toplanmayan ve bir Anayasal kurum olan ‘‘Ekonomik ve Sosyal Konsey’’ ivedilikle toplanmalı...’’³⁰⁰ ifadesinden de anlaşılacağı üzere salgının ekonomiye ve sosyal alana tehdit oluşturacağı ve sorunlara yol açabileceği durumunun önlenmesi sebebi ile bu konseyin ivedilikle toplanması gerektiğini ifade etmesi de Kılıçdaroğlu’nun Covid-19’u gvenikleştirdiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Aynı zamanda Kılıçdaroğlu’nun sorunu siyasal alanda tartıştığı ve hkmetin güvenikleştirme ile aldığı tedbirlere görüş niteliğinde olan bu söyleminde ‘‘Sayın Erdoğan’ın 27 Mart 2020 tarihinde açıkladığı 7 maddelik yeni önlemler dizisi de tek başına yeterli değildir. Bugün geldiğimiz noktada; geniş, yaygın ve etkin bir sokağa

²⁹⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bknz: <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-acikladigi-covid-19-mucadele-programi>

²⁹⁷ CHP, ‘‘CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun ‘Covid-19 Mücadele Programı’ Açıklaması’’, 23 Mart 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-acikladigi-covid-19-mucadele-programi>, E.T: 09.06.2022

²⁹⁸ CHP, a.g.e., 23 Mart 2020

²⁹⁹ CHP, ‘‘CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ESİAD Genel İştişare Konseyi Toplantısına Katıldı’’, 12 Eylül 2021, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-esiad-genel-istisare-konseyi-toplantısına-katildi>, E.T: 09.06.2022

³⁰⁰ CHP, a.g.e., 23 Mart 2020

çıkma yasağı ve karantina ihtiyacı olduğu açıktır”³⁰¹ ifadesi geniş bir sokağa çıkma yasağı ve karantina gibi olağanüstü önlem alınması gerektiğinin dile getirilmesi de sorunu güvenlikleştirdiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bilindiği üzere pandemi sürecinde virüsün yayılımının engellenmesi için salgın güvenlikleştirilerek hükümet olağanüstü önlemler almıştır. Bu önlemlerin genel olarak neler olduğu yukarıdaki bölümde cumhurbaşkanının söylemlerinde görülmektedir. Alınan tedbirler sonucunda ise ekonomik ve toplumsal alanlarda ortaya çıkan sorunlara istinaden muhalefet partisi lideri Kılıçdaroğlu aşağıdaki söylemleri ile sorunu siyasal alana taşımıştır.

3 Nisan 2020 tarihinde salgın sürecini konuşmak için katıldığı TV programında Kılıçdaroğlu durumu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir;

Bakın şimdi; berber, kuaför, güzellik salonu, bu dükkanlar kapandığı için 504 bin kişi işsiz kaldı. 504 bin kişi evinde herhangi bir geliri yok. Motorlu kurye çalışanları var hepimiz biliyoruz özellikle büyük kentlerde, bunların sayıları 982 bin kişi ama bunların 500 bini işsiz, diğerleri şu anda hala çalışıyorlar servis yapıyorlar gidiyor. AVM’lerdeki işsiz sayısı 523 bin kişi. Kahvehaneler kapandı Türkiye genelinde, 259 bin kişi işsiz kaldı. Bunlar gündelikli çalışanlardır, gündelik o gün kahveden elde edilen gelir kahvenin sahibi tarafından veriliyor, akşam eve giderken ekmeğini, yiyeceğini falan götürüyor. Kantinler okul kantinleri; okullar kapandı, kantinler kapandı, yurtlarda, üniversitelerde, okullarda 150 bin kişi işsiz kaldı. Lokanta, restoran, kafe... Bunlar da kapandı 1 milyon 900 bin kişi evine çekildi ve bunlar da işsiz. Okul servis araçları, okullar kapandığı için servis araçları da çalışmıyor, 360 bin.³⁰²

*“...Peki kardeşim işyerini kapattığınız, evde kal dediğiniz kişinin geliri nasıl yani bu adam nasıl geçinecek? Gündelikçi birisini düşünün yani kahvede çalışıyor veya sinema salonlarında malum hepimiz biliyoruz yer gösterenler var bunlar bahşişlerle geçiniyorlar, bahşiş olmazsa bunların geliri yok....”*³⁰³

Ekonomik güvenlik için bir ülkenin refahını ve ekonomik işleyişini kesintiye uğratacak her türlü durumdan uzak olma hali tanımlaması düşünüldüğünde³⁰⁴, Kılıçdaroğlu’nun, yukarıdaki ifadelerinde Covid-19 nedeniyle halk sağlığının korunması için alınan tedbirler vesilesiyle iş yerlerinin kapatılması sonucunda binlerce kişinin işsiz kaldığını, gelir elde edemediğini ve ekonomik sorunların ortaya çıktığını söylemesi Kılıçdaroğlu’nun ekonomik alanda güvenlik söylemlerine yer verdiği argümanlar olarak değerlendirilebilmektedir. Bir nevi dolaylı olarak Covid-19 salgınının ekonomiye tehdit oluşturduğu ve ekonomik alanda güvenlikleştirildiği söylenebilir.

³⁰¹ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’ndan ‘Evde Tut Çağrısı’”, 28 Mart 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglundan-evde-tut-cagrisi>, E.T: 09.06.2022

³⁰² CHP, a.g.e., 3 Nisan 2020

³⁰³ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Medyascope Özel Yayınına Katıldı”, 4 Nisan 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-medyascope-ozel-yayinina-katildi-4-nisan-2020>, E.T: 09.06.2022

³⁰⁴ Turgutoğlu, a.g.e., s.124

Kılıçdaroğlu 6 Ekim 2020 tarihinde TBMM grup toplantısında pandemi sürecine yönelik şu ifadelerle yer vermiştir;

Türkiye Esnaf Sanatkârlar Konfederasyonu verilerine göre 1 milyon 956 bin esnafımız var, 1 milyon 956 bin esnafımız var. Son 8 ayda Ankara, İstanbul ve İzmir'de, sadece 3 yerde 35 bine yakın esnaf dükkanını kapattı, kepenk indirdi. Sadece 3 ilde 35 bin... Geçtiğimiz haziran ayında 7 bin 222 işyeri kapandı sadece bir ayda. Bu son 5 yılın bütün haziran aylarındaki veriden daha yüksek. Pandeminin etkisini burada da görüyoruz.³⁰⁵

Bu kapsamda söylenebilmektedir ki; Kılıçdaroğlu pandemi sürecinde ekonomik alanda güvenlikçi söylemlere yer vermiştir. Pandeminin etkisinin ekonomide görüldüğünü ifade etmesi ve Kılıçdaroğlu'nun bu durumu siyasal alana taşımasına istinaden, pandeminin sadece sağlığı değil ekonomiyi de tehdit ederek ekonomik alanda güvenlik meselesi haline getirebildiği söylenebilir. “...*Pandemi sürecinin getirdiği en büyük tehlike gelir dağılımındaki dengesizliğin büyümesidir...*”³⁰⁶ ve “...*Covid-19'un doğal olarak ortaya çıkardığı işsizlik...*”³⁰⁷ söylemlerinde de yine pandeminin ekonomide sorunlara yol açtığını görmekteyiz. Sağlık alanındaki Covid-19'un güvenlik sorunu haline gelmesiyle ve dolaylı olarak ekonomiyi de tehdit etmesi ile beraber ekonomik sektörde de güvenlik sorunu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda salgın ekonominin yanında toplumsal alana da tehdit oluşturmakta ve etkilemektedir. Bu durumu Kılıçdaroğlu'nun aşağıdaki söylemlerinde görmek mümkündür.

“...*Değerli arkadaşlarım; pandemi döneminde büyük kayıplarımız, öğrenme kayıplarımız var. Ve pandemi döneminde eğitimde fırsat eşitliği çok bozuldu....*”³⁰⁸

“*Kovid-19 salgını, Ramazan ayını huzur ve güven içinde geçirmemizi engelledi; dini ve beşerî geleneklerimizi dahi değiştirdi.*”³⁰⁹

Yukarıdaki söylemlerde, Covid-19'un dolaylı olarak eğitimi ve halkın geleneklerini, etkileyerek, alışkanlıkların da değişmesine sebebiyet vererek hem kültürel anlamda hem de toplumsal anlamda önemli bir tehdit oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple pandeminin toplumsal güvenliğe de tehdit oluşturduğu söylenebilir.

³⁰⁵ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, TBMM Grup Toplantısında Konuştu”, 6 Ekim 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinda-konustu-6-ekim-2020>, E.T: 10.06.2022

³⁰⁶ T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, <https://t24.com.tr/haber/anadolu-ajansi-chp-lideri-kilicdaroglu-nun-t-24-e-aciklamalarindan-hangi-bolumleri-yayindan-kaldirdi,918737>, E.T: 10.06.2022

³⁰⁷ CHP, a.g.e., 26 Nisan 2020

³⁰⁸ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Parti Meclisi Toplantısının Açılışında Konuştu”, 9 Eylül 2021, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-parti-meclisi-toplantisinin-acilisinda-konustu-9-eylul-2021>, E.T: 10.06.2022

³⁰⁹ CHP, “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ramazan Bayramı Mesajı”, 23 Mayıs 2020, <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-ramazan-bayrami-mesaji-nbhq73>, E.T: 10.06.2020

4.3.3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Söylemleri

4.3.3.1. Söylemlerde Covid-19'un Güvenlikleştirilmesi

Covid-19 salgınının kamusal alandan siyasal alana taşıyan bir diğer güvenlikleştirici aktör olarak karşılaşılan isim MHP lideri Devlet Bahçeli'dir. Bahçeli'nin pandemi sürecinde yaptığı konuşmalarında sıklıkla Covid-19 virüsünü tehdit olarak çerçevelediği görülmüştür. Örneğin; Türkiye'de ilk vakanın görülmesinden 6 gün sonrasına tekabül eden 17 Mart 2020 tarihinde Bahçeli; *"Türk milleti ve bütün insanlık tehdit saçıyan küresel bir salgınla karşı karşıyadır"*³¹⁰ söylemi ile virüsün bir tehlike ve tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir.

Türkiye'de salgın vakalarının gün geçtikçe artmaya devam ettiği nisan ayında Bahçeli'nin; *"Müteessiriz, çünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından tam yüz yıl sonra insan ve toplum sağlığını vahim derecede tehdit eden bir virüs musibetine karşı topyekûn mücadele ve mukabele ediyoruz"*³¹¹ söylemi ile Covid-19 salgınının toplum sağlığına tehdit oluşturduğunu ve bu tehditle mücadele edildiğini ifade ederek aslında salgın sorununu güvenlik alanına taşıdığı söylenebilir. Yine ülkede Covid-19 virüsü vakalarının arttığı ve virüsün engellenmesine yönelik bazı yasakların getirildiği nisan ayında Bahçeli'nin; *"Küresel salgın tüm ülkeleri her cepheden vurmaya şöyle dursun, adeta işgal ve istila etmiştir. Tehdit büyük, tehlike her yerdedir"*³¹² söylemi ile Covid-19 salgınının büyük bir tehlike oluşturduğunu ve bu tehlikeyi işgal ve istila kavramları ile de anlatarak salgını bir güvenlik tehdidi olarak çerçevelediği söylenebilir.

Bahçeli'nin Aralık 2020'deki konuşmasında, *"kıtaları saran, coğrafyaları kuşatan, ülkeleri çembere alan, insan ve toplum sağlığını üst düzeyde tehdit eden bir virüs 2020'ye damga vurmuştur. İnsanlık büyük bir salgınla savaşa tutuşmuştur..."*³¹³ şeklinde açıklamalarda bulunduğu görülmüştür. Bu kapsamda güvenlikleştirici aktör tarafından Covid-19 salgınının referans nesnesi olan topluma karşı tehdit olarak çerçevelendiği ve

³¹⁰ MHP, "MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 'Çanakkale Deniz Zaferi'nin 105. Yıldönümü' münasebetiyle Yayımladıkları Mesaj, 17 Mart 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4654/index.html, E.T: 07.06.2022

³¹¹ MHP, "Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, 'TBMM'nin Açılışının 100.Yıldönümü Ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı' Münasebetiyle Yayımlanmış Oldukları Mesaj", 22 Nisan 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4661/index.html, E.T: 07.06.2022

³¹² MHP, "Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, 'Kovid-19 Salgınına Karşı Alınan Tedbirler Ve Bu Kapsamdaki Siyasi Gelişmeler' Hakkında Yapmış Oldukları Yazılı Basın Açıklaması", 20 Nisan 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4660/index.html, E.T: 07.06.2022

³¹³ MHP, "MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Sosyal Medya Hesabı Twitter Üzerinden Yayımladıkları Mesajları", 31 Aralık 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4750/index.html, E.T: 07.06.2022

salgınla mücadelenin savaşa benzetilerek tehdit derecesinin gözler önüne serildiği söylenebilir.

Pandemi süreci içerisinde Bahçeli'nin bir başka konuşmasında “*asıl gündemimize geçmeden evvel bilhassa ve kısaca değinmek istediğim husus insan ve toplum sağlığını tehdit eden melanet hastalıktır*”³¹⁴ ifadelerine yer verdiği görülmüştür. Ayrıca “*insanlık, tehdit düzeyi çok yüksek, aynı zamanda da görünmeyen bir felaketle kesintisiz ve kıyasıya boğuşmaktadır*”³¹⁵ ve “*karşımızda dehşet verici, insan bekasını tehdit eden büyük bir musibet bulunmaktadır*”³¹⁶ söylemleri ile de ilgili aktör tarafından Covid-19 salgınının varoluşu tehdit eden bir mesele olarak çerçevelendiği görülmüştür. Bahçeli'nin söylemlerinden devam edildiğinde;

Şu ibret verici benzerliğe bakınız ki, yüz yıl önce vatanımız ve mücavir coğrafyalar dehşet ve kasvet örtüsüyle sarılmış, bu nedenle olağanüstü bir sürecin içine hapsolmuşken, bugün de aynı belirtiler görülmektedir. Bu defa düşman görünmez niteliktedir... Türk milleti bir asır önce görünen düşmanlara karşı ayağa kalkmış, şimdi de görünmez bir düşmana karşı bilenmiş ve harekete çoktan geçmiştir.³¹⁷

ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Bu kapsamda Bahçeli'nin sağlık sorunu olarak ortaya çıkan Covid-19 salgını siyasi söylem içerisine taşıyarak ve söylemlerinde sorunu bir tehdit ve güvenlik meselesi olarak çerçevelediği görülmüştür. Yukarıdaki söylemler dikkate alındığında tehdit unsurunun Covid-19 salgını, varlığı tehlikede olan tehdit edilen referans nesnesinin ise Türk milleti ve bütün insanlık olduğu görülmektedir. Bahçeli'nin söylemlerinde sıklıkla “*tehdit*” kelimesine de yer verdiği dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının varoluşsal bir tehdit içerdiğinin sıklıkla dile getirilmesi ile güvenlikleştirmenin başlatıldığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda Covid-19 virüsünün düşman olarak nitelendirilmesi, virüse karşı savaşta bulunulduğunun dile getirilmesi ve dehşet verici, felaket, işgal gibi kavramların söylemlerde kullanılmasının, alımlayıcı kitle üzerinde korku oluşmasını sağlayarak güvenlik tehdidinin kabullenilmesinde kolaylık sağlayabileceği yorumunda bulunulabilir.

Sağlık sorunu olarak ortaya çıkan Covid-19 salgınının yarattığı güvenlik problemi ekonomik ve toplumsal güvenliği de tehdit etmiştir. Devlet Bahçeli'nin aşağıdaki ifadelerinde de bu durumun görüldüğü söylenebilir.

³¹⁴ MHP, “MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin Parti Genel Merkezinde Düzenledikleri Basın Toplantısı Metni”, 4 Mayıs 2021, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4813/index.html, E.T: 07.06.2022

³¹⁵ MHP, “MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, ‘Merhum Başbuğumuz Alpaslan Türkeş’in 23’üncü Vefat Yıldönümü’ Münasebetiyle Yayınladıkları Anma Mesajı”, 3 Nisan 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4658/index.html, E.T: 07.06.2022

³¹⁶ MHP, a.g.e., 20 Nisan 2020

³¹⁷ MHP, a.g.e., 22 Nisan 2020

*“Elbette KOVİD-19 hastalığının yol açacağı sosyal, ekonomik ve siyasal sonuçlar olacaktır ve bugünden öngörülmektedir.”*³¹⁸ Bir başka konuşmasında, *“yeni tip koronavirüsün sosyal ve toplumsal hayatın ana gövdesine, siyasi ve ekonomik ilişkilerin ağırlık merkezine çok ciddi bir tesiri olduğu muhakkaktır.”*³¹⁹ Ayrıca Bahçeli’nin, *“alışkanların, hayat tarzlarının, bildik kalıpların salgınla birlikte hızla değişip dönüştüğü bugünkü ortamda, hiç kuşku yok ki, eğitim ve öğretimin dinamikleri de bu süreçten ziyadesiyle etkilenmektedir”*³²⁰ ifadesinde eğitim-öğretiminde salgın sebebiyle ziyadesiyle etkilendiğini dile getirmesine binaen; bir toplumun geleceğinin şekillenmesinde büyük önem arz eden eğitim kurumunun etkilenmesi, aynı zamanda salgının ekonomik alanda da sonuçlarının ortaya çıkması aslında sağlık alanındaki bir güvenlik sorununun toplumsal güvenliği ve ekonomik güvenliği de etkilediğini gösterebilmektedir yorumunda bulunulabilir.

4.3.4. İYİ Parti’nin Söylemleri

4.3.4.1. Söylemlerde Covid-19’un Güvenlikleştirilmesi

Covid-19 salgını sürecinde İYİ parti lideri Meral Akşener salgının toplum için tehdit oluşturduğunu ve önlenmesi için olağanüstü tedbirlerin alınmasını gerektiğini ifade ettiği söylemlerde bulunarak salgının güvenlikleştirilmesinde rol almıştır. Akşener’in; *“dünyanın karşı karşıya olduğu Covid-19 salgını, ülkemiz için de ciddi bir sağlık tehdidi haline gelmiş bulunuyor...”*³²¹ söyleminde Covid-19’un sağlığa yönelik tehdit oluşturduğunu dile getirdiği görülmüştür. Ayrıca söyleminin devamında *“ancak; Corona virüsünün ülkemize gecikmeli olarak girmiş olması, bu sorunu hasarsız atlatacağımız anlamına maalesef gelmiyor. Önlemlerimizi almak, ilerleyen aşamalarda gereken adımları da zamanında ve yeterli şekilde atabilmek, salgınla mücadelede en önemli silahımız”*³²² şeklindeki açıklamalara yer vermiştir. Bu açıklamaya istinaden söylenebilir ki; Covid-19 salgınının ülkede yol açacağı tahribata karşı tedbir alınarak mücadele

³¹⁸ MHP, “MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin ‘Yeni Koronavirüs veya Kovid-19 Hastalığıyla İlgili Alınan Sağlık, Sosyal ve Ekonomik Tedbirlerle’ İlgili Yazılı Basın Açıklaması”, 19 Mart 2020, https://mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4655/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_Bahce_li_nin_Yeni_Koronavirus_veya_Kovid_19_Hastaligiyla_Ilgili_Alınan.html, E.T: 11.06.2022

³¹⁹ MHP, “MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma”, 24 Kasım 2020, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4739/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_TBMM_Grup_Toplantisinda_yapmis_olduklari_konusma_24_Kasim.html, E.T: 11.06.2022

³²⁰ MHP, a.g.e., 24 Kasım 2020

³²¹ Sözcü, “Akşener’den Hükümete Dikkat Çeken ‘Corona’ Çağrısı”, 20 Mart 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/aksenerden-hukumete-dikkat-ceken-corona-cagrisi-5691384/>, E.T: 11.06.2022

³²² Sözcü, a.g.e.

edilmesi gerektiğini belirtmesi ve mücadelenin silaha benzetilmesi aslında salgının tehdit oluşturduğu ve güvenlik alanına çekildiğini gösterir nitelikte ifadelerdir denilebilir.

Tehdit olarak çerçevelenen Covid-19 salgınının güvenlikleştirilmesinde Akşener'in; "...buradan tüm vatandaşlarımıza sesleniyorum; tehlike geçmiş değil. Görüyoruz ki, ipin ucunu bıraktığımızda risk çabuk artıyor. İşte bu nedenle kararlı olalım, tedbiri elden bırakmayalım..."³²³ söyleminde yine Covid-19'un tehlike oluşturduğu dile getirilmiştir. Ayrıca tehdidin devam ettiğinin ifade edilmesi ile alımlayıcı kitle üzerinde korku hissiyatı oluşturulduğu ve ilgili kitlenin tedbirlere uyuma davet edilmesi ile güvenlikleştirme sürecine dahil edilmeye çalışıldığı yorumunda bulunulabilir.

Ülkede Covid-19 vaka sayılarının artması üzerine Akşener'in; "pandemi kontrolden çıkmış görünüyor. Özellikle İstanbul'daki tablo tam bir felaket. Dün akşam açıkladığınız yarım yamalak tedbirler yerine, hiç vakit kaybetmeden, 14 günlük, 21 daha uygundur da ekonomi açısından kesintisiz bir sokağa çıkma kısıtlaması ilan edin"³²⁴ söyleminde görülmektedir ki; hükümete Covid-19 salgınının önlenmesi için uzun süreli sokağa çıkma yasağı gibi olağanüstü önlem alınmasının gerekli olduğu çağrısı yapılmaktadır. Dolayısıyla Akşener'in önce salgını toplum sağlığına tehdit olarak çerçevelediği devamında da olağanüstü önlem alınması gerektiği çağrısında bulunduğu ifadeleri ile Covid-19 salgınının güvenlikleştirdiği söylenebilir.

Akşener'in bir başka konuşmasında salgına karşı güvenlikleştirici önlem alınmasını ifade ettiği görülmüştür. "Aziz Milletim; Salgının başından beri iktidarı defalarca uyardık. Uyarıların yanında neler yapılması gerektiğini de gün gün anlattık. Bilim insanları kulak verin. Milletimizin canı daha fazla yanmasın dedik. Üç hafta tam kapanma için gecikmeyin. Bu işin sonu iyi değil dedik..."³²⁵ ifadelerine yer vermiştir. Bu söylemde her ne kadar hükümete yönelik eleştirilere yer verilse de sorunun odağında Covid-19 salgını bulunmaktadır. Salgının önlenmesi için tam kapanma gibi bir olağanüstü önlemin gecikmeden alınması gerektiği ve aksi takdirde sonuçlarının iyi olmayacağının ifade edilmesi ile salgının güvenlikleştirildiği söylenebilir. Ayrıca tam kapanmanın toplumun sağlığı için istenilmesi alınacak olan olağanüstü önlemin alımlayıcı kitle tarafından kabulüne ve meşrulaştırılmasına zemin hazırladığı yorumunda bulunulabilir.

³²³ Meclis Haber, "İYİ Parti TBMM Grup Toplantısı", 17 Haziran 2020,

https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=148875, E.T: 11.06.2022

³²⁴ Meclis Haber, "İYİ Parti TBMM Grup Toplantısı", 18 Kasım 2020, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meral-aksener-14-ya-da-21-gunluk-sokaga-cikma-kisitlamasi-ilan-edin,0njlPeE8fUGBEMN0gaSo5g>, E.T: 11.06.2022

³²⁵ İyi Parti, "İYİ Parti TBMM Grup Toplantısı", 14 Nisan 2021, <https://iyiparti.org.tr/turk-turizmi-bu-sezonu-kacirirsa-bedeli-agir-olur>, E.T: 11.06.2022

Meral Akşener Covid-19 salgınının aynı zamanda ekonomide ve toplumsal alanda ortaya çıkan etkileri çerçevesinde de siyasi alana taşımıştır. Bu durumu ifade ettiği aşağıdaki söyleminde Akşener'in pandemi sürecinde alınan olağanüstü tedbirler sonucunda 2020 yılında iş yerlerinin kapandığını işsizliğin arttığını ve istihdamın azaldığını dile getirdiği görülmektedir. Dolayısıyla Akşener'in salgının ekonomide oluşturduğu tehdidi dile getirdiği söyleminde sorunu ekonomik alanda güvenlik meselesi haline getirdiği söylenebilir.

...Değerli dava arkadaşlarım; 2020 yılında, 40 binin üzerinde gerçek kişi işletmesi ve şirket kapandı. Kaldı ki resmî kapanma işlemi zaman aldığı için fiilen kapanan işletme sayısı maalesef bunun çok üzerinde..."ve "...Eylül sonu itibarıyla istihdamımız 896 bin kişi azaldı. Geniş tanımlı işsizlik ise 10 milyon 600 bin kişiye ulaştı....³²⁶

Akşener'in yine Covid-19 salgınının ekonomide oluşturduğu tehdidi ve etkiyi dile getirdiği bir diğer söylemi aşağıdaki gibidir:

Bu hafta Milletin Kürsüsünde müzisyenlerimizin, sanatçılarımızın ve sahne emekçilerimizin dertlerini dinleyeceğiz. Pandemiden en büyük yarayı alan kesimlerden biri de onlar. Bildiğiniz gibi pandeminin başından beri müzik sektörü tamamen kapalı. Tek bir gün dahi açılmadı. Tek bir konser dahi verilemedi... 11 aydır işsizler. 11 aydır tek kuruş gelirleri yok....³²⁷

Bu söyleminde Akşener; pandemi tedbirleri kapsamında ekonomik olarak olumsuz etkilenen bir diğer kesimin müzisyenler olduğunu ifade etmektedir. Müzisyenlerin pandemide işsizlikle karşı karşıya kaldıklarının ve gelir edemediklerinin dile getirilmesi ile salgının ekonomide oluşturduğu tehdit görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin yaşam koşullarını ve refahını etkilemesi sebebi ile salgının ekonomik güvenliğe tehdit oluşturduğu söylenebilir.

Salgının yayılımının önüne geçmek amacıyla alınan tedbirler kapsamında ekonomik alanda sorunların ortaya çıktığı bilinmektedir. Meral Akşener'de yine salgın sebebi ile ekonomide oluşan sorunlar sonucunda insanların işsiz kalma riskinin bulunduğunu ifade ettiği söylemi aşağıdaki gibidir:

...Bugün geldiğimiz noktada, çalışanlarımız ve işverenlerimiz zor durumda. Nitekim, kısa çalışma ödeneği de ay sonunda bitiyor. Bu ödenekten, 1 milyon 300 bin çalışanımız faydalaniyor. Kısa çalışma ödeneği sonlandırılınca, işten çıkarma yasağı da son bulacak.

³²⁶ Katrehaber, <https://katrehaber.com/meral-aksener-otelenecek-krediler-halk-bankasi-ile-sinirlendirilmasin-erteleme-suresi-6-ay-yerine-1-yil-olsun-otelemeden-kaynaklanacak-faiz-yuku-bankalarla-yapilacak-bir-anlasma-cercevesinde-h/amp/>, E.T: 11.06.2022

³²⁷ İyi Parti, "Grup Konuşmaları", <https://iyiparti.org.tr/genel-baskanimiz-sayin-meral-aksener-iyi-parti-teroristin-kafasindan-konfeti-temizlemez>, E.T: 11.06.2022

Yani bugünün şartlarında bu insanlarımızın önemli bir bölümü, işsiz kalma riskiyle karşı karşıya” dedi....³²⁸

Bu söyleme istinaden, salgının işçiler ve işverenlerin ekonomisini kötü etkilediği söylenebilmektedir. Akşener salgının ekonomide oluşturduğu tahribatın giderilmesine yönelik devlet tarafından uygulamaya konulan kısa çalışma ödeneği ve işten çıkarma yasaklarının son bulması ile insanların işsizlikle karşı karşıya kalabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla söylemde salgının ekonomide oluşturduğu ve oluşturacağı tehditlerin ifade edilmesiyle ekonomik güvenliğin tehdit edildiği söylenebilir. Ayrıca Akşener’in “*Mesela ücretli öğretmenlerimiz ders verdikçe ücret alıyorlar. Bu dönemde eğitime ara verildiği için perişan durumdadır*”³²⁹ söyleminde ücretli öğretmenlerinde bu süreçte gelir elde edememesi sebebiyle perişan durumda olduklarının dile getirilmesi ekonomik alanda salgının ortaya çıkardığı tehditleri gösterir nitelikte söylemlerden biridir denilebilir.

Covid-19 salgını ekonominin yanında bir de toplumsal yaşama tehdit oluşturmuştur. Toplumsal alanda da olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durumu siyasal alana taşıyan aktörlerden Akşener’in “*...Milletçe türlü zorluklarla mücadele ettiğimiz şu pandemi döneminde doğal olarak çocuklarımız da hem eğitimsel hem de psikolojik anlamda salgın şartlarından derinden etkilendiler...*”³³⁰ ve “*...2 buçuk milyon öğrencimiz, tablete ve internete ulaşamadığı için uzaktan eğitimden mahrum...*”³³¹ söylemlerinde görülmektedir ki; Covid-19 salgını sürecinde okulların kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesi ile uzaktan eğitime erişimde gerekli araçlara sahip olmayan öğrenciler eğitimden mahrum kalmışlardır. Aynı zamanda bu salgın sürecinin çocukların psikolojisini de etkilediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bir toplumun gelişmesinde büyük büyük önem arz eden eğitim kurumunun pandemide olumsuz etkilenmesi ve yine toplumun geleceğini şekillendirecek olan çocukların pandemi sürecinden psikolojik olarak da etkilenmesi ile salgının toplumsal güvenliğe de tehdit oluşturduğu söylenebilir.

³²⁸ İyi Parti, <https://iyiparti.org.tr/sen-yeter-ki-sandigi-getir-milletimiz-ne-yapacagini-cok-iyi-bilir>, E.T: 11.06.2022

³²⁹ Duvar Gazete, <https://www.gazeteduvar.com.tr/aksener-ruzgar-esse-atarlanan-erdogan-pek-minnos-olmus-haber-1520638>, 11.02.2022

³³⁰ İyi Parti, <https://iyiparti.org.tr/milletin-adami-megerse-tahkimin-avukatiymis>, E.T: 11.06.2022

³³¹ İyi Parti, <https://iyiparti.org.tr/genel-baskanimiz-sayin-meral-aksener-iyi-parti-teroristin-kafasindan-konfeti-temizlemez>, E.T: 11.06.2022

4.3.5. Halkların Demokratik Partisi'nin Söylemleri

4.3.5.1. Söylemlerde Covid-19'un Güvenlikleştirilmesi

Covid-19'un güvenlikleştirilmesi sürecinde bir diğer güvenlikleştirici aktör olarak HDP karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 salgınının siyasal alana taşınarak güvenlik meselesi olarak işaretlenmesi sürecinde HDP'nin açıklamalarının da yer edindiği görülmektedir. Bu kapsamda güvenleştirmenin ilk adımı olan meselenin tehdit oluşturduğunun söylem ile dile getirilmesi hamlesi HDP'nin, *"Bu yıl insanlık baharı Korona Virüsü tehdidi ile karşıyor. Salgın, bizlerin biy.-politik ve coğrafi varoluşumuzu derinden etkiliyor..."*³³² ve *"Tehlikenin ne kadar büyük olduğunu artık hepimiz biliyoruz. Herkes tehdit altında yani bütün insanlık tehdit altında"*³³³ açıklamalarında görülmektedir. Bu söylemlerde; Covid-19 salgını tehdit eden unsur, toplum ise varoluşu tehdit edilen referans nesnesi olarak çerçevelenmektedir. Güvenliğin tehlike ve tehditlerden uzak olma halini³³⁴ ifade ettiği düşünüldüğünde; hem insanlığın varoluşunun tehlike altında oluşu hem de söylemlerde direkt olarak *'tehdit'* ibaresine yer verilmesi meselenin güvenlik alanına çekildiğini göstermektedir. Dolayısıyla konuşmalarda yer verilen bu ifadeler, Covid-19'u güvenlik sorunu olarak işaretlemeyi destekler nitelikte söylemlerdir denilebilir.

Bir tehdit ve güvenlik meselesi olarak çerçevelenen Covid-19 salgını ile mücadele için HDP, bütün imkanların seferber edilmesi ve ivedilikle önlemlerin alınması gerektiğini aşağıdaki söylemi ile dile getirmiştir. Burada karantina tedbirlerinin alınması, genel ihtiyaçlar dışındaki tüm alanlarda üretimin durdurulması çağrısı, salgın vakalarının yüksek seyrettiği bölgelere seyahatlerin azaltılması çağrısı gibi olağanüstü önlemlerin gerekçesi olarak toplumun sağlığı ve insanlığın varlığını devam ettirebilmesi ifade edilmiştir.³³⁵ Dolayısıyla tehdit karşısında toplumun varoluşunun korunması için önlem alınması gerektiğinin söylenmesi sorunun güvenleleştirildiğinin göstergesi olarak düşünülebilir.

Halkların Demokratik Partisi olarak; toplum sağlığını her şeyin üstünde gören bir bakış açısıyla hiçbir yurttaşımızın bu salgında yaşamını kaybetmemesi için; hiçbir siyasi çıkar ve ekonomik yarar gözetilmeksizin ülkenin bütün imkânlarının salgının önlenmesi için seferber edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yurttaşların bu zor dönemde ödediği vergilerin, onların

³³² HDP Web Sitesi "Sağlık Emekçilerimizin Sağlığı Hepimizin Sağlığıdır", <https://hdp.org.tr/tr/saglik-emekcilerinin-sagligi-hepimizin-sagligidir/14070/index.html>, E.T: 07.06.2022

³³³ Ocakmedya, "HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar: İnsanlığımızı Kurtaracak Olan Şey Dayanışmadır", <https://ocakmedya.com/hdp-es-genel-baskani-sancar-insanligimizi-kurtaracak-olan-sey-dayanismadir/>, E.T: 07.06.2022

³³⁴ Güvenlik Portalı, "Güvenlik Kavramı", <https://trguvenlikportali.com/ders-1-guvenlik-kavrami/>, E.T: 12.06.2022

³³⁵ HDP, "Önceliğimiz Tolum Sağlığı Olmalıdır", 29 Mart 2020, <https://hdp.org.tr/tr/onceligimiz-toplum-sagligi-olmalidir/14089/>, E.T: 12.06.2022

sağlığı için kullanılmasına dair aşağıdaki önlemlerin ivedilikle alınması çağrısını yapıyoruz.³³⁶

HDP'nin bir başka açıklamasında “*Türkiye’de ve dünyada insanlar Korona Virüs salgını ile mücadele ediyor. Tedbirler alınmazsa insanlığa adeta bir felaket getirecek...*”³³⁷ söylemi ile Covid-19 salgınına karşı önlem alınmazsa bir felaketin yaşanabileceği ifade edilmektedir. Güvenikleştirme kuramında söz ediminin ilgili kitlece kabulünde kolaylaştırıcı koşulların etkisinin olduğu³³⁸ düşünüldüğünde bu söylemde salgın önlenemezse felaket yaşanabileceği ifadesi ile alımlayıcı kitlenin korku hissiyatına kapılarak alınan tedbirleri kabullenmesinde kolaylık sağlayabileceği düşünülebilir.

HDP'nin bir başka açıklamasında salgının önlenmesine yönelik tedbirler alınması gerektiği ve olağanüstü önlemin ifade edildiği söylemi şu şekildedir; “*Sağlık Bakanı koronavirüs salgınının kontrolden çıktığını itiraf etti. O halde buna uygun ciddiyette tedbirler alınmalıdır. Acil, zorunlu üretim dışındaki tüm üretim durdurulmazsa bu salgını önlenme ihtimali yoktur...*”³³⁹ Bu kapsamda, salgın tehdidinden korunmak için zaruri ihtiyaçlar dışındaki üretimin durdurulması gibi bir olağanüstü önlemin uygulamaya geçirilmesinin gerektiğinin ifade edilmesi ile salgınının güvenikleştirildiği söylenebilir.

“*HDP olarak söyledik, söylemeye devam ediyoruz. Salgın süresince herkesin evde kalması gerekiyor. Hepimiz, ailemizin ve toplumun sağlığı için mutlaka ama mutlaka evde kalmalıyız...*”³⁴⁰ söyleminde aynı zamanda güvenikleştirme sürecinde alımlayıcı kitlenin bu sürece dahil olması için alınan tedbirlere uyumun halk sağlığı için gerekli olduğunun ifade edildiği görülmektedir.

Covid-19 virüsünün insan sağlığının yanında ekonomik sektöre ve toplumsal yaşamada tehdit oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu durum siyasal alana söylemler aracılığıyla taşınmıştır. HDP Covid-19 virüsünün ekonomide ve toplumsal alanda olumsuz etkiler yarattığını söylemlerinde dile getirmiştir. Bu söylemlerden biri, pandemi sürecinde kadınların en çok etkilenen kesim olduğunu dile getirdiği aşağıdaki ifadesidir.

Değerli kadınlar, bütün dünyada derin krizlere ve eşitsizliklere yol açan bir pandemi sürecinden geçiyoruz. Bu krizlerin en fazla vurduğu toplumsal kesim hiç kuşkusuz kadınlar olmuştur. Çünkü dünyanın her yerinde hala en yoksul kesim ne yazık ki kadınlardır. En

³³⁶ HDP, a.g.e., 29 Mart 2020

³³⁷ İktidarı Bir Kez Daha Uyarıyoruz Bölgesel Ayrımcılığa Son Verin, 27 Mart 2020, <https://hdp.org.tr/tr/gunay-iktidari-bir-kez-daha-uyariyoruz-bolgesel-ayrimciliga-son-verin/14085/>, E.T: 12.06.2022

³³⁸ Buzan vd., a.g.e., s. 32-33.

³³⁹ HDP, “Ebru Günay: Yargı Talimat Alıp Harekete Geçiyor, Yandaş Medya Algı İçin İnfaz Yapıyor,” 20 Kasım 2020, <https://hdp.org.tr/tr/ebru-gunay-yargi-talimat-alip-harekete-geciyor-yandas-medya-algi-icin-infaz-yapiyor/14834/>, E.T: 12.06.2022

³⁴⁰ HDP, a.g.e., 27 Mart 2020

büyük işsiz grubu, en güvencesiz işlerde çalışanlar, işlerini ilk kaybedenler elbette pandemi sürecinde kadınlar olmuştur.³⁴¹

HDP'nin aynı zamanda yine kadınların bu süreçte ev işi yükünün arttığı, işsizlikle karşı karşıya kaldıkları durumunun yaşandığını ve şiddetle de karşılaştıklarını ifade ettiği söylemleri şu şekildedir;

...Sokağa çıkma kısıtlamalarında hasta, engelli, çocuk, yaşlı bakımı ve ev işlerinin yükü kadınların sırtına yüklenmiştir. Kadınlar her zaman olduğundan çok daha fazla istihdam dışına ve güvencesiz alana itilmiştir. DİSK'in verilerine göre Kasım 2020 itibarıyla geniş tanımlı işsizlik oranı kadınlarda yüzde 38'dir. Yani her 10 kadından 4'ü işsizdir. Pandemide her 2 kadından 1'i ya işten çıkarılmıştır ya da ücretsiz izne tabi tutulmuştur....³⁴²

*"...Pandemi kadınlar için daha çok sömürü, daha çok şiddet, daha çok ölüm oldu...."*³⁴³

Dolayısıyla söylenebilmektedir ki; pandemi sürecinde halk sağlığının korunması için iş yerlerinin kapatılması vesilesiyle işsiz kalan vatandaşlar arasında en çok etkilenenlerin kadınlar olduğu ifade edilmektedir. İşsizlik doğrudan ekonomik problemlerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İşsiz kalan ve sokağa çıkma yasakları ile eve kapanan kadınların süreçten ekonomik olarak etkilenmesinin yanı sıra aynı zamanda aile içi yükün kadınlar üzerinde arttığı ve şiddete de sebep olduğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla söylemlerde ekonomik ve toplumsal temalara yer verilmesi ile salgının bu alanlarda da güvenlik tehdidi oluşturduğu söylenebilir.

HDP'nin; *"...Baharın gelişini ve Kürt halkı için yeni bir uyanışı ifade eden Nero bu yıl tüm dünyada küresel bir salgın haline gelen Koronavirüs (Kovid-19) nedeniyle kitlesel olarak kutlanamayacak, mahallelerde Newroz ateşi simgesel olarak yakılacak..."*³⁴⁴ söyleminde görüldüğü üzere toplumda kültürel bir gelenek olan Nevruz kutlamalarının Covid-19 salgını sebebiyle alınan önlemlerden dolayı kutlanamamasıyla salgının kültürel anlamda tehdit oluşturduğu ve toplumsal güvenliğe tehdit olarak görüldüğü söylenebilir. HDP'nin aşağıdaki söylemlerinden devam edildiğinde;

Salgın sonucu ekonomide bir daralma yaşandığı ve sonraki dönemde çok ciddi bir ekonomik krizin hatta çöküşün yaşanabileceğine dair öngörüler var. Ama bu belirleme kendi başına meselenin özünü açıklamaya yetmiyor. Çeşitli üretim alanlarında emek veren yüzbinlerce insan işsiz kaldı ve kriz derinleştikçe bu sayı maalesef artacak. Küçük işletmelerde ve hizmet sektöründe arka arkaya iflasların yaşandığı ve çok sayıda insanın işsiz kaldığını görüyoruz....³⁴⁵

³⁴¹ HDP, "Buldan: Kadınlar HDP'yle Bu Ülkeyi Yönetmeye Geliyorlar", 9 Mart 2021, <https://hdp.org.tr/tr/buldan-kadınlar-hdpye-bu-ulkeyi-yonetmeye-geliyorlar/15156/>, E.T: 12.06.2022

³⁴² HDP, a.g.e.,

³⁴³ HDP, "Buldan: Tarihsel Bir Eşitlik Meselesi; Kürt Sorunu ve Kadınlar", 15 Şubat 2021, <https://hdp.org.tr/tr/buldan-tarihsel-bir-esitlik-meselesi-kurt-sorunu-ve-kadınlar/15067/>, E.T: 12.06.2022

³⁴⁴ HDP, <https://hdp.org.tr/tr/buldan-sayin-ocalanin-newroz-mesajlari-gecerlilikini-koruyor/14059/>, E.T: 12.06.2022

³⁴⁵ HDP, "Sancar: HDP'yi Alkışlayanlar AKP ile İttifak Kuruyor", 4 Mayıs 2020, <https://hdp.org.tr/tr/sancar-hdpyi-dislayanlar-akp-ile-ittifak-ariyor/14207/>, E.T: 12.06.2022

2020 yılı aslında her yönüyle hepimizi etkileyen bir yıldır ama belki de bizi en çok etkileyen durumların başında, özellikle pandeminin getirdiği ekonomik kriz başta olmak üzere halkımızın yaşadığı sorunlar oldu. Mart ayında, sokağa çıkma yasaklarının ardından evlere kapanma süreciyle halkımızın işine gidememesi ve bununla birlikte yaşadığı ekonomik kriz bizi en çok etkileyen durumların başında geldi....³⁴⁶

açıklamalarında görülmektedir ki; Covid-19 salgını sebebiyle halk sağlığının korunması için alınan sokağa çıkma yasakları ve iş yerlerinin kapatılması vesilesiyle yüz binlerce insanın işsiz kalmasıyla ekonomik problemlerin ortaya çıktığı dile getirilmektedir. Söylemlerde ekonominin dolaylı olarak tehdit edildiği ve olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu kapsamda ekonomik temaların söylemlerde yer edinmesi ile salgının ekonomik güvenliği tehdit ettiğini söyleyebiliriz.

...Bugünlerde herkes iki temel kaygıyı yaşıyor: Sevdiklerimiz ve dostlarımızın virüsten korunması ve iş ve aş kaygısı. Bildiğimiz ve yaşamaya alıştığımız hayatın akışı değişince geleceğe güvenle bakamaz hale geliriz. İşsizler için hayat zaten durma aşamasına gelmişti. Şu anda 8 milyon olan işsize yüz binlerin hatta milyonların hızla eklenmesi gibi bir risk ile karşı karşıyayız.³⁴⁷

“Salgının henüz birinci ayı itibariyle, mevcut 8 milyon işsize, milyonlarca yeni işsiz eklendi. Gündelik yevmiye ile çalışan emekçiler açlıkla karşı karşıya bırakıldı. Vatandaşlarımız temel ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldi....”³⁴⁸

HDP’nin yukarıdaki söylemlerinde pandemi sebebiyle işsizliğin arttığı, gündelikçi olarak çalışan vatandaşların sokağa çıkma yasağı ile eve kapanması sebebiyle işlerinin kaybetmesi sonucunda ekonomik problemler yaşadığı ve açlıkla karşı karşıya kaldığı dile getirilmiştir. Pandeminin yarattığı bu ekonomideki etkilerin daha da ağırlaşacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla söylenebilmektedir ki; pandemi ekonomiye de ciddi tehditler oluşturmuştur ve bu tehditlerin söylemlere yansması ile de salgının ekonomik alanda güvenlikleştirildiği söylenebilir.

HDP, “salgından derinden etkilenen alanlardan biri de eğitim alanıydı, çocuklar ve gençlerdi. Uzaktan eğitim uygulaması hem aileleri hem öğretmenleri hem de öğrencileri zorladı...”³⁴⁹ söylemi ile yine pandeminin eğitimi derinden etkilediğini dile getirerek toplumsal alanda tehdit oluşturduğunu siyasi söylem içerisinde ifade etmiştir.

³⁴⁶ HDP, “Buldan: AKP-MHP’nin Ülkeyi Yönetmesini İstemeyenlerin Sayısı Çok Yüksek, 2021’de Erken Seçim Olmalıdır”, 24 Aralık 2020, <https://hdp.org.tr/tr/buldan-akp-mhp-nin-ulkeyi-yonetmesini-istemeyenlerin-sayisi-cok-yukse-2021-de-erken-secim-olmalı/14933/>, E.T: 12.06.2022

³⁴⁷ HDP, “Krizden ‘Fırsat Çıkarma’ Derdine Düşmenin Maliyeti İnsan Yaşamı ve Halk Sağlığıdır”, 20 Mart 2020, <https://hdp.org.tr/tr/krizden-firsat-cikarma-derdine-dusmenin-maliyeti-insan-yasami-ve-halk-sagligidir/14060/>, E.T: 12.06.2022

³⁴⁸ HDP, “Koronavirüs Salgınına Karşı Güvence Sağlamak Amacıyla 7197 Sayılı Bütçe Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi” https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Onergeler/2020_butce_Kanununda_degisiklik.docx, E.T: 12.06.2022

³⁴⁹ HDP, <https://hdp.org.tr/tr/salgın-doneminde-kurt-dusmanligi-raporunu-acikladik/14459/>, E.T: 12.06.2022

Dolayısıyla pandeminin toplumsal güvenliği de tehdit ettiği ve bu alanda güvenlikleştirildiği de söylenebilir.

Yukarıda incelenen güvenlikleştirici aktörlerin söylemlerinde Covid-19 salgınının siyasi söylem içerisinde bir tehdit ve güvenlik sorunu olarak yer aldığı ve bu sorunun giderilmesine yönelik olağanüstü önlemlerin alınarak salgının güvenlikleştirildiği görülmüştür. Aynı zamanda salgının sadece sağlığa değil, sokağa çıkma yasakları ile neredeyse üretimin her sektörde durma noktasına gelmesiyle, iş yerlerinin kapanmasıyla vatandaşların işsiz kalmasıyla ekonomiye ve eğitim- öğretime ara verilmesiyle, bütün kültürel etkinliklerin ertelenmesiyle de toplumsal alana tehdit oluşturduğu söylemlerde görülmüştür. Salgının ekonomik ve toplumsal alanlarda yol açtığı bu olumsuz sonuçların aktörlerin söylemlerinde incelenmesinin ardından çalışmanın devamında pandemi sürecinin 2020 yılında Türkiye’de ekonomi üzerinde oluşturduğu genel etki verileri kullanılarak incelenecektir.

4.4. Covid-19 Salgınının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

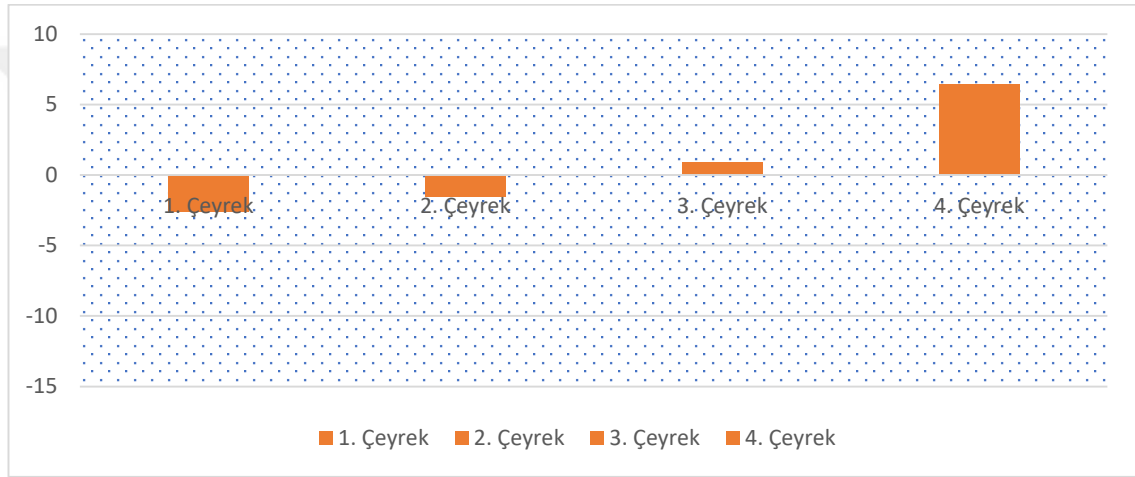
Tüm dünyaya yayılan Covid-19 virüsü neredeyse bütün ekonomiler üzerinde olumsuz etkisini hissettirmiştir. Kısa süre içerisinde bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını yarattığı tahribatlar neticesinde şirketlerin iflasına, ekonomilerin krize sürüklenmesine, sistemsel yapının işleyişinin zarar görmesine yol açmıştır.³⁵⁰ Türkiye ekonomisi de salgından doğrudan etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’de Covid-19 virüsünün ilk vakasının görülmesinin ardından hükümet tarafından sonraları ekonomik alanda da etkileri görülecek olan bir dizi önlem alındığı açıklanmıştır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedilen bu önlemlere kısaca değinilecek olursa; uluslararası seyahatlerin kısıtlanması ve durdurulması, sokağa çıkma kısıtlamalarının getirilmesi kapsamında restoran, lokanta, kafe gibi iş yerlerinin faaliyetlerine ara verilmesi, eğitime ara verilmesi, tüm kültürel etkinliklerin durdurulması gibi bir dizi tedbirler görülmektedir.³⁵¹ Salgının yayılımının önlenmesi amacıyla alınan bu tedbirler ekonominin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla Covid-19 salgınının ekonomide oluşturduğu tehdit göz önünde bulundurularak pandemi sürecinin Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı değişimleri incelemekte fayda vardır. Ancak bu noktada belirtmekte fayda var ki; ekonomide meydana gelen değişimde yalnızca pandeminin etkisi olduğu söylenemez. Elbette ki çeşitli etkenler de ekonomide bazı olumsuz

³⁵⁰ Burak Sertkaya ve Seher Baş, “Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Riskler ve Olası Senaryolar”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 11, Sayı 21, 2021, s. 148.

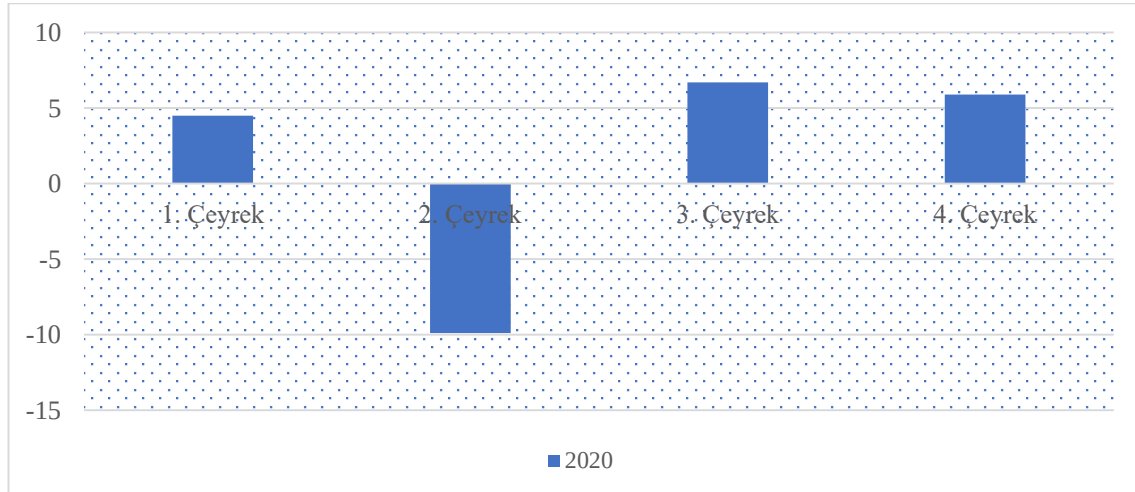
³⁵¹ Sabri Burak Arzova ve Bertaç Şakir Şahin, “Covid-19’un Yarattığı Ekonomik Etkilerle Mücadele Felsefesi, Araçları ve Karakteristik Özellikleriyle İslami Finansman Modelinin Rolü”, *Bilimname*, Cilt 2021, Sayı 44, 2021, s. 461

sonuçların meydana gelmesine yol açmıştır. Ancak çalışmanın konusunun Covid-19 salgını olması sebebi ile bu ekonomik göstergelerde yaşanan değişikliklerde salgının da etkisi olduğu düşünülerek bu veriler incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de pandemi öncesi ve pandemi dönemi enflasyon, işsizlik, istihdam, büyüme hızı, ithalat ve ihracat, dış ticaret dengesi oranlarındaki değişime pandemi sürecinin de etkisi olabileceğinden ötürü bu oranlardaki değişimlerin incelenmesi gerekli görülmüştür.

Pandemi sürecinde Türkiye ekonomisinin büyüme oranları incelendiğinde 2020 yılının ilk çeyreğinde ekonomi %4.4 büyüme kaydederken ikinci çeyrekte pandeminin ülkeye ulaşması ve bir dizi güvenlikleştirci önlemlerin yasalaşması sebebi ile ekonomide %9.9 küçülme kaydedildiği görülmüştür.³⁵²

Şekil 2. 2019 Yılı ekonomik büyüme.³⁵³

Şekil 3. 2020 Yılı ekonomik büyüme.³⁵⁴

³⁵² T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, “2020 Yılı 2. Çeyrek Büyüme Verileri Açıklandı”, <https://www.sbb.gov.tr/2020-yili-2-ceyrek-buyume-verileri-aciklandi/>, E.T: 15.06.2022

³⁵³ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=D%C3%B6nemsellik-Gayrisafi-Yurt-%C4%B0%C3%A7i-Has%C4%B1la-IV.-%C3%87eyrek-Ekim---Aral%C4%B1k,-2020-37180&dil=1>, E.T: 15.06.2022

³⁵⁴ a.g.e.

Yukarıda Şekil 2 ve Şekil 3'te ekonomik büyüme oranları incelendiğinde 2019 yılına göre 2020 yılında ekonomide dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. 2020 yılının mart ayında salgının Türkiye'ye sirayet etmesi ile birlikte görülmektedir ki yılın ikinci çeyreğinde büyüme negatif etkilenecek şekilde ekonomide daralma yaşanmıştır.³⁵⁵ Yılın sonraki dönemlerinde ekonominin tekrardan toparlandığı görülmektedir. Yıl sonunda ise TÜİK tarafından Türkiye ekonomisinin %1.8 oranında büyüme kaydettiği açıklanmıştır.³⁵⁶

2020 yılında pandemi sebebiyle alınan bazı tedbirlerin sonucunda ekonominin olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Bu olumsuzluğun bütçe dengesini de etkilediği söylenebilmektedir. 2020 yılının ocak ayından haziran ayına kadar olan süre zarfında merkezi yönetim bütçesi 109 milyar 450 milyon TL açık vermiştir. 2019 yılının aynı dönemleri ile bu miktar kıyaslandığında 2019'da 78 milyar 583 milyon TL olduğu görülmüştür.³⁵⁷ 2020 yılının tamamı için bütçe açığına bakıldığında sayının 172 milyar 743 milyon TL olduğu görülmüştür. Yine pandemi öncesi 2019 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında bu miktarın 2019'da 124 milyar 747 milyon olduğu görülmüştür.³⁵⁸ Pandeminin ekonomide oluşturduğu bozulmalarla mücadele etmek için yapılan harcamaların bütçenin dengesine olumsuz yansıdığı söylenebilir.

Türkiye'de pandemi sürecinin olumsuz etkisi istihdam üzerinde de görülmüştür. 2020 yılında Türkiye'de istihdam oranı %42.8 olarak açıklanmıştır. Bu oran pandemi öncesi 2019 yılı ile karşılaştırıldığında 2,9 puanlık bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Aşağıda 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye'de istihdam sayısının kişi bazında verildiği Şekil 4, TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur. 2020 yılında Türkiye'de istihdam edilen kişi sayısı verileri incelendiğinden özellikle mart, nisan ve mayıs aylarında bu sayıda azalma yaşandığı görülmektedir. Aynı zamanda 2020 yılındaki istihdam verileri bir önceki yılın aynı ayı ile kıyaslandığında ocak ayından sonra istihdam edilen kişi sayısında azalma meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla pandemi sürecinde salgının yayılımının önüne geçmek, toplum sağlığını korumak adına alınan bazı tedbirler ne yazık ki ekonominin olumsuz etkilenecek şekilde sebep olmuştur.³⁵⁹ Bu kapsamda berber, lokanta vb. iş yerlerinin belirli sürelerle kapatılması ve sokağa çıkma

³⁵⁵ Öner, a.g.e., s. 83.

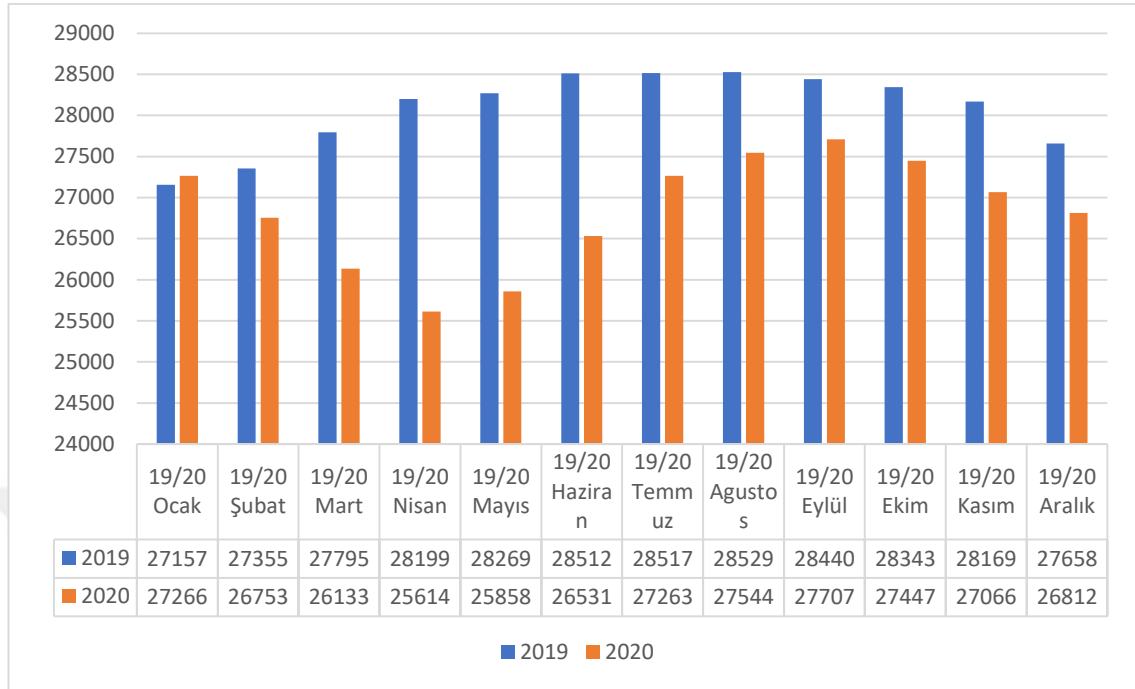
³⁵⁶ a.g.e.

³⁵⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, "Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu 2020", https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/MYB_Gercekleşmeleri-ve-Beklentiler-Raporu_2020.pdf, E.T: 16.06.2022

³⁵⁸ T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, "Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu", Aralık 2020, s.6, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/Butce-Gercekleşme-Raporu-Aralik-1.pdf>, E.T: 16.06.2022

³⁵⁹ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>, E.T: 17.06.2022

yasakları gibi tedbirlerin etkisinin ülkede istihdam seviyesinde olumsuz etki yarattığı söylenebilmektedir.

Şekil 4. 2019 ve 2020 istihdam rakamları (kişi/ milyon).³⁶⁰

Pandeminin ekonomiye etkisinin bir diğer göstergesi olarak 2020 yılında işsizlik oranlarına bakılmasında fayda vardır. 2020 yılında işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0.5 oranında azalış göstererek %13.2 olarak kaydedilmiştir.³⁶¹ Pandemi sürecinde işten çıkarmalara karşı yasal önlemlerin alınması ve kısa çalışma ödeneğinin uygulamaya konulması gibi tedbirlerle her ne kadar işsizlik oranlarının artmasının önüne geçilmiş olsa da TÜİK verilerine göre hazırlanmış olan aşağıdaki Tablo 3'te, 2020 yılında Türkiye'de işsizlik oranının %12-13 civarında seyrettiği görülmektedir.³⁶² Yine Tablo 3'te 2020 yılı içerisinde en yüksek işsiz sayısının Ağustos ayında 4 milyon 194 bin kişi olarak kaydedildiği görülmektedir.

Tablo 3. 2020 yılı işsizlik rakamları ve oranları.³⁶³

Dönem	İşsiz Sayısı (Milyon)	İşsizlik Oranı (%)
Ocak	4362	13.8
Şubat	4228	13.6

³⁶⁰ TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/>, E.T: 17.06.2022

³⁶¹ TÜİK, "İşgücü İstatistikleri 2020", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-2020-37484>, E.T: 17.06.2022

³⁶² Ayşegül Han, Ceren Pehlivan ve Gökhan Konat, "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Analizi", *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2022, s. 35.

³⁶³ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>, E.T: 17.06.2022

Tablo 3. (Devamı)

Dönem	İşsiz Sayısı (Milyon)	İşsizlik Oranı (%)
Mart	3971	13.2
Nisan	3775	12.8
Mayıs	3826	12.9
Haziran	4101	13.4
Temmuz	4227	13.4
Ağustos	4194	13.2
Eylül	4016	12.7
Ekim	4005	12.7
Kasım	4005	12.9

Türkiye’de işsizlikten en çok etkilenen nüfusun gençler olduğu da bilinmektedir. Çünkü Türkiye’de genç nüfusun oranı toplam nüfus içerisinde oldukça yüksektir. Bu sebeple 2020 yılı ağustos ayında genç nüfusun işsizlik oranı incelendiğinde %26.1 olarak gerçekleştiği görülmektedir. %26.1 oranının OECD ortalamalarının oldukça üzerinde olması dikkat çekmektedir.³⁶⁴

Salgının sonuçlarının inceleneceği bir diğer ekonomik gösterge olarak enflasyon oranlarının; yıllık bazda, Aralık 2020’de TÜFE’nin Aralık 2019 yılına göre %14.60 oranında arttığı görülmüştür. Bu artış aralık ayında aylık bazda %1.25 olarak gerçekleşmiştir. Yani 2020 yılını Türkiye %14.60 enflasyon oranı ile tamamlamıştır. Bu oran 2019 yılında ise %11.84 olarak gerçekleşmiştir³⁶⁵. Merkez Bankası 2020 yılı için son çeyrekte hazırladığı raporda enflasyon oranının bu yıl için %12.1 olarak gerçekleşeceği tahmininde bulunmuştur.³⁶⁶ Ancak 2020 yılında %14.60 olarak gerçekleşen enflasyon oranında görülmektedir ki 2.5 puanlık bir aşma gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Merkez Bankası 2021 yılı için ise enflasyonun %18.4 olarak gerçekleşeceği öngörüsünde bulunmuştur.³⁶⁷ Ancak 2021 yılın da ise enflasyonun %36.08 olarak gerçekleştiği görülmüştür.³⁶⁸ Enflasyon oranları üzerinde pandemi sürecinin de etkisi olabileceği söylenebilmektedir.

³⁶⁴ Remzi Bulut ve Coşkun Pınar, “Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik”, *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2020, s. 220

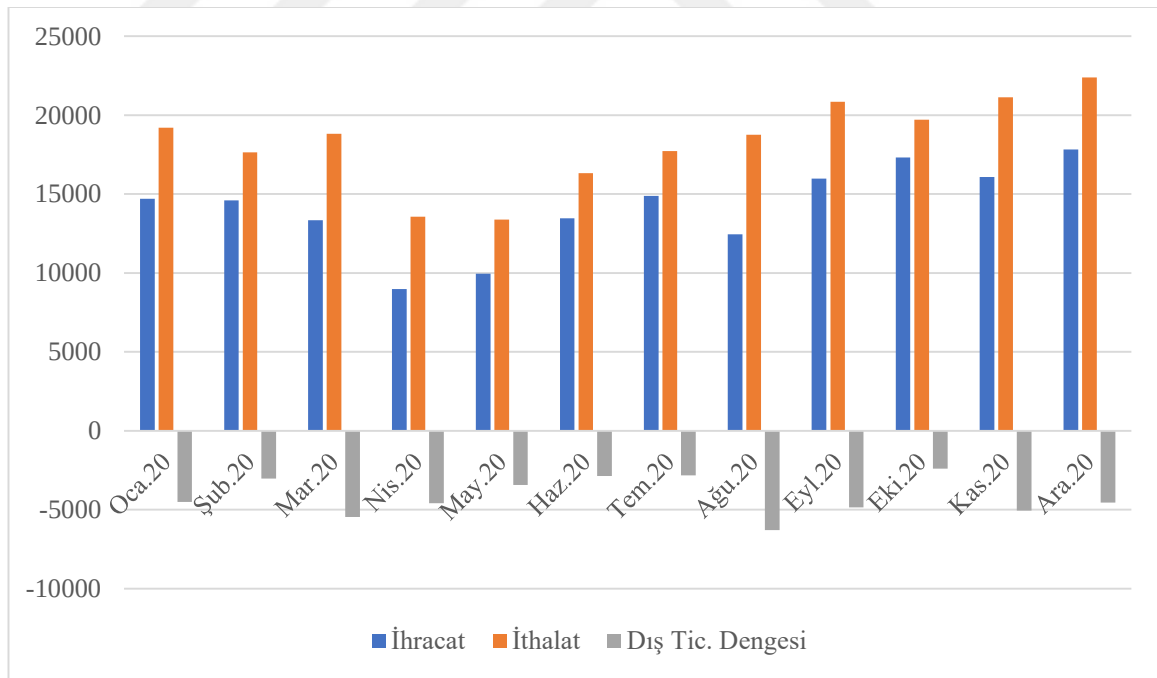
³⁶⁵ TÜİK, “Tüketici Fiyat Endeksi Aralık 2020”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2020-37378>, E.T: 17.06.2022

³⁶⁶ T.C. Merkez Bankası, “Enflasyon Raporu 2020”, s. 5, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/f9033fdd-c4a6-4eb7-91d7-847800612da2/1b20-4.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-f9033fdd-c4a6-4eb7-91d7-847800612da2-nnQfdsl>, E.T: 17.06.2022

³⁶⁷ T.C. Merkez Bankası, “Enflasyon Raporu 2021” s. 5, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d138e9e5-2bfa-4801-a9f2-330a7eca869f/1b21_%C4%B0V.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d138e9e5-2bfa-4801-a9f2-330a7eca869f-nP5-jsS, E.T: 17.06.2022

³⁶⁸ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2021-45789>, E.T: 17.06.2022

Aşağıda Ticaret Bakanlığı verileri esas alınarak hazırlanan Şekil 5 ve Şekil 6’da 2019 ve 2020 yılı dış ticaret rakamları verilmiştir. Bu rakamlardan da görülmektedir ki pandemi döneminde dış ticaret olumsuz etkilenmiştir. Türkiye’de mart ayında salgının görülmesinden sonra özellikle nisan ve mayıs aylarında salgının şiddetinin fazla olması sebebi ile ülkelerin sınırlarını kapaması ve bazı tedbirlerin etkisi dış ticarete yansımıştır.³⁶⁹ Bu durum da pandemi döneminin dış ticaret üzerindeki olumsuz etkisini destekler niteliktedir. TÜİK verilerine göre 2020 yılı mart, nisan ve mayıs ayları ihracatı 2019 yılı aynı aylar ile karşılaştırıldığında ihracat Mart’ta %17.8 azalarak 13.4 milyar, nisan ayında %41.1 azalarak 8.9 milyar, mayıs ayında %40.9 azalarak 9.9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı karşılaştırma ithalat için yapıldığında nisan ve mayıs aylarında %25, %27 oranlarında ithalatın daraldığı görülmüştür. Mayıs ayından sonra ise toparlanma yaşandığı görülmektedir. Yıllık ihracatın en düşük olduğu nisan ayında dış ticaret açığı %102 oranında artmıştır. GTS’ye göre 2019-2020 yılları ocak ve aralık ayları arasındaki süreç karşılaştırıldığında görülmektedir ki 2020’de ihracat %6.3 azalmış ve 169 milyar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise %4.3 artış göstererek 219 milyar olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte dış ticaret açığının ise %69.1 yükseldiği görülmüştür.³⁷⁰

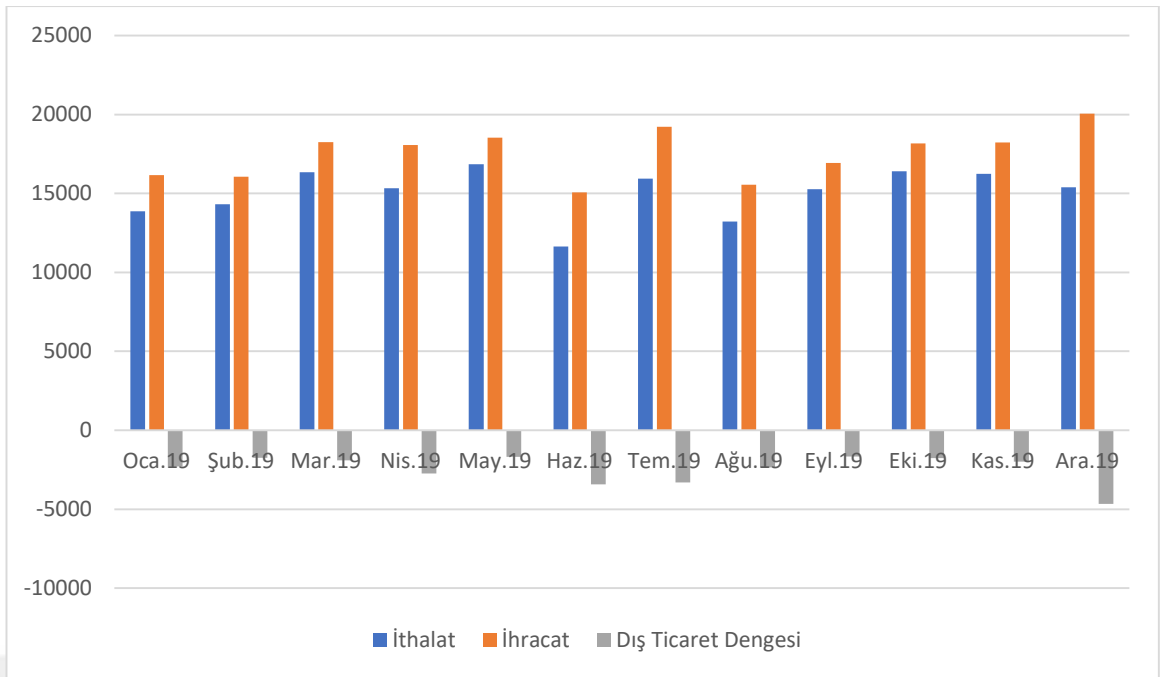

Şekil 5. 2020 Yılı aylık dış ticaret rakamları (milyon dolar).³⁷¹

³⁶⁹ Han vd., a.g.e., s. 36

³⁷⁰ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>, E.T: 17.06.2022

³⁷¹ T.C. Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/2-Aylara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>, E.T: 17.06.2022

Şekil 6. 2019 yılı aylık dış ticaret rakamları (milyon dolar).³⁷²

Yukarıdaki incelenen bilgiler doğrultusunda; genel olarak pandemi sürecinin Türkiye ekonomisinde oluşturduğu olumsuz etki genellikle salgının ülkeye sirayet ettiği mart ayı ve devamında salgının hızla yayılmaya başlaması ile beraber sıkı tedbirlerin alındığı ilerleyen aylarda daha çok hissedildiği söylenebilmektedir. Pandemi sürecinde ekonomide istihdamın azaldığı, enflasyonun arttığı, ihracatın azaldığı, ithalatın daraldığı ve böylelikle dış ticaret açığının arttığı, olağanüstü harcamalar ile bütçe açığının arttığı ve büyüme oranlarının da düştüğü görülmüştür. Pandemi sürecinin ekonomide yarattığı tahribatın etkisinin bu oranlara da yansıdığı söylenebilmektedir.

4.5. Covid-19'un Toplumsal Alandaki Etkileri

Türkiye’de Covid-19 salgınının güvenlikleştirilmesi ile toplumsal alanda da etkileri ortaya çıkacak bir dizi olağanüstü önlem alınmaya başlamıştır. Bu önlemler; okulların kapatılması, uzaktan eğitime geçilmesi, sokağa çıkma yasakları, karantina uygulamaları, sinema, konferans, tiyatro gibi tüm kültürel etkinliklerin ertelenmesi, düğün, nişan, taziye gibi toplumun bir arada bulunacağı birleşmelerin yasaklanması, camilerde cemaatle namaz kılınmasının yasaklanması vb. önlemlerdir.³⁷³ Salgının yayılımını durdurmak ve insan sağlığını korumak için alınan bu önlemlerin sonucunda toplumsal alanda olumsuz etkilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu etkiler incelendiğinde; ilk olarak pandemide

³⁷² T.C. Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/2-Aylara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>, E.T: 17.06.2022

³⁷³ Berkan Güngör, “Türkiye’de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi*, Sayı 4, 2020, s. 830-832

karantina ve sokağa çıkma uygulamaları sebebi ile insanların uzun süre evlerinde kapalı kalması, stres ve virüs bulaşma korkusuna kapılmaları, beraberinde psikososyal sorunların ortaya çıkmasına, aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddetin artmasına neden olduğu söylenebilmektedir.³⁷⁴ Bu kapsamda Türkiye’de pandemi sürecinde kadına yönelik şiddet vakalarında artışların yaşandığını gösteren sayısal veriler bulunmaktadır. ‘*Kadın Cinayetlerini Durdurma Platformu*’, pandeminin Türkiye’de görüldüğü mart ayından mayıs ayı sonuna kadar başvuru hatlarına gelen aramalarda artış olduğunu açıklamıştır. Özellikle pandeminin ülkede ilk kez görülmesiyle evde kalma çağrılarının yapıldığı ve yasakların getirildiği mart ayında platforma şiddet nedeniyle başvuru yapan kadınların sayısında %44, nisanda %55 ve mayıs ayında ise %78 oranında artış gösterdiği söylenmiştir.³⁷⁵ 16 Nisan 2020’de DİSK, KESK, TTB gibi kuruluşlar yaptıkları ortak açıklamada; pandemi sürecinde evde olmanın sağlığın korunması için bir zorunluluk durumu olduğunu ifade ederken aynı zamanda bu durumun kadınların daha çok şiddete maruz kaldığı anlamına geldiğine dikkat çekmişlerdir.³⁷⁶ Pandemide kadına yönelik şiddete dair bir başka açıklama da Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanlığından gelmiştir. Başkanlığın 2020 yılında hazırlamış olduğu rapordaki veriler dikkat çekmektedir. Rapora göre, Türkiye’de salgının görüldüğü mart ayında 2019 yılına kıyasla kadına yönelik şiddet fiziksel ve psikolojik boyutlarda %80 ve %93 oranlarında artmıştır. Aynı zamanda sığınma evi talebinde bulunan kadın sayısında da bir önceki yılın mart ayına göre %78 oranında artış yaşandığı ifade edilmiştir.³⁷⁷ Kadına yönelik şiddetin yanında pandemi de aile içi şiddetinde arttığı ifade edilmektedir. Anadolu Ajansı’nın haberine göre Mart 2020’de İstanbul’da aile içi şiddet olayları geçen yılın aynı ayına kıyasla %38.2 artış göstermiştir.³⁷⁸ Ayrıca pandemide kadınlar işlerini de kaybettiler. İşgücü piyasasından daha hızlı çekilmek zorunda kaldılar. Bu durumda hem kadınların işlerini kaybetmesi hem de karantina evde geçirdikleri sürenin artmasına sebep oldu.³⁷⁹ Bunun üzerine bir de karantinada eğitim-öğretime ara verilmesi, kreşlerin kapatılması, öğrencilerin evlerden online eğitime devam etmesi, evde çocuk bakımı, temizlik, yemek, hasta bakımı gibi ev işi yükünün artması kadının ev içi emeğinin artmasına da sebep

³⁷⁴ Karataş, a.g.e. s. 15

³⁷⁵ “Mayıs 2020 Başvuru Karşılama Raporu”, <https://kadinajansinayeti.net/aciklamalar/2918/mayis-2020-basvuru-karsilama-raporu>, E.T: 19.06.2022

³⁷⁶ “Kadına Yönelik Şiddete Son”, <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/DISK-KESK-TMMOB-TTBli-kad%C4%B1nlar.pdf>, E.T: 19.06.2022

³⁷⁷ TTB, “Grup Raporları”, https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/ttb_kadin_calistayi_grup_raporlari.pdf, E.T: 19.06.2022

³⁷⁸ Anadolu Ajansı, “Koronavirüs Günlerinde Asayiş Suçları Azaldı Aile İçi Şiddet Arttı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/koronavirus-gunlerinde-asayis-suclari-azaldi-aile-ici-siddet-artti/1793263>, E.T: 19.06.2022

³⁷⁹ TTB, “1 Mayıs’a Giderken Kadınların Salgında Bir Yılı”, https://ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=2bd48dac-a9a7-11eb-beba-96f7147e3cb1, E.T: 08.07.2022

olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla kadınların üzerindeki yükün artmasıyla aslında ev içi işlerin yapılması ve paylaşılması noktasındaki cinsiyet temelli eşitsizliğin bu süreçte derinleştiği söylenebilmektedir.³⁸⁰

Pandemi döneminde okulların kapatılması kararı ile eğitim-öğretime ara verilmesi ve eğitime online olarak devam edilmesi durumunun tüm kademelerdeki öğrencilerin eğitimini etkilediği söylenebilir. En başta öğrenme kayıpları meydana gelmiştir. Pandemi süresince online eğitime geçilmesi ile gerekli internet, tablet, bilgisayar vb. araçlara sahip olmayan öğrenciler uzaktan eğitime erişmede sorun yaşamışlardır. Her ne kadar MEB tarafından imkanlar sağlansa da yine de uzaktan eğitime erişemeyen öğrenciler olduğu bilinmektedir.³⁸¹ Bu konuda köy okullarında eğitim gören öğrencilere dair 2020 Yılı Eğitim İzleme Raporu'ndaki uzaktan eğitime erişim oranı dikkat çekmektedir. Raporda 81 ilde 2000 köy muhtarı ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler dahilinde; öğrenimlerini köy okullarında yürüten öğrencilerin yaklaşık %60'ının uzaktan eğitime devam edebilmeleri için gerekli olan teknolojik araçlara ve imkana sahip olmadığı görülmektedir.³⁸² Temel ve ortaöğretimde öğrenim gören yaklaşık 18 milyon öğrenci bulunmaktadır ve pandemi sürecinde bu öğrencilerin %32'nin uzaktan eğitime erişim programı olan EBA'yı aktif olarak kullanamadığı görülmüştür.³⁸³ Aynı zamanda bu süreçte hem yetersiz materyal sebebi ile uzaktan eğitime erişemeyen hem de salgının stresi altında kalarak merkezi sınavlara hazırlanan 8 ve 12. sınıf öğrencilerinin durumu önceki yıllara göre karşılaştırıldığında bu öğrencilerin sosyoekonomik eşitsizliklerden daha fazla etkilendiği söylenmektedir.³⁸⁴ Pandemi döneminde çocukların okullarından uzak, arkadaşları ve öğretmenleri ile görüşmeden, sosyal etkileşimden uzak uzun süre evde kapalı kalmasının yalnızca eğitim-öğretimlerinde olumsuz etkiye sebep olmadığı bunun sosyal ve psikolojik olarak da olumsuz etkilenmelerine sebep olduğu söylenebilmektedir.³⁸⁵

Eğitim kurumları sadece öğrencilerin belirli dersleri öğrendiği bir ortam değildir. Okullar öğrencilere; tarihini, kültürünü, toplumsal değerlerini öğrendikleri, insan

³⁸⁰ Burcu Ünal ve Leyla Gülseren, "Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2020, s. 92.

³⁸¹ TEDMEM, "2020 Eğitim Değerlendirme Raporu", s. 6, <https://tedmem.org/download/2020-egitim-degerlendirme-raporu?wpdmdl=3644&refresh=62b07a76ed18d1655732854>, E.T: 19.06.2022

³⁸² Melike Ergün ve Burcu Meltem Arık, "Eğitim İzleme Raporu 2020: Öğrenciler ve Eğitime Erişim. Eğitim Reformu Girişimi", s. 45, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/EIR20_OgrencilerveEgitimeErisim.pdf, E.T: 19.06.2022

³⁸³ TEDMEM, "2020 Eğitim Değerlendirme Raporu", s. 6, <https://tedmem.org/download/2020-egitim-degerlendirme-raporu?wpdmdl=3644&refresh=62b07a76ed18d1655732854>, E.T: 19.06.2022

³⁸⁴ TÜSİAD, "Covid-19 Etkisinde Türkiye'de Eğitim", ["file:///C:/Users/hp/Downloads/CovidEgitimRapor.09.09.21%20\(3\).pdf"](file:///C:/Users/hp/Downloads/CovidEgitimRapor.09.09.21%20(3).pdf), E.T: 19.06.2022

³⁸⁵ Cem Gençoğlu ve Metin Çiftçi, "Covid-19 Salgınında Bir eğitim Türkiye Üzerinde Bir Analiz" *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 13, Sayı 46, 2020, s. 1667.

ilişkilerini geliştirdikleri, sosyalleştikleri, toplum yaşamına uyum sağladıkları, saygıyı, sevgiyi, paylaşmayı öğrendikleri bir hayat sunar. Sunduğu bu imkanlarla eğitimin bir toplumun geleceğini de etkileyen ve şekillendiren bir kurum olduğu düşünüldüğünde pandemi sürecinde öğrencilerin okullardan uzak kalması ile yalnızca derslerin öğrenilmesinde kayıp yaşanmadığı bunun yanında öğrencilerin hem psikolojik olarak etkilendiği hem de gelişimlerinin etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bilindiği üzere Türkiye’de pandemi sürecinde 65 yaş üstü vatandaşların Covid-19 virüsüne karşı dezavantajlı konumda olmaları sebebi ile sağlıklarının korunması için uzun süre sokağa çıkma yasaklarıyla evlerinde kapalı kalmışlardır. Bu durum yaşlıların hareketsiz ve uzun süre kapalı kalmaları sonucunda fizyolojik sorunlarla, devamında dışarı ile iletişimin kesilmesi sonucunda psikolojik ve sosyal sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmalarına yol açmıştır.³⁸⁶ Bilimsel bir çalışmada, karantina tedbirleri sonucunda yaşlıların fiziksel sağlıklarında kilo alma, kas, eklem ağrıları gibi sorunların meydana geldiği belirtilmiştir.³⁸⁷ İBB’nin 2021 yılında yayınladığı raporda da yine yaşlıların sokağa çıkma yasağına en çok maruz kalan yaş grubu olması sebebi ile bazı fiziksel sağlık ve psikososyal sorunları yaşadıkları belirtilmiştir. Bu sorunlar hareketsizlik sonucu iskelet sistemi problemleri ve yalnız kalma ile birlikte psikolojik etkilenmenin artmasıdır.³⁸⁸ Ayrıca yaşlılar için ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının aynı zamanda onların toplumdan dışlanmasına ve ayrımcı bir muamele görmesine sebep olduğu da bilinmektedir. Sosyal medyada yaşlılara yönelik pek çok ayrımcı, alay ve rencide edici, nefret söylemleri kullanılmıştır.³⁸⁹ Bu konuda Uysal ve Eren’in Twitter üzerinden pandemi sürecinde yaşlılara yönelik ayrımcı söylemleri inceledikleri araştırmada “*alay etme, küçümseme, aşağılanma, hakaret etme ve nefret söylemleri gibi yaşa dayalı ayrımcı tutum söylemleri*” ile karşılaşıldığı görülmüştür.³⁹⁰ Sosyal izolasyon süreleri boyunca yaşlıların hem kendi sağlıkları hem de sevdiklerinin sağlıkları hakkında korku, kaygı, endişe gibi psikolojik duygular içerisine girdiği de bilinmektedir.³⁹¹ Görüldüğü üzere pandemi sürecinde yaşlılar yalnızca sağlıklarının tehlike altında olmasıyla tehdit edilmeyip aynı zamanda sosyal, psikolojik, fizyolojik ve toplumsal olarak da pek çok olumsuz etkiyle yüzleşmek durumunda kalmışlardır.

³⁸⁶ Burak Kahraman, Tuğçe Demet Uğur, Derya Girgin ve Ahsen Büşra Koçak, “Covid-19 Döneminde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Pandemi Sürecinde Yaşadığı Sorunlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 1, 2022, s. 129.

³⁸⁷ Gözde Soysal, “Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 5, 2020, s. 299.

³⁸⁸ İBB, “Salgında Yeni Bir Zirve Yaşanırken İstanbul İçin 14. Ay Durum Analizi ve Öneriler”, 2021, s. 7-18.

³⁸⁹ Soysal, a.g.e., s. 291.

³⁹⁰ Meyrem Tuna Uysal ve Gizem Tan Eren, “Covid-19 Salgını Sürecinde Sosyal Medyada Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği”, *Turkish Studies*, Cilt 15, Sayı 4, 2020, s. 1149.

³⁹¹ Ümran Varlı, “Covid-19 Pandemi Sürecinde Yaşlıların Yaşadıkları Sağlık Anksiyetesi Durumunun Hastalık Algısı ve Tedavi Uyumuna Etkisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi”, Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 51

Bu kapsamda yukarıda incelenen bilgiler dahilinde söylenebilmektedir ki; Geçmişten beri zaman zaman meydana gelen salgın hastalıklar insanların hayatlarını kaybetmesinin çok ötesinde bir hal alarak insan hayatının bütününe sirayet eden bir kriz haline gelmektedir. Covid-19 virüsü de bir sağlık sorunu olmasının ötesinde eğitimde, ekonomide, toplumsal yaşamda da etkiler doğuran küresel bir kriz halini almıştır. İnsanların belirli ve kısıtlı bir alan içerisinde yaşamak zorunda kalmaları, işlerini kaybetmeleri, öğrencilerin, çocukların okullarından, sosyal yaşamdan, arkadaşlarından uzak kalmaları, beraberinde eve kapanmalarla birlikte ekonomik sorunların baş göstermesi, hastalığa yakalanma korkusu, kaygı ve stres halinin hissedilmesi bireylerin sağlığının ötesinde bireylerin psikolojik, sosyal ve toplumsal yaşamlarına da zarar verebilmektedir. Nitekim salgın döneminde aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddetin arttığı, yaşlıların bu süreçte sevdiklerini yitirme korkusu yaşamaları, toplumda ayrımcı ve dışlayıcı tepkiler ile karşılaşmaları, çocukların okullardan uzak kalarak yalnızca eğitim-öğretimde kayıplar yaşamamaları Covid-19 salgınının sadece sağlık sorunu olarak kalmadığını bu salgının toplumsal bir tehdit de olduğunu gösterir nitelikte örneklerdir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarih boyunca meydana gelen salgın hastalıklar dünyanın şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Özellikle tarih boyunca aralıklarla ortaya çıkan veba, kolera ve çiçek salgınlarının etkileri dünya üzerinde uzun yıllar boyunca hissedilmiştir. Son zamanlarda ise daha çok AIDS, SARS ve MERS gibi salgın hastalıklar ortaya çıktığı ve etkilerinin görüldüğü bilinmektedir. 21. yy'da ise Covid-19 salgını dünyayı önemli ölçüde etkisi altına almıştır. Aralık 2019'da ortaya çıkan Covid-19 salgını neredeyse tüm dünyaya tehdit oluşturmuştur. Aslında geçmiş tarihe bakıldığında salgınların çok da yeni bir olgu olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla tarih boyunca hep var olan salgın hastalıkların meydana getirdiği sorunlar ile güvenlik tehditleri içerisinde çoktan yerini almış olduğu söylenebilmektedir. Nitekim koronavirüs salgını da devletlerin güvenliğini tehdit eden bir küresel halk sağlığı krizine dönüşmüştür. Hatta koronavirüs salgınının yalnızca sağlık sorunu olarak kalmadığı bir güvenlik meselesi haline geldiği, ekonomiyi, toplumsal yaşamı, sosyal hayatı ve toplum psikolojisini de tehdit ettiği görülmüştür. Dolayısıyla salgının, hızla yayılmaya başlaması ve normal yaşamı sekteye uğratması ile beraber devletler tarafından güvenlikleştirilmiş bir mesele haline getirildiği söylenebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bu süreçte siyasi söylem içerisinde Covid-19'u güvenlik tehdidi olarak çerçevelediği ve salgınla mücadelesinde olağanüstü önlemlere başvurduğu görülmüştür.

Türkiye'de Covid-19 salgını başlangıçta yalnızca insan sağlığını tehdit eden bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Ancak salgın hızla yayılmaya başladıktan sonra salgının tehdit oluşturduğu alanlarda -ekonomi, eğitim, toplumsal yaşam vb.- artmaya başlamıştır. Bu sebeple salgın sorunu güvenlik meselesi haline bürünmüştür ve bu meselenin çözümü için alınacak olağanüstü tedbirler ile salgın sorunu ülkede güvenlikleştirilmiştir. Bu noktada çalışmada cevap aranan sorular, Türkiye'de Covid-19 salgınının siyasal alanda nasıl güvenlik tehdidi olarak çerçevelendiği ve Covid-19'un nasıl toplumsal ve ekonomik bir tehdit unsuru oluşturduğudur. Bu kapsamda Türkiye'de Covid-19'un bir güvenlik tehdidi olarak çerçevelenmesi konusunda güvenlikleştirici aktörler olarak çalışmada; güvenlikleştirme teorisinin tanımlamış olduğu özellikler kapsamında genellikle siyasi nüfuzu yüksek olan AKP, MHP, CHP, İYİ Parti liderleri ve HDP temsilcilerinden seçilmiştir. Bu aktörler aynı zamanda pandemi sürecinde sürekli göz önünde olan, salgının seyri ile ilgili açıklamalarda bulunan, söylemleri ile topluma ulaşanlardır. Dolayısıyla aktörlerin söylemleri incelendiğinde görülmüştür ki; Türkiye'de pandeminin

güvenlikleştirilmesi, bu aktörlerin siyasi söylem içerisinde salgını insan yaşamına ve toplumun sağlığına tehdit olarak dile getirmeleriyle başlamıştır. Covid-19 salgınının siyasi söylem içerisinde vatanın geleceğine, toplumun sağlığına ve tüm insanlığa tehdit oluşturduğunun ifade edilmesi ile güvenlik tehdidi olarak çerçevelendiği görülmüştür. Bir başka ifade ile salgın, siyasal alanda tartışılmaya başlanması ile beraber normal kamusal alandan çıkarılarak güvenlik alanına taşınmış bir konu haline getirilmiştir. Ayrıca aktörlerin söylemlerinde Covid-19 salgınının düşman olarak çerçevelendiği, toplumun görünmez düşmana karşı savaşta olduğu, bu savaşta sağlık ordusunun ve toplumun görünmez düşmanla mücadele içerisinde olduğu görülmüştür. Tüm bu söylemlerle *düşman, ordu, savaş, tehdit* gibi ifadelerle sorun dramatize edilerek alımlayıcı kitle üzerinde korku hissiyatının oluşturulduğu söylenebilmektedir. Bu durumun, alımlayıcı kitlenin bu tehdidi kabullenmesine ve sorunla mücadelede alınacak olağanüstü tedbirlere rıza göstermesine zemin hazırladığı öne sürülebilmektedir. Dolayısıyla Covid-19 salgını Türkiye’de siyasi söylem içerisinde toplumun varlığını tehdit eden ve güvenlik sorunu olarak görülen bir durum olarak yer edinmiştir.

Güvenlik meselesi olarak görülen Covid-19 salgını ile mücadele edilmesi ve salgının yayılmasının önüne geçilmesi için hükümet tarafından sokağa çıkma yasağı, karantina, yurt dışı seyahatlerinin yasaklanması, AVM, lokanta, kafe, restoran gibi tüm iş yerlerinin kapatılması, kültürel etkinlikler, konserler, tiyatrolar gibi tüm toplumsal etkinliklerin durdurulması, okullarda eğitime ara verilmesi ve tam kapanma gibi olağanüstü önlemlerin alındığı ilan edilmiştir. Aslında normal zamanda alınması mümkün olmayan bu olağanüstü önlemlerin Cumhurbaşkanı’nın halkın sağlığı ve kamu düzeninin korunması için alındığını sıklıkla dile getirmesiyle alınan önlemlere meşruluk kazandırılarak Covid-19 salgınının güvenlikeştirdiği görülmüştür. Aynı zamanda CHP, HDP ve İYİ partinin de Covid-19 salgınının yayılımının önüne geçilmesi için sıklıkla acilen önlem alınması gerektiğini ve geniş kapsamlı sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi gerektiğini dile getirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca zaruri ihtiyaçlar dışında tüm üretimin durdurularak iş yerlerinin kapatılması gibi bir takım takım olağanüstü önlemlerin de alınması gerektiğinin çağrısının yapılması ile birlikte ülkede, Covid-19 salgını siyasal alanda bir güvenlik meselesi haline gelmiş, acil ve olağanüstü önlemler alınması çağrısı yapılarak sorun güvenlikeştirilmiştir.

Çalışmada, Covid-19 salgınının Türkiye’de yalnızca sağlık sorunu olarak görülmediği aynı zamanda toplumsal ve ekonomik bir tehdit unsuru olduğu ve bu alanlarda da olumsuz etkilerinin açığa çıktığı görülmüştür. Bu kapsamda, söylemlerde Covid-19’un yalnızca sağlık krizi olmadığı, ekonomide, turizmde, ticarete, sosyal ve

beşerî ilişkilerde ve toplumsal yaşamda da derin etkilere yol açtığı ifade edilerek salgınının ekonomik ve toplumsal bir tehdit unsuru olduğu aktörlerce dile getirilmiştir. En başta Cumhurbaşkanı'nın söylemlerinde salgının ülkede ekonomiden ticarete, turizme, insani ilişkilerden sosyal ve beşerî ilişkilere, hatta güvenliğe kadar hayatın her alanını olumsuz etkileyen, tahribatlara yol açan çok boyutlu bir mesele olduğunu ifade etmesi ile salgının ekonomide ve toplumsal alanda da bir güvenlik tehdidi olduğu görülmüştür.

CHP lideri Kılıçdaroğlu halk sağlığının korunması amacıyla iş yerlerinin kapatıldığı ve insanların işsizlikle karşı karşıya kalarak ekonomik sorunlar yaşadığını sık sık konuşmalarında ifade etmiştir. Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde salgında iş yerlerinin kapatılması ile buralarda çalışanların işsiz kaldığı, gelir elde edemediği ve böylelikle ekonomik problemlerle karşı karşıya kalındığı ve aynı zamanda okulların kapatılması ile eğitimde kayıplar yaşandığı, fırsat eşitliğinin bozulduğu dile getirilerek pandeminin ekonomik ve toplumsal tehdit unsuru olarak çerçevelendiği görülmüştür.

İYİ parti lideri Meral Akşener söylemlerinde covid sebebi ile iş yerlerinin kapatılması sonucunda istihdamın azaldığı, işsizliğin arttığını ve ekonomik sorunların meydana geldiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda toplumsal alanda da eğitim-öğretimin ve çocukların psikolojilerinin derinden etkilendiğini ifade etmiştir.

MHP lideri Bahçeli, Covid-19'un sosyal, ekonomik, toplumsal alanlarda ciddi etkilerinin kaçınılmaz olarak meydana geleceğini ifade etmiştir. Bunun yanında alışkanlıkların, yaşam tarzının, eğitim-öğretimin de covid sebebi ile olumsuz etkileneceğini söylemlerinde dile getirdiği görülmüştür.

Pandemi sürecinde HDP ise Covid-19 salgınının diğer aktörler gibi ekonomik ve toplumsal alanda da tehdit oluşturduğunu, salgının etkisiyle işsizliğin artacağı, ekonomik krizle karşı karşıya kalınacağını dile getirerek göstermiştir. Pandemi sürecinde en çok kadınların olumsuz etkilendiğini, işlerini ilk kaybedenlerin kadınlar olduğunu, eve kapanmalar sebebi ile bu süreçte kadınların sırtında aile içi iş yükünün arttığını, kadına şiddetin arttığını ifade etmiştir. Aktörlerin söylemlerinde pandeminin ekonomik alanda ve toplumsal alanda yaşanan olumsuz etkilerine yer vermeleri ile Covid-19 salgınına ekonomik ve toplumsal güvenliğe tehdit unsuru olarak çerçeveledikleri söylenebilmektedir.

Türkiye'de aktörlerin söylemlerinde ekonomik ve toplumsal tehdit unsuru olarak çerçevelenen pandeminin 2020 yılında ülke ekonomisinde, kamu harcamalarının artması nedeniyle bütçe açığının meydana gelmesinde, yılın ikinci çeyreğinde ekonomide daralma yaşanmasında, işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesinde, yıl

içerisinde istihdamın azalmasında, enflasyonun artmasında, dış ticaret açığının yükselmesinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Pandemi toplumsal alanda ise sokağa çıkma yasakları ile eve kapanmalar sonucunda aile içi şiddetin ve kadına şiddetin artmasına, kadınların ev içi işlerde omuzlarına daha çok yük binmesine sebep olmuştur. Virüse yakalanma korkusu ve kaygısı ile bireylerin psikolojilerinin etkilenmesine, çocukların okullarından ve arkadaşlarından uzak kalmaları ile psikolojik olarak etkilenmelerine, uzaktan eğitime erişim sağlayamayan öğrencilerin eğitimde kayıplar yaşamalarına, 65 yaş üzeri yaşlıların sokağa çıkma yasakları sebebi ile uzun süre evde kalmasından dolayı fiziksel ve ruhsal sağlıklarının etkilenmesine, toplumdan dışlanmasına ve ayrımcı muamele görmesine sebep olduğu da söylenebilmektedir.

Dolayısıyla çalışmada güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde, kamusal bir mesele olan Covid-19 salgınının güvenlikleştirici aktörler tarafından söylem yolu ile referans nesnesi olan toplumun varoluşuna dair bir tehdit unsuru olarak çerçevelendiği ve bu tehdit unsurunun giderilmesine karşı acil ve olağanüstü önlem alınarak salgının güvenlikleştirildiği görülmüştür. Güvenlikleştirmenin gerçekleşmesinde alımlayıcı kitlenin tehdidi ve alınan olağanüstü önlemleri kabulü noktasında devlet kendi tekelinde bulunan meşru zora başvurmuştur.³⁹² Ayrıca bu süreçte Türkiye’de alınan olağanüstü önlemlerde amacın halkın sağlığını ve refahını korumak olduğunun dile getirilmesiyle ve alınan kararların Bilim Kurulu’nun tavsiyeleri doğrultusunda alındığının ifade edilmesi ile alımlayıcı kitleye güven verilerek olağanüstü önlemlerin kabulünün kolaylaştırılması sağlandığı söylenebilir.

Covid-19 salgınının yalnızca bireylerin sağlığına değil toplumsal yaşama ve ekonomik sektöre de tehdit oluşturduğu ve bu alanlarda olumsuz etkilerin yaşanmasına yol açtığı söylemlerde sıklıkla ifade edilmiştir. Bu kapsamda bir ülkenin refahını etkileyecek şekilde ekonomik işleyişinde yaşanan sıkıntılar güvenlik sorunu olarak görülebilmektedir. Nitekim ekonomik güvenlik hem devletlerin sürdürülebilirliğinin hem de bireylerin refahı ve özgürlüğünün destekçisi olarak görülmektedir.³⁹³ Bu doğrultuda Covid-19 salgınının ekonomide olumsuz etkilere yol açmasıyla siyasi söylem içerisinde bir tehdit unsuru olarak çerçevelendiği ve ekonomik güvenliği tehdit ettiği görülmüştür. Ayrıca pandeminin toplumun yaşam tarzını, geleneklerini, kültürünü, çocukların eğitim-öğretimini, aile içi ilişkileri, sosyal yaşantıyı da etkileyerek toplumsal alanda bir tehdit unsuru olduğu ve toplumsal güvenliği de etkilediği görülmüştür. Bu kapsamda çalışmada; sağlık sorunu olarak ortaya çıkan Covid-19 salgının yalnızca insanların sağlığını

³⁹² Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları, 1995, s. 132.

³⁹³ Güvenlik Portalı, “Ekonomik Güvenlik”, a.g.e.

etkilemekle kalmayıp ekonomide ve toplumsal alanda da tehditlere yol açarak neredeyse tüm sistemsel yapıda güvenlik sorunları yaratabileceği görülmüştür. Ayrıca Covid-19 salgını, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından güvenliğin kapsamının genişletilmesi ile salgın hastalıklarında güvenlik tehdidi olarak görüldüğünü doğrular nitelikte örneklerden biri olarak da değerlendirilebilmektedir. Çalışmada, Buzan'ın güvenlik sektörleri yaklaşımı ile güvenliğin yalnızca askeri güvenlik ile sınırlı olamayacağını bunun dışında ekonomik, toplumsal, çevresel ve siyasi sektörlerde de güvenlik analizinin yapılabileceğini savunması ile görülmektedir ki; Covid-19 salgını da sağlığı, ekonomiyi, toplumsal yaşamı tehdit etmesi ile güvenliğin çok boyutluluğunu ve kapsam alanının genişlediği durumunu doğrular nitelikte örneklerdendir. Sağlık alanında ortaya çıkan bir güvenlik sorununun ekonomik ve toplumsal alanlarda da güvenlik tehditlerine yol açtığı görülmüştür. Böylelikle toplumsal ve ekonomik güvenliğin gündeminin genişlediği de söylenebilir. Son olarak, Covid-19 salgınının Türkiye'de güvenlik meselesi haline gelmesi, ekonomik ve toplumsal alanlarda tehdit unsuru olması ve yol açtığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte de yaşanması muhtemel olan benzeri salgınlarda sağlığın, ekonominin ve toplumsal yaşamın olumsuzluklardan olabildiğince az etkilenmesi için artık salgın hastalıkların devletler tarafından güvenliğe tehdit oluşturduğunun dikkate alınması ve bu yönde gerekli hazırlıkların yapılmasının önem taşıdığı söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, C. H. (2014). 2014 yılının en büyük salgını ebola virüs hastalığı. *Gülhane Tıp Dergisi*, 56(3), 194-197. doi: 10.5455/gulhane.170082
- Açıkmeşe, S. A. (2008). *Kopenhag Okulu ve realist güvenlik çalışmalarında aktör tehdit ve politika: Avrupa güvenliği üzerine bir değerlendirme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Açıkmeşe, S. A. (2011). Algı mı, söylem mi? Kopenhag Okulu ve yeni klasik gerçeklikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Açıkmeşe, S. A. (2020). *Covid 19 ve güvenlikleştirme*. Z. Alemdar ve B. Ö. Sarıgil (Der.), Dış politikada kadınlar, 2020’de kadınlar, dünya politikası ve Türkiye içinde (ss. 10-11).
- Açıkmeşe, S. A. Kopenhag Okulu. 16 Şubat 2022 tarihinde <http://www.secopedia.org/kopenhag-okulu/#:~:text=Kopenhag%20Okulu%20sekt%C3%B6rel%20analiz%20%C3%A7er%C3%A7evesi,teorisini%20bu%20be%C5%9F%20sekt%C3%B6re%20uyarla%20maktad%C4%B1r%20adresinden%20eri%C5%9Fildi>.
- AFAD. Ebola virüsü hastalığı. 17 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/kbrn/ebola-virusu-hastaligi> adresinden erişildi.
- Ağır, B. S. (2015). Güvenlik kavramını yeniden düşünmek: küreselleşme, kimlik ve değişen güvenlik anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-130.
- Akdeniz, H. (2017). Değişen güvenlik konsepti ve güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması. *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, 63-80, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Akdur, R. (2009). Domuz gribinin küresel salgını. *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 15(186). 12 Mayıs 2022 tarihinde, <https://www.recepakdur.com/media/1416/11-akdur-r-domuz-gribinin-ku-resel-saslgini-bilim-ve-u-topya-15186-47-54-aralik-2009.pdf> adresinden erişildi.
- Akın, H. (2018). Felaket geliyor demmişti: Orta Çağ’da yaşanan büyük veba salgını ve toplumsal yaşamdaki sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 46(46), 247-296.
- Akmanlar, H. (2019). *Soğuk savaş sonrasında güvenlik algısının değişimi: Doğu Avrupa ve Türkiye karşılaştırması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Akoğlu, G. ve Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası etkileri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.
- Aktan, S. (2020, 14 Nisan). Dünya Sağlık Örgütü Covid-19'un 'endemik' olabileceğini açıkladı; endemik, pandemi ve epidemi nedir?. 27 Mart 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/05/14/dso-ye-gore-covid-19-bir-epidemik-pekti-pandemik-ile-epidemik-arasindaki-fark-ne> adresinden erişildi.
- Al-Tawfiq, J., Zumla, A., ve Memish, Z. A., Travel implications of emerging coronaviruses: SARS AND MERS-COV. *Travel Medicine And Infectious Disease*, 12(5), 422-428. 16 Mayıs 2022 tarihinde, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25047726/> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı. Koronavirüs günlerinde asayiş suçları azaldı aile içi şiddet arttı. 19 Haziran 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/koronavirus-gunlerinde-asayis-suclari-azaldi-aile-ici-siddet-artti/1793263> adresinden erişildi.
- Arends, J. F. M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve ötesine: "güvenlik" kavramının Avrupa geleneğindeki boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33.
- Arık, F. Ş. (1991). Selçuklular zamanında Anadolu'da veba salgınları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 27-57. https://doi.org/10.1501/Tarar_00000000050
- Arslan, İ. ve Karagül, S. (2020). Küresel bir tehdit (Covid-19 salgını) ve değişime yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, 1-36. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.67>
- Arslan, M. O. (2006). *Küresel kamu olarak sağlık ve kuş gribinin Türkiye ekonomisine etkileri*, Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Artvinli, F. (2020). Salgınların tarihi: toplumsal ve siyasal açıdan kısa bir bakış. *Türk Tabipler Birliği / Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, 43-60.
- Arzova, B. S. ve Şahin, B. Ş. (2021). Covid-19'un yarattığı ekonomik etkilerle mücadele felsefesi, araçları ve karakteristik özellikleriyle islami finansman modelinin rolü. *Bilimname*, 2021(44), 451-489. <https://doi.org/10.28949/bilimname.861879>
- Aslan, F. G. ve Altındış, M. (2016). Yeni beliren virüslerde yönetim: Ebola ve MERS-Cov deneyimi. *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 8(2), 94-102.
- Ay, A. (2020). Ortadoğu Solunum Sendromu Koronavirüsü salgınları. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(1), 158-167.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası ilişkilerde yaklaşım, teori ve analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 71-114. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001917

- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152. <https://doi.org/10.34137/jilses.470686>
- Baran, T. (2018). *Türkiye’de güvenlik söyleminin kuruluşu: TBMM tutanakları üzerinden bir inceleme (1978-2002)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.
- BBC. (2014, 22 Ağustos). Ekonomi ebola yüzünden yüzde 30 küçüldü. 19 Mayıs 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140822_ebola_ekonomik_maliyet adresinden erişildi.
- Begley, S. (2013, 21 Ocak). Grip ekonomisi, bir sonraki salgın küresel durgunluğu tetikleyebilir. 14 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-reutersmagazine-davos-flu-economy-idUSBRE90K0F820130121> adresinden erişildi.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları. *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 69-96.
- Bozduman, E. T. ve Özçalık, M. (2020). *Salgın hastalıkların ekonomi üzerine etkileri, sağlık ekonomisi*. Ed. M. H. Yalçınkaya ve İ. Dilber, Sağlık Ekonomisi Sağlıkta Dönüşüm ve Fırsatlar içinde (ss. 119-59). Ankara: İKSAD Yayınları.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik bir değerlendirme: Türkiye örneği. *SAYOD*, Sayı 1, 62-79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>
- Bulut, R. ve Pınar, C. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye’de istihdam ve işsizlik. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 217-225.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*, Boulder: Lynne Rienner Pub.
- Buzan, B. (2008). Askeri güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 107-123.
- Buzan, B. ve Weaver, O. (2003). *Regions and powers the structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waever, O. ve Wilde, J. D., (1998). *Security: a new framework for analysis*. United States of America: Lynne Rienner Publications.

- Cartwright, M. Veba (kara ölüm). 30 Mart 2020 tarihinde <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-17097/veba-kara-olum/> adresinden erişildi.
- Cavlak, H. ve Yılmaz, C. (2021). *Covid-19 öncesi ve sonrası işletmelerin nakit akış ve finansal sıkıntı düzeylerinin görünümü: bıst 30 endeksinde bir araştırma*. Ed. A. Aksoy, A. Karapınar, F. Zaif ve B. Aydnıbir, Covid 19 pandemisinin işletme ve ekonomi alanında etkileri: seçme yazılar içinde (ss. 191-212). Ankara: Gazi Kitabevi.
- CDC. (2021, 27 Nisan). Ebola virüsü hastalığı nedir?. 17 Mayıs 2022 tarihinde, <https://www.cdc.gov/vhf/ebola/about.html> adresinden erişildi.
- CDC. Ebolanın ekonomiye etkisi. 19 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.cdc.gov/vhf/ebola/history/2014-2016-outbreak/cost-of-ebola.html> adresinden erişildi.
- Chesnokova, I. (2018). *İnsan güvenliği, güvenlikleştirme ve HIV/AIDS: Rusya örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- CHP. (2020, 23 Mart). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 'Covid-19 mücadele programı' açıklaması. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-acikladigi-covid-19-mucadele-programi> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 23 Mayıs). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ramazan Bayramı mesajı. 10 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-ramazan-bayrami-mesaji-nbhq73> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 26 Nisan). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, gazeteci Candaş Tolga Işık'ın sorularını yanıtladı. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-kemal-kilicdaroglu-gazeteci-candas-tolga-isikin-sorularini-yanitladi> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 27 Ekim). CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu TBMM CHP grup toplantısında konuştu. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinda-konustu-27-ekim-2020> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 28 Mart). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'ndan 'evde tut çağrısı'. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglundan-evde-tut-cagrisi> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 3 Nisan). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu FOX Tv'de 'İsmail Küçükkaya ile Çalar Saat' canlı yayınına katıldı. 7 Haziran 2022 tarihinde

- <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-fox-tvde-ismail-kucukkaya-ile-calar-saat-canli-yayinina-katildi-3-nisan-2020> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 4 Nisan). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, medyascope özel yayınına katıldı. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-medyascope-ozel-yayinina-katildi-4-nisan-2020> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 6 Ekim). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, TBMM grup toplantısında konuştu. 10 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinda-konustu-6-ekim-2020> adresinden erişildi.
- CHP. (2020, 7 Aralık). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu TBMM genel kurulunda bütçe 2021 yılı bütçe teklifi üzerine konuştu. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglu-tbmm-genel-kurulunda-2021-yili-butce-kanunu-teklifi-uzerine-konustu-7-aralik-2020> adresinden erişildi.
- CHP. (2021- 12 Eylül). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ESİAD genel istişare konseyi toplantısına katıldı. 9 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-esiad-genel-istisare-konseyi-toplantisina-katildi> adresinden erişildi.
- CHP. (2021, 9 Eylül). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, parti meclisi toplantısının açılışında konuştu. 10 Haziran 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-parti-meclisi-toplantisinin-acilisinda-konustu-9-eylul-2021> adresinden erişildi.
- CHP. <https://chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglunun-acikladigi-covid-19-mucadele-programi> adresinden erişildi.
- Çınarlı, İ. (2005). Risk iletişimi açısından SARS (Şiddetli Akut Yolu Sendromu) salgını. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (2), 55-69.
- Çilingiroğlu, N. HIV/AIDS epidemisi ve ekonomiye olan yükü. 26 Nisan 2022 tarihinde <http://www.hatam.hacettepe.edu.tr/ekonomi.shtml> adresinden erişildi.
- Çolak, F. S. (2017). *Kopenhag Okulu bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Dayıoğlu, H., Özyurt, M. S., Helvacı, M. R., ve Solak, C. N. (2006). Türkiye'de tavuk vebası (kuş gribi). *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 1-14.

- Demiroğlu, H. (2012). *Kriz haberciliği bağlamında domuz gribi haberlerindeki panik unsurların belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dikçe, Ç. D. (2020). *Türkiye’de siyasi elitlerin Suriyeli göçmenlere yönelik söylemlerinin güvenlikleştirme kuramı ile analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul.
- DSÖ. Coronavirüs (COVID-19) panosu. 11 Temmuz 2022 tarihinde <https://covid19.who.int/> adresinden erişildi.
- Duarte, F. (2020, 29 Nisan). İspanyol Gribi nedir, kaç kişi hayatını kaybetti ve salgın bittiğinde dünya ne haldeydi?. 25 Nisan 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52473039> adresinden erişildi.
- Duran, M. S. ve Acar, M. (2020). Bir virüsün dünyaya ettikleri: covid-19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 1(1), 54-67.
- Duvar Gazete. 2 Şubat 2022 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/aksener-ruzgar-esse-atarlanan-erdogan-pek-minnos-olmus-haber-1520638> adresinden erişildi.
- Duverger, M. (1995). *Siyaset sosyolojisi*. Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Dündar, N. (2020). Küresel salgınların makroekonomik etkileri üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(52), 837-852. DOI: 10.26450/jshsr.1797
- Ergün, M. ve Arık, B. M. (2020). Eğitim izleme raporu 2020: Öğrenciler ve eğitime erişim. Eğitim Reformu Girişimi. 19 Haziran 2022 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-ogrenciler-veegitime-erisim/> adresinden erişildi.
- Ersan, N. (2021). *Covid-19 salgınının çevresel ve iklimsel sonuçlarını düşünmek: bir öngörü mü, yoksa distopya mı?*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Ersoy, E. (2021). *Realizm*. der., R. Gözen (Der.), Uluslararası ilişkiler teorileri içinde (ss. 165-196). İstanbul: İletişim Yayınları,
- Eskişehir Tabip Odası. H1N1 2009 pandemisi hekimler için rehber. 12 Mayıs 2022 tarihinde <http://www.ebto.org.tr/dosyalar/H1N1Brosuru.pdf> adresinden erişildi.
- FluTrackers. (2010, 4 Ocak). 2009 İnfluenza A(H1N1) pandemisi. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://flutrackers.com/forum/forum/national-international-government-ngo-preparation-response/eu-statements-european-centre-of-diseases-control-and->

- prevention-ecdc-updates-statements-news/80017-archive-ecdc-daily-update-from-jan-1st-to-jan-15th-2010#post473110 adresinden erişildi.
- Garret, T. A. (2007). Economic effects of the 1918 influenza pandemic implications for a modern-day pandemic. *Federal Reserve Bank of St. Louis*, 5-25.
- Genç, Ö. (2011). Kara ölüm: 1348 veba salgını ve Orta Çağ Avrupa'sına etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 10(2011), 124-150.
- Gençoğlu, C. ve Çiftçi, M. (2020). Covid-19 Salgınında bir eğitim Türkiye üzerinde bir analiz. *Tarih Okulu Dergisi*, 13(46), 1648-1673. DOI: 10.29228/joh.44212
- Google Haberler. Koronavirüs. 29 Mayıs 2022 tarihinde <https://news.google.com/covid19/map?hl=tr&gl=TR&ceid=TR%3Atr> adresinden erişildi.
- GoogleArts & Culture. Antoninus vebas. 29 Mart 2022 tarihinde <https://artsandculture.google.com/entity/m03gkdy?hl=tr> adresinden erişildi.
- Gökbaş, S. (2016). Çok kutuplu yeni uluslararası sistemde “güvenlik” algısı. 1-6. 25 Aralık 2021 tarihinde <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf> adresinden erişildi.
- Göktürk, İ. (2021). *Tarihsel süreçte önemli salgın hastalıklar ve covid-19'un sektörel açıdan ekonomik etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Güngör, B. (2020). Türkiye’de Covid-19 pandemisi süresince alınan önlemlerin kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, (4), 818-851. <https://doi.org/10.47994/usbad.811463>
- Güngörer, F. (2020). Covid-19'un toplumsal kurumlara etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 393-427.
- Güvenlik Portalı, Güvenliğe kuramsal yaklaşımlar. 5 Şubat 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-11-guvenliklestirme/> adresinden erişildi.
- Güvenlik Portalı, Realist güvenlik çalışmaları. 19 Mart 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/> adresinden erişildi.
- Güvenlik Portalı. Çevresel güvenlik. 2 Aralık 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-4-cevresel-guvenlik/> adresinden erişildi.
- Güvenlik Portalı. Ekonomik güvenlik. 6 Mart 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-10-ekonomik-guvenlik/> adresinden erişildi.

- Güvenlik Portalı. Güvenlik kavramı. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-1-guvenlik-kavrami/> tarihinde adresinden erişildi.
- Güvenlik Portalı. Toplumsal güvenlik. 21 Şubat 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-8-sosyal-hareketler-ve-toplumsal-guvenlik/> adresinden erişildi.
- Haberler.com. (2021, 31 Aralık). Dünya koronavirüs tablosu! 31 aralık cuma 2021 tüm dünyada covid-19 vaka sayısı, vefat sayısı, iyileşen sayısı ve son durum nedir?. 21 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.haberler.com/haberler/dunya-koronavirus-tablosu-31-aralik-cuma-2021-14637142-haberi/> adresinden erişildi.
- Han, A., Pehlivan, C. ve Konat, G. (2022). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye ekonomisine etkilerinin analizi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 32-49.
- Haser, D. (2018). *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı: soğuk savaş sonrası dönem güvenlik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- HDP. (2020, 20 Kasım). Ebru Günay: Yargı talimat alıp harekete geçiyor, yandaş medya algı için infaz yapıyor. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/ebru-gunay-yargi-talimat-alip-harekete-geciyor-yandas-medya-algi-icin-infaz-yapiyor/14834/> adresinden erişildi.
- HDP. (2020, 20 Mart). Krizden ‘fırsat çıkarma’ derdine düşmenin maliyeti insan yaşamı ve halk sağlığıdır. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/krizden-firsat-cikarma-derdine-dusmenin-maliyeti-insan-yasami-ve-halk-sagligidir/14060/> adresinden erişildi.
- HDP. (2020, 24 Aralık). Buldan: AKP-MHP’nin ülkeyi yönetmesini istemeyenlerin sayısı çok yüksek, 2021’de erken seçim olmalıdır. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/buldan-akp-mhp-nin-ulkeyi-yonetmesini-istemeyenlerin-sayisi-cok-yuksek-2021-de-erken-secim-olmalı/14933/> adresinden erişildi.
- HDP. (2020, 27 Mart). İktidarı bir kez daha uyarıyoruz bölgesel ayrımcılığa son verin. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/gunay-iktidari-bir-kez-daha-uyariyoruz-bolgesel-ayrimciliga-son-verin/14085/> adresinden erişildi.
- HDP. (2020, 29 Mart). Önceliğimiz toplum sağlığı olmalıdır. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/onceligimiz-toplum-sagligi-olmalıdır/14089/> adresinden erişildi.

- HDP. (2020, 4 Mayıs). Sancar: HDP’yi alkışlayanlar AKP ile ittifak kuruyor. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/sancar-hdpyi-dislayanlar-akp-ile-ittifak-ariyor/14207/> adresinden erişildi.
- HDP. (2021, 15 Şubat). Buldan: Tarihsel bir eşitlik meselesi; Kürt sorunu ve kadınlar. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/buldan-tarihsel-bir-esitlik-meselesi-kurt-sorunu-ve-kadinlar/15067/> adresinden erişildi.
- HDP. (2021, 9 Mart). Buldan: Kadınlar HDP’yle bu ülkeyi yönetmeye geliyorlar. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/buldan-kadinlar-hdpye-bu-ulkeyi-yonetmeye-geliyorlar/15156/> adresinden erişildi.
- HDP. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/buldan-sayin-ocalanin-newroz-mesajlari-gecerliligini-koruyor/14059/> adresinden erişildi.
- HDP. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/salgin-doneminde-kurt-dusmanligi-raporunu-acikladik/14459/> adresinden erişildi.
- HDP. Koronavirüs salgınına karşı güvence sağlamak amacıyla 7197 sayılı bütçe kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi. 12 Haziran 2022 tarihinde https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Onergeler/2020_butce_Kanununda_degisiklik.docx adresinden erişildi.
- HDP. Sağlık emekçilerimizin sağlığı hepimizin sağlığıdır. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/saglik-emekcilerinin-sagligi-hepimizin-sagligidir/14070/index.html> adresinden erişildi.
- Huysmans, J. (1998). Revisiting Copenhagen: or, on the creative development of a security studies agenda in europe. *European Journal of International Relations*, 4(4), 479-505. <https://doi.org/10.1177/1354066198004004004>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bilimsel Danışma Kurulu (İBB-BDK). (2021). Salgında yeni bir zirve yaşanırken İstanbul için 14. ay durum analizi ve öneriler, 3. zirve değerlendirme raporu. İstanbul, 1-68. <https://koronavirus.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/04/IBB-BDK-3.zirve-raporupdf> adresinden erişildi.
- İyi Parti. (2021, 14 Nisan). İYİ Parti TBMM grup toplantısı. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/turk-turizmi-bu-sezonu-kacirirsa-bedeli-agir-olur> adresinden erişildi.
- İyi Parti. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/genel-baskanimiz-sayin-meral-aksener-iyi-parti-teroristin-kafasindan-konfeti-temizlemez> adresinden erişildi.
- İyi Parti. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/milletin-adami-megerse-tahkimin-avukatiymis> adresinden erişildi.

- İyi Parti. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/sen-yeter-ki-sandigi-getir-milletimiz-ne-yapacagini-cok-iyi-bilir> adresinden erişildi.
- İyi Parti. Grup konuşmaları. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/genel-baskanimiz-sayin-meral-aksener-iyi-parti-teroristin-kafasindan-konfeti-temizlemez> adresinden erişildi.
- Joo, H., Maskery, A. B., Berro, A. D., Rotz, L. D., Lee, Y ve Brown, C. M. Economic impact of the 2015 mers outbreak on the republic of korea's tourism-related industries. 16 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6560634/> adresinden erişildi.
- Kahraman, B., Uğur, T. D., Girgin, D. ve Koçak, A. B. (2022). Covid-19 döneminde yaşlı olmak: 65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 124-143. doi:10.32600/huefd.988467
- Karaaslan, H. ve Demirel, M. (2021). Bir uluslararası güvenlik sorunu olarak covid-19 ile mücadelede uluslararası iş birliği: güvenliğin bölünmezliği ilkesi kapsamında bir değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(3), 115-138. <https://doi.org/10.28956/gbd.1018898>
- Karaimamoglu, T. (2016). Kara ölüm veba salgını ve Orta Çağ İngiltere'sine etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (37), 591-610. DOI: 10.16992/ASOS.11724
- Karakuş, O. S. (2018). Doğudan gelen ölüm: Antoninus vebası. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (296), 38-41.
- Karataş, Z. (2020). Covid-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 3(15).
- Katrehaber. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://katrehaber.com/meral-aksener-otelenecek-krediler-halk-bankasi-ile-sinirlendirilmasin-erteleme-suresi-6-ay-yerine-1-yil-olsun-otelemeden-kaynaklanacak-faiz-yuku-bankalarla-yapilacak-bir-anlasma-cercevesinde-h/amp/> adresinden erişildi.
- Kessler, R. SARS, 21. Yüzyılın ilk salgını. 14 Şubat 2022 tarihinde <https://www.ecohealthalliance.org/2018/03/sars> adresinden erişildi.
- Ketrez, G., Şirin, H., ve Hasde, M. (2020). Geçmişten günümüze Türkiye'de salgınlar. *Turkey Health Literacy Journal*, 1(2), 98-106. DOI: 1054247/SOYD.2020.11
- Kaygısız, A.D. (2021). Covid-19 sonrası Türk turizm sektöründe oluşabilecek fırsatlar ve riskler. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(33), 79-95.

- Keyvan, E ve Yurdakul, Ö. (2016). Kuş gribi ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 56(2), 70-77.
- Koçibay, O. (2020, 14 Nisan). 20. Yüzyılın en büyük salgını. 15 Nisan 2022 tarihinde, file:///C:/Users/hp/Downloads/Ispanyol_Gribi.pdf adresinden erişildi.
- Kur, C. (2020). Covid-19 pandemisi ve devletin geri dönüşü. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi*, 35-51.
- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik bağlamında, risk ve tehdit kavramları arasındaki farklar nelerdir ve nasıl belirlenmelidir?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(4), 7-40. DOI: 10.17752/gsd.01125
- Kürkçüoğlu, F. (2020, 23 Mart). İspanyol gribinden beri 100 yıldır değişmeyen anlayışımız: “bize bir şey olmaz”. 15 Nisan 2022 tarihinde <https://t24.com.tr/k24/yazi/ispanyol-gribinden-beri-100-yildir-degismeyen-anlayisimiz-bize-bir-sey-olmaz,2596> adresinden erişildi.
- Macit, A. (2020). Küresel salgınların tarihi ve dünya tarihsel dönüşümler. *İlmi Etüdler Derneği (İLEM) Covid-19 Soruşturma Dosyası*, 1-9.
- Mayıs 2020 Başvuru Karşılama Raporu. 19 Haziran 2022 tarihinde <https://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/aciklamalar/2918/mayis-2020-basvuru-karsilama-raporu> adresinden erişildi.
- McSweeney, B. (1999). *Security, identity and interests: a sociology of international relations*. Cambridge University Press.
- Meclis Haber (2020, 17 Haziran). İYİ Parti TBMM grup toplantısı. 11 Haziran 2022 tarihinde https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=148875 adresinden erişildi.
- Meclis Haber (2020, 18 Kasım). İYİ Parti TBMM grup toplantısı. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meral-aksener-14-ya-da-21-gunluk-sokaga-cikma-kisitlamasi-ilan-edin,0njlPeE8fUGBEMN0gaSo5g> adresinden erişildi.
- Menekşe, M. (2020). İzmir’de kolera salgını ve etkileri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 39(67), 385-433. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari.615548>
- Menteşe, L. (2020). Kara vebanın batı ve doğu toplumlarına etkisi. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(1), 78-87. 2 Nisan 2022 tarihinde, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1178158> adresinden erişildi.
- MHP. (2020, 17 Mart). MHP genel başkanı sayın Devlet Bahçeli’nin ‘Çanakkale Deniz Zaferi’nin 105. Yıldönümü’ münasebetiyle yayımladıkları mesaj. 7 Haziran 2022

tarihinde

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4654/index.html
adresinden erişildi.

MHP. (2020, 19 Mart). MHP genel başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 'yeni koronavirüs veya kovid-19 hastalığıyla ilgili alınan sağlık, sosyal ve ekonomik tedbirlerle' ilgili yazılı basın açıklaması. 11 Haziran 2022 tarihinde https://mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4655/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_Bahceli_nin_Yeni_Koronavirus_veya_Kovid_19_Hastaligiyla_Ilgili_Alinan.html adresinden erişildi.

MHP. (2020, 20 Nisan). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, "kovid-19 salgınına karşı alınan tedbirler ve bu kapsamdaki siyasi gelişmeler". Hakkında Yapmış Oldukları Yazılı Basın Açıklaması. 7 Haziran 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4660/index.html adresinden erişildi.

MHP. (2020, 22 Nisan). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, "TBMM'nin açılışının 100.yıldönümü ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" münasebetiyle yayınlamış oldukları mesaj. 10 Haziran 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4661/index.html adresinden erişildi.

MHP. (2020, 24 Kasım). MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM grup toplantısında yapmış oldukları konuşma. 11 Haziran 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4739/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_TBMM_Grup_Toplantisinda_yapmis_olduklari_konusma_24_Kasim.html adresinden erişildi.

MHP. (2020, 3 Nisan). MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, 'merhum Başbuğumuz Alpaslan Türkeş'in 23'üncü vefat yıldönümü' münasebetiyle yayınladıkları anma mesajı. 7 Haziran 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4658/index.html adresinden erişildi.

MHP. (2020, 31 Aralık). MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, sosyal medya hesabı twitter üzerinden yayınladıkları mesajları. 7 Haziran 2022 tarihinde

- https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4750/index.html adresinden erişildi.
- MHP. (2021, 4 Mayıs). MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin parti genel merkezinde düzenledikleri basın toplantısı metni. 7 Haziran 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4813/index.html adresinden erişildi.
- Miş, N. (2012). *Güvenlikleştirme teorisi ve Türkiye'de güvenlikleştirme siyaseti 1923-2003*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Nar, M. Ş. (2020). Covid-19 salgını ve dönüşümün etkisi: şimdi ve sonrası. *İMGELEM Dergisi*, 4(7), 363-382.
- NTV. (2021, 30 Haziran). Kara ölüm hakkında. 30 Mart 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/insanlik-tarihinin-en-olumcul-salgini-kara-olumde-ilk-hasta-bulundu,Wq0ubsdzhk2eoY-dC0At6Q/fcBkpZKXXkaD856x37kmKw> adresinden erişildi.
- Ocakmedya. HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar: İnsanlığımızı kurtaracak olan şey dayanışmadır. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://ocakmedya.com/hdp-es-genel-baskani-sancar-insanligimizi-kurtaracak-olan-sey-dayanismadir/> adresinden erişildi.
- Öner, D. (2021). *Salgın hastalıkların ekonomik etkileri: covid-19 örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Özden, K ve Özmat, M. (2014). Salgın ve kent: 1347 veba salgınının Avrupa'da sosyal, politik ve ekonomik sonuçları. *İdealkent Dergisi*, 5(12), 60-87.
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm bağlamında Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Özlük, E. (2009). Uluslararası ilişkiler disiplininin soy kütüğü. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 237-260.
- Parıldar, H ve Dikici, M. F. (2020). Pandemiler tarihi. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 12(1), 1-8.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte bulaşıcı hastalık salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30 (Ek sayı), 19-26. doi:10.5222/terh.2020.93764
- Pesen, B ve Özçelik, M., K. (2021). Geçmişten günümüze bazı salgın hastalıkların toplumsa üzerindeki etkisi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 13(1), 227-248. DOI: 10.46291/ZfWT/130112

- Reuters. (2009, 2 Haziran). Dünya bankası griple mücadele için küresel fonu genişletiyor. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-worldbank-fund-flu-idUSTRE5516U020090602> adresinden erişildi.
- Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 124-134.
- Sandıklı, A ve Emeklier, B. (2011). 21'inci yüzyılda yeni güvenlik anlayışları ve yaklaşımları. *Uluslararası Balkan Kongresi, 28-29 Nisan, 2011, Kocaeli*, Ed. H. Çomak ve C. Sancaktar, ss. 21-41.
- Sertkaya, B ve Baş, S. (2021). Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri: riskler ve olası senaryolar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 11(21), 147-167. <https://doi.org/10.53092/duibfd.911378>
- Sherman, İ. W. (2021). *Dünyamızı değiştiren on iki hastalık*. çev., Emel Tümbay ve Mine Anğ Küçüker, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, R. D. (Aralık 2006). Küresel bulaşıcı hastalık salgınlarına yanıt vermek: SARS'tan risk algısı, iletişim ve yönetimin rolüne ilişkin dersler. *Science & Medicine*, 63(7). 14 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7130909/> adresinden erişildi.
- Snell, M. (2019, 26 Şubat). Altıncı yüzyıl vebası. 30 Mart 2022 tarihinde <https://www.thoughtco.com/the-sixth-century-plague-1789291> adresinden erişildi.
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs salgını ve yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 290-301.
- Sözcü (2020, 20 Mart). Akşener'den hükümete dikkat çeken 'Corona' çağrısı. 11 Haziran 2022 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/aksenerden-hukumete-dikkat-ceken-corona-cagrisi-5691384/> adresinden erişildi.
- Şahin, Ç. (2004). *Güvenlikleştirme: soğuk savaş sonrasında Türkiye örneğinde yeni bir güvenlik analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Şahin, F ve Demirer, S. (2020). *Virüsler, viral pandemileri etkileyen faktörler ve sonuçları*. Ed. Şeker, M., Özer, A ve Korkut, C. Küresel Salgının Anatomisi (ss. 56-76). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Şahin, M. A., ve Yapar, D. (2021). 21. yüzyıl salgınları. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, 2(2), 127-135. DOI: 10.542.47/SOYD.2021.34
- Şanlı, K. (2010). İnfluenza virüsü ve domuz gribi. *JOPP Dergisi*, 2(1), 4-12.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2020 yılı 2. çeyrek büyüme verileri açıklandı. 15 Haziran 2022 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/2020-yili-2-ceyrek-buyume-verileri-aciklandi/> adresinden erişildi.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu 2020. 16 Haziran 2022 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/MYB_Gerceklesmeleri-ve-Beklentiler-Raporu_2020.pdf adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 10 Ağustos). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://tccb.gov.tr/konusmalar/353/120785/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 10 Nisan). Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi'nin koronavirüs salgını ile mücadelede iş birliği ve dayanışma konulu olağanüstü toplantısında yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118116/turk-dili-konusan-ulkeler-isbirligi-konseyi-nin-koronavirus-salgini-ile-mucadelede-isbirligi-ve-dayanisma-konulu-olaganustu-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 17 Kasım). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122861/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 18 Mart). Koronavirüsle mücadele eşgüdüm toplantısı sonrası yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118038/koronavirusle-mucadele-esgudum-toplantisi-sonrasi-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 2 Nisan). Ak Parti Belediye Başkanları toplantısında yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118094/ak-parti-belediye-baskanlari-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 21 Eylül). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122151/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 25 Aralık). TİM 8. Türkiye İnovasyon Haftası programında yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/123372/tim-8-turkiye-inovasyon-haftasi-programi-nda-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 25 Mart). Ulusa sesleniş konuşması. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118053/ulusa-seslenis-konusmasi> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 27 Mart). Ulusa sesleniş konuşması. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118069/ulusa-seslenis-konusmasi> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 3 Nisan). Ulusa sesleniş konuşması. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118097/ulusa-seslenis-konusmasi> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 30 Kasım). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122994/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 4 Temmuz). Kartal Doktor Lütfü Kırdar Şehir Hastanesi açılış töreninde yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/120580/kartal-dr-lutfi-kirdar-sehir-hastanesi-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 5 Haziran). Millet bahçeleri toplu açılış töreni'nde yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/120389/millet-bahceleri-toplu-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 5 Mayıs). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/119208/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 6 Nisan). Kabine toplantısının ardından ulusa sesleniş konuşması. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118106/kabine-toplantisinin-ardindan-ulusa-seslenis-konusmasi> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 7 Eylül). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/122078/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 13 Nisan). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde

- <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/126588/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma>- adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 26 Nisan). Kabine toplantısının ardından yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/127733/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 28 Kasım). Ekonomik İş Birliği Teşkilatı 15. liderler zirvesinde yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/133681/ekonomik-isbirligi-teskilati-15-liderler-zirvesi-nde-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 4 Nisan). Ekonomik İş Birliği Teşkilatı 14'üncü zirvesi açılış töreninde yaptıkları konuşma. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/125129/ekonomik-isbirligi-teskilati-14-uncu-zirvesi-acis-toreni-nde-yaptiklari-konusma> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. Ulusa sesleniş konuşması. 7 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118097/ulusa-seslenis-konusmasi> adresinden erişildi.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020, Aralık). Aylık bütçe gerçekleşme raporu. 16 Haziran 2022 tarihinde <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/Butce-Gerceklesme-Raporu-Aralik-1.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Merkez Bankası. Enflasyon raporu 2020. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/f9033fdd-c4a6-4eb7-91d7-847800612da2/1b20-4.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-f9033fdd-c4a6-4eb7-91d7-847800612da2-nnQfdsl> adresinden erişildi.
- T.C. Merkez Bankası. Enflasyon raporu 2021. 16 Haziran 2022 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d138e9e5-2bfa-4801-a9f2-330a7eca869f/1b21_%C4%B0V.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d138e9e5-2bfa-4801-a9f2-330a7eca869f-nP5-jsS adresinden erişildi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 1 Nisan). Bakan Koca: Dışarı çıkmayalım, virüse fırsat tanımayalım. 2 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,64846/bakan-koca-disari-cikmayalim-viruse-firsat-tanimayalim.html> adresinden erişildi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 11 Mart). Koronavirüs, alacağımız tedbirlerden güçlü değildir. 30 Mayıs 2022 tarihinde

<https://www.saglik.gov.tr/TR,64383/koronavirus-alacagimiz-tedbirlerden-guclu-degildir.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 22 Mart). Koronavirüs Bilim Kurulu toplantısına ilişkin açıklama. 2 Haziran 2022 tarihinde <https://www.diken.com.tr/bakan-koca-hasta-saglik-calisani-iliskisini-daha-olgun-hale-getirecegiz/> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 25 Aralık). Önümüzde milletçe teyakkuzda olmamız gereken günler var. 2 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,77185/onumuzde-milletce-teyakkuzda-olmamiz-gereken-gunler-var.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 28 Mart). Bakan Koca koronavirüse ilişkin son durumu açıkladı. 25 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,64725/bakan-koca-koronaviruse-iliskin-son-durumu-acikladi.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021, 11 Mart). Bakan Koca, Türkiye'nin covid-19'la 1 yıllık mücadele sürecini değerlendirdi. 2 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,80604/bakan-koca-turkiyenin-kovid-19la-1-yillik-mucadele-surecini-degerlendirdi.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021, 3 Şubat). Koronavirüs Bilim Kurulu toplantısına ilişkin açıklama. 18 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,78451/koronavirus-bilim-kurulu-toplantisina-iliskin-aciklama-03022021.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. Bakan Fahrettin Koca, TFF Başkanı Nihat Özdemir ile görüştü. 25 Haziran 2022 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,65444/bakan-fahrettin-koca-tff-baskani-nihat-ozdemir-ile-gorustu.html> adresinden erişildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı. Covid-19 nedir?. 20 Mayıs 2022 tarihinde [https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html#:~:text=Yeni%20Koronavir%C3%BCs%20Hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20\(COVID%2D19,2020'de%20tan%C4%B1mlanan%20bir%20vir%C3%BCst%C3%BCr.](https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html#:~:text=Yeni%20Koronavir%C3%BCs%20Hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20(COVID%2D19,2020'de%20tan%C4%B1mlanan%20bir%20vir%C3%BCst%C3%BCr.) Adresinden erişildi.

T.C. Ticaret Bakanlığı. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/2-Aylara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf> adresinden erişildi.

T.C. Ticaret Bakanlığı. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/2-Aylara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf> adresinden erişildi.

- T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. 10 Haziran 2022 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/anadolu-ajansi-chp-lideri-kilicdaroglu-nun-t-24-e-aciklamalarindan-hangi-bolumleri-yayindan-kaldirdi,918737> adresinden erişildi.
- Tavukcu, S. (2020, 10 Nisan). Salgın hastalıkların tetikledikleri dünya tarihinde güç ve düzen değişiklikleri. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/salgin-hastaliklari-tetikledigi-dunya-tarihindeki-guc-ve-duzen-degisiklikleri-kose-yazisi-16688> adresinden erişildi.
- TEDMEM. 2020 Eğitim Değerlendirme Raporu. 19 Haziran 2022 tarihinde <https://tedmem.org/download/2020-egitim-degerlendirme-raporu?wpdmdl=3644&refresh=62b07a76ed18d1655732854> adresinden erişildi.
- Tekin, A. (2021). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(40), 330-355.
- Temel, M. K ve Ertin, H. (2020). 1918 grip pandemisi kıssasından covid-19 pandemisine hisseler. *Anatolian Clinic The Journal Of Medical Sciences*, 25(Covid-19 Özel Sayısı), 63-78. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.716868>
- Temel, M. K. (2020). *Gelmiş geçmiş en büyük katil: 1918 “İspanyol” gribi*. İstanbul: Beşikçizade Tıp ve İnsani Bilimler Merkezi.
- The Economist. (2009, 19 Ağustos). Domuz gribinin maliyeti. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.economist.com/news/2009/07/27/the-cost-of-swine-flu> adresinden erişildi.
- Thorsten, G ve Thorsten, B. (2007). The concept of securitisation as a tool for analysing the role of human-rights-related civil society in ethno-political conflicts. *SHUR: Human Rights in Conflicts*, 1-23. 16 Ocak 2022 tarihinde, https://www.academia.edu/4131795/The_Concept_of_Securitisation_as_a_Tool_for_Analysing_the_Role_of_Human_Rights_Related_Civil_Society_in_Ethno_Political_Conflicts adresinden erişildi.
- TRT. (2022, 27 Nisan). Salgınla mücadelenin ilk adımı: Bilim Kurulu. 27 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/salginla-mucadelenin-ilk-adimi-bilim-kurulu-676092.html> adresinden erişildi.
- TTB. 1 Mayıs’a giderken kadınların salgında bir yılı. 8 Temmuz 2022 tarihinde https://ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=2bd48dac-a9a7-11eb-beba-96f7147e3cb1 adresinden erişildi.
- TTB. Grup raporları. 19 Haziran 2022 tarihinde https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/ttb_kadin_calistayi_grup_raporlari.pdf adresinden erişildi.

- TTB. Kadına yönelik şiddete son. 19 Haziran 2022 tarihinde <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/DISK-KESK-TMMOB-TTBli-kad%C4%B1nlar.pdf> adresinden erişildi.
- TÜİÇ Akademi. (2014). Teoriler ışığında güvenlik algısı. 19 Mart 2022 tarihinde [https://www.tuicakademi.org/teoriler-isiginda-guvenlik-algisi/#:~:text=Realistlere%20g%C3%B6re%2C%20devletin%20varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%BCrd%C3%BCrme,\(low%20politics\)%20olarak%20nitelendirilmektedir](https://www.tuicakademi.org/teoriler-isiginda-guvenlik-algisi/#:~:text=Realistlere%20g%C3%B6re%2C%20devletin%20varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%BCrd%C3%BCrme,(low%20politics)%20olarak%20nitelendirilmektedir) adresinden erişildi.
- TÜİÇ Akademi. Uluslararası ilişkiler. 11 Mart 2022 tarihinde <https://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskiler/> adresinden erişildi.
- Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik perspektifinden ekonomiye bakış: ekonomik güvenliğin ulus devlete etkilerinin analizi. *Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi*, 36(1), 11-156. 6 Mart 2022 tarihinde, http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/bitstream/11452/18030/1/36_1_5.pdf adresinden erişildi.
- Turna, N. (2011). İstanbul'un veba ile imtihanı: 1811- 1812 veba salgını bağlamında toplum ve ekonomi. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 1(1). 1-36. DOI: 10.19039/sotod.2011114133
- TÜBA. (2020, 17 Nisan). Covid-19 pandemi değerlendirme raporu. 30 Mart 2022 tarihinde <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/1.%20Versiyon%20Covid-19%20Pandemi%20De%C4%9Feriendirme%20Raporu.pdf> adresinden erişildi.
- TÜİK. 15 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=D%C3%B6nemsell-Gayrisafi-Yurt-%C4%B0%C3%A7i-Has%C4%B1la-IV.-%C3%87eyrek:-Ekim---Aral%C4%B1k,-2020-37180&dil=1> adresinden erişildi.
- TÜİK. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2021-45789> adresinden erişildi.
- TÜİK. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> adresinden erişildi.
- TÜİK. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> adresinden erişildi.

- TÜİK. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> adresinden erişildi.
- TÜİK. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TÜİK. İşgücü istatistikleri 2020. 16 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> adresinden erişildi.
- TÜİK. Tüketici Fiyat Endeksi Aralık 2020. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2020-37378> adresinden erişildi.
- Tülek, N ve Erdiñ, Ş. (2015). Ebola virüsü hastalığı. *FLORA Dergisi*, 20(2), 53-73.
- Türk, A., Bingöl, B. A., ve Ak, R. (2020). Tarihsel süreçte yaşanan pandemilerin ekonomik ve sosyal etkileri. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 9(Covid-19 Özel Sayı), 612-632. <https://doi.org/10.21547/jss.766717>
- TÜSİAD. Covid-19 etkisinde Türkiye’de eğitim. 19 Haziran 2022 tarihinde “file:///C:/Users/hp/Downloads/CovidEgitimRapor.09.09.21%20(3).pdf” adresinden erişildi.
- Uluslararası İlişkiler Konseyi. Klasik güvenlik kuramları nelerdir? Güvenlik Portalı. 13 Şubat 2022 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/> adresinden erişildi.
- United Nations. (2020, 10 Nisan). BM başkanı uyardı, Covid-19 küresel barış ve güvenliği tehdit ediyor. 29 Mayıs 2022 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061502> adresinden erişildi.
- Uyar, Y ve Akçalı, A. (2006). Biyolojik silah olarak viral ajanlar. *Türkiye Hijyen ve Deneyisel Biyoloji Dergisi*, 63, 67-78.
- Uysal, M. T ve Eren, G. T. (2020). Covid-19 salgını sürecinde sosyal medyada yaşlılara yönelik ayrımcılık: Twitter örneği. *Turkish Stuedies*, 15(4), 1147-1162. DOI: 10.7827/TurkishStudies.44396
- Uzun, Ş. (2021). *Avrupa’da aşırı sağ partiler çerçevesinde uluslararası göçün güvenleleştirilmesi: Fransa ve Macaristan örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ünal, B ve Gülseren, L. (2020). Covid-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: aile içi kadına yönelik şiddet [Editöre mektup]. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 92.
- Varlı, Ü. (2021). *Covid-19 pandemi sürecinde yaşlıların yaşadıkları sağlık anksiyetesi durumunun hastalık algısı ve tedavi uyumuna etkisi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Vatan. (2021, 29 Eylül). Domuzdan 10 milyar dolar kopardılar. 13 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.gazetevatan.com/gundem/domuzdan-10-milyar-kopardilar-266559> adresinden erişildi.
- Vehid, S. Temel hastalıklar bilgisi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 26 Nisan 2022 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/saglikyonetimilt_ao/temelhastaliklarbilgisi.pdf adresinden erişildi.
- Waever, O. (1995). Securitization and Desecuritization. Ronnie D. Lipschutz (ed.), On Security, New York: Columbia University Press
- Waever, O. (2003), Securitization: taking stock of a research programme in security studies. 1-36. 25 Aralık 2021 tarihinde <https://docplayer.net/62037981-Securitisation-taking-stock-of-a-research-programme-in-security-studies.html> adresinden erişildi.
- Weaver, O. (2008). Toplumsal güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18). 2008, 151-178. 16 Ocak 2022 tarihinde, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39260/462357> adresinden erişildi.
- Yalvaç, F. (2021). *Uluslararası ilişkilerde teori ve kavramı ve temel teorik tartışmalar*. R. Gözen (Der.), Uluslararası ilişkiler teorileri içinde (ss. 37-71). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşayanlar, İ. (2018). Bir hastalık olarak kolera ve tarihte kolera pandemileri. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (296), 2018, s. 49-52.
- Yenen, O. Ş. (2005). Biyolojik silah olarak çiçek ve aşısı. *Klinik Gelişim Dergisi*, 18(3), 63-88.
- Yıldırım, E. (2020). Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında güvenlik kavramı. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 3(15), 1697-17414. <http://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.44826>
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera salgını ve Osmanlı coğrafyasındaki etkileri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6(1), 23-55. DOI: 10.26650/jes371499
- Yolun, M. (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Zengin, D. (2021, 11 Mart). Dünya ekonomisi salgının birinci yılında yaralarını sarmaya çalışıyor. 21 Şubat 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/kategori-sayfasi-manset/dunya-ekonomisi-salginin-birinci-yilinda-yaralarini-sarmaya-calisiyor/2172443> adresinden erişildi.

ÖZGEÇMİŞ

Yuvalı İlkokulu'nda başlayan eğitim sürecini Şehit Üsteğmen Mustafa Şişek Ortaokulu'nda, lise öğrenimini ise 2012- 2016 yılları arasında Özel Kayseri Meydan Lisesi'nde devam ettirmiştir. Lisans öğrenimini ise 2016-2020 yılları arasında Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamlamıştır.

